

Migracje z miast na wieś

**Determinanty oraz wybrane konsekwencje
w wymiarze ekonomicznym
i przestrzenno-środowiskowym
(na przykładzie strefy podmiejskiej Wrocławia)**

Alicja Dolińska
Romuald Jończy
Przemysław Śleszyński
Justyna Rokitowska-Malcher
Diana Rokita-Poskart
Michał Ptak

Migracje z miast na wieś

**Determinanty oraz wybrane konsekwencje
w wymiarze ekonomicznym
i przestrzenno-środowiskowym**

(na przykładzie strefy podmiejskiej Wrocławia)

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2023

Recenzja naukowa
Renata Marks-Bielska

Redakcja wydawnicza
Aleksandra Śliwka

Korekta
Barbara Łopusiewicz

Skład i łamanie
Małgorzata Myszkowska

Projekt okładki
Beata Dębska

Na okładce wykorzystano zdjęcia z zasobów Adobe Stock i 123 Royalty Free

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2023

Nota copyright obowiązuje do 29 lutego 2024 roku.
Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie wymaga pisemnej zgody Wydawcy

Od 1 marca 2024 roku publikacja dostępna na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-SA 4.0).
Skrócona treść licencji na <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.pl>

ISBN 978-83-67400-41-1 (dla wersji papierowej)
ISBN 978-83-67400-42-8 (dla wersji elektronicznej)

DOI: 10.15611/2023.42.8

Cytuj jako: Dolińska, A., Jończy, R., Śleszyński, P., Rokitowska-Malcher, J., Rokita-Poskart, D. i Ptak, M. (2023). *Migracje z miast na wieś. Determinanty oraz wybrane konsekwencje w wymiarze ekonomicznym i przestrzenno-środowiskowym (na przykładzie strefy podmiejskiej Wrocławia)*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.

ORCID:

Alicja Dolińska: 0000-0001-8675-8848

Romuald Jończy: 0000-0003-4186-1117

Przemysław Śleszyński: 0000-0002-1369-6129

Justyna Rokitowska-Malcher: 0000-0001-5048-7214

Diana Rokita-Poskart: 0000-0003-0184-0768

Michał Ptak: 0000-0001-7353-8424

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wprowadzenie: specyfika migracji miasto–wieś w Polsce na tle tendencji światowych.....	7
1. Migracje z miasta na wieś jako jedna z kategorii migracji	11
1.1. Migracje z miasta na wieś a procesy suburbanizacji – podstawy definicyjne i kategoryzacyjne	11
1.2. Perspektywy badawcze w studiach nad migracjami z miasta na wieś ...	15
1.2.1. Migracje z miasta na wieś w ujęciu teorii ekonomicznych	15
1.2.2. Migracje z miasta na wieś w ujęciu teorii ekonomii środowiska	19
1.2.3. Migracje do stref podmiejskich w ujęciu terytorialnym – rozpoznanie procesów w Polsce	28
2. Obszar badań i metodyka badawcza	34
2.1. Zakres terytorialny badań	34
2.2. Metodyka badań przepływów migracji	38
2.3. Metodyka badań ankietowych	39
3. Migracje do strefy podmiejskiej Wrocławia na tle innych migracji wewnętrznych w Polsce	43
3.1. Strefa podmiejska Wrocławia na tle kraju i województwa dolnośląskiego	43
3.2. Napływy z Wrocławia	47
4. Determinanty migracji w świetle wyników badań	52
4.1. Charakterystyka badanej próby	52
4.2. Determinanty decyzji o migracji z miasta na wieś	55
4.3. Determinanty wyboru konkretnej lokalizacji	62
5. Niektóre konsekwencje migracji w świetle wyników badań	67
5.1. Warunki mieszkaniowe respondentów przed przeprowadzką na wieś i po niej	67
5.2. Formy i miejsca aktywności ekonomicznej respondentów	69
5.3. Miejsca realizowania przez respondentów potrzeb osobistych, rodzinnych i społecznych	73
5.4. Ocena zamieszkiwanych przez respondentów wsi w odniesieniu do poprzedniego miejsca zamieszkania oraz samej decyzji o przeprowadzce	75

Zakończenie	85
Aneks	92
Literatura	96
Spis rysunków	107
Spis tabel	108
Abstract	109

Wprowadzenie: specyfika migracji miasto–wieś w Polsce na tle tendencji światowych

Zagadnienie migracji ludności z miast do ich stref podmiejskich stało się w ostatnich dekadach często poruszonym tematem badawczym. Wynika to z osiągnięcia w coraz większej liczbie krajów wysokiego poziomu rozwoju, stymulującego dekoncentrację ludności na obszarach silnie zurbanizowanych (OECD, 2020). Przeludnienie i procesy urbanizacji doprowadzają do ekonomicznego efektu zatłoczenia, z którym wiąże się m.in. pogorszenie dostępu do dóbr wolnych i niektórych dóbr publicznych, zwłaszcza mających charakter środowiskowy i przestrzenny. Efekt ten stymuluje chęć poprawy warunków życia, w tym „ucieczkę” z przegęszczonych i zanieczyszczonych centrów miast na obszary o lepszych warunkach środowiskowych. Zjawisko to staje się powszechne niemal na całym świecie (także w krajach słabiej rozwiniętych), niemniej w różnych regionach ma swoją wyraźną specyfikę. Dla przykładu w Wielkiej Brytanii proces ten był badany już w latach 30. XX wieku, gdy zauważono znaczny ubytek gruntów rolnych na obrzeżach Londynu, będący rezultatem rozlewania się miasta (Gant, Robinson i Fazal, 2011). W Stanach Zjednoczonych Ameryki rozrost miast miał swoje korzenie w ucieczce na przedmieścia, która rozpoczęła się w latach 50. XX wieku w okresie nie tylko intensywnego rozwoju przemysłowego i związanego z tym wzrostu dochodów, ale również powojennego wzrostu liczby ludności oraz zachęt rządowych (Servicemen’s Readjustment Act z 1944 r.). Ludzie zaczęli wówczas przeprowadzać się poza centra miast, m.in. by uniknąć ruchu ulicznego, hałasu i wzrastającej w tamtym czasie przestępczości (Barrington-Leigh i Millard-Bal, 2015; Resnik, 2010). Sprzyjał temu szczególnie rozwój motoryzacji oraz utworzenie systemu autostrad międzystanowych (Zębik, 2011).

Do szczególnie interesujących obszarów należy Europa Środkowo-Wschodnia, gdzie procesy wolnorynkowe stymulujące migracje z obszarów miejskich do stref podmiejskich nie występowały na większą skalę aż do końca lat 80. (Stanilow i Sýkora, 2014). Kraje środkowo-wschodniej Europy nie przeszły bowiem kolejnych faz cyklu rozwoju miasta, dość charakterystycznych dla krajów zachodnich w latach 70. i 80. ubiegłego wieku. Pewne procesy i formy migracji populacji w kierunku stref podmiejskich w Polsce co prawda istniały, były jednak ograniczone do stosunkowo nielicznej populacji (Korcelli i Weesep, 1990).

Po II wojnie światowej w Polsce wewnętrzne migracje ludności zdominowane były przez wędrowniki ze wsi do miast. Podobna tendencja występowała także

jeszcze na początku lat 80., jednak zjawisko to obserwowane było na mniejszą skalę, czego przyczynami były silny kryzys gospodarczy po stanie wojennym (1981) i załamanie się budowy mieszkań. Wzrost natężenia zjawiska wewnętrznych przemieszczeń w kierunku ze wsi do miast nastąpił po upadku „żelaznej kurtyny” w 1989 r. i przywróceniu mechanizmów rynkowych. Natomiast, pod koniec lat 90. ubiegłego wieku, w migracjach wewnętrznych w Polsce zaczął przeważać kierunek z miasta na wieś (Kurek, 2005), którego istotą było pojawienie się na niespotykaną dotychczas skalę przemieszczeń z centrów miast w odśrodkowym kierunku – do ekstensywnie zagospodarowanych stref zewnętrznych (tzw. wewnętrzna suburbanizacja) lub poza granice administracyjne miasta. Było to związane z wykształcaniem się rosnącej grupy osób o wyższym statusie majątkowym, chcących mieszkać w lepszym standardzie mieszkaniowo-środowiskowym, a także wskutek wzrostu tzw. świadomości ekologicznej (Gutry-Korycka, 2005; Staszewska, 2013). Odwrócenie salda migracji było silnie zróżnicowane i zauważalne głównie w gminach bezpośrednio sąsiadujących z dużymi miastami, z których możliwy był codzienny dojazd migrantów do miasta będącego często miejscem ich aktywności zawodowej (Drejerska i Chrzanowska, 2014). Trend ten jest podtrzymywany nadal i obecnie staje się jeszcze bardziej wyraźny niż w przeszłości, w tym już od około połowy pierwszej dekady XXI wieku dotyczy coraz mniejszych ośrodków miejskich (Śleszyński, 2006).

W świetle obserwowanej w Polsce rosnącej skali przemieszczeń z miast na tereny podmiejskie celem niniejszego opracowania jest zebranie wstępnej wiedzy na temat warunków i przyczyn decydujących o współczesnych migracjach z miasta na wieś, w tym ustalenie roli czynników środowiskowych i ekonomicznych w decyzjach migracyjnych. W tym zakresie dokonano rozróżnienia na czynniki decydujące o przeprowadzce na wieś oraz implikujące decyzję o wyborze konkretnej lokalizacji. Za cel opracowania przyjęto również dokonanie wstępnych ustaleń dotyczących rozdziału sfer aktywności ekonomiczno-społecznej migrantów na nowe i poprzednie miejsce pobytu. Uzyskano także opinie badanych na temat oceny dokonanej migracji w zakresie różnych warunków i elementów życia. Przeprowadzone badanie nie ma charakteru wyczerpującego, lecz ma w przyszłości stanowić punkt wyjścia do zaprojektowania bardziej złożonych i szczegółowych analiz tego tematu.

Na teren badań wybrano strefę podmiejską Wrocławskiego Obszaru Metropolitalnego – jednego z pięciu najdynamiczniej rozwijających się obszarów metropolitalnych w Polsce, cechujących się zarówno zasysaniem ludności z peryferii, jak i wypływem ludności na obszary podmiejskie. Obszar ten stanowi ciekawy przypadek centrum silnie spolaryzowanego regionu (we Wrocławiu mieszka ok. 40% populacji województwa), w którym obserwuje się zjawisko przeludnienia skutkującego pogorszeniem dostępu do dóbr, szczególnie tych mających charakter środowiskowy i przestrzenny.

W związku z powyższym za hipotezę przyjęto przypuszczenie, że czynniki środowiskowe i – szerzej – związane z postrzeganiem jakości życia na terenie podmiejskim

jako lepszej decydują o uruchomieniu migracji z miasta na tereny podmiejskie Wrocławia, czynniki ekonomiczne zaś, związane z dostępnością i ceną nieruchomości, mają decydujące znaczenie przy wyborze konkretnej lokalizacji – docelowego miejsca migracji.

Integralną część pracy stanowią badania empiryczne przeprowadzone przez autorów i przy pomocy współpracowników. Miały one postać wywiadów kwestionariuszowych z zastosowaniem metody wielokrotnej kuli śniegowej, co pozwoliło uzyskać dane od 164 osób zamieszkujących podwrocławskie gminy. Choć – jak już zwrócono uwagę – przedmiotowe badania miały charakter rozpoznawczy, to były one na tyle szerokie i wielowątkowe, że autorzy opracowania uznali za zasadne opublikowanie ich w formie książkowej. Część prezentowanych danych i wniosków została zamieszczona w przygotowanym przez identyczny zespół autorski artykule *Environmental and economic factors of migration from urban to rural areas: Evidence from Poland* (Jończy i in., 2021)¹. Niniejsza publikacja jest jednak istotnym rozszerzeniem zagadnień poruszanych w cytowanym tekście.

Praca składa się z pięciu rozdziałów.

W pierwszym zawarto, związane z tematem, zagadnienia definicyjne oraz określono dominujące w podjętych analizach perspektywy badawcze. Zaprezentowano w nim ekonomiczne teorie migracji oraz perspektywy ekonomii środowiska i geograficzną.

W drugim rozdziale zaprezentowano obszar badań i metodykę badawczą. Przedstawiono w nim zakres terytorialny prowadzonych analiz, dokonując charakterystyki Wrocławskiego Obszaru Metropolitalnego, ale także odniesiono się do metodyki badań przepływów migracji oraz zrealizowanych badań ankietowych.

W rozdziale trzecim opisano i oceniono dotychczasowy przebieg procesów migracji wewnętrznych do stref podmiejskich w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem przepływów z Wrocławia do jego strefy podmiejskiej.

Kolejny – czwarty – rozdział poświęcono uwarunkowaniom i przyczynom migracji na obszary podmiejskie, wykorzystując dane uzyskane w trakcie badań empirycznych. Zawiera on analizę zarówno danych dotyczących decyzji o migracji z miasta na wieś, jak i powodów wyboru konkretnej lokalizacji.

W piątym rozdziale zaprezentowano i przeprowadzono analizę wybranych skutków badanych migracji. Treści opisane w tej części opracowania dotyczą oceny warunków mieszkaniowych oraz warunków życia, form i miejsc aktywności ekonomiczno-społecznej badanych, a także oceny przez nich podjętej decyzji o przeprowadzce.

¹ W artykule tym zaprezentowano częściowe wyniki badań. Wyniki tych badań zawarto również w następujących podrozdziałach niniejszej monografii: 1.2, 3.1, 4.1, 4.2, 4.3 oraz 5.4. Treści wymienionych podrozdziałów są tym samym częściowo zbieżne z treściami zawartymi w wymienionym artykule. Chcąc uniknąć nadmiaru cytatów, treści tego artykułu wykorzystano w niniejszej monografii bez powołań.

Migracje z miasta na wieś jako jedna z kategorii migracji

1

1.1. Migracje z miasta na wieś a procesy suburbanizacji – podstawy definicyjne i kategoryzacyjne

Przegląd literatury przedmiotu dotyczącej definicji migracji ujawnia odmienne podejścia do operacjonalizacji tego pojęcia (Greenwood, 1997; Kuhn, 2015). Wynika to najczęściej ze złożoności i interdyscyplinarności zjawiska migracji. Próbuąc zdefiniować pojęcie migracji, można posłużyć się zestawieniem Vincenta Kaufmanna, który wyróżnia cztery rodzaje mobilności przestrzennej pozwalające na wyodrębnienie procesów migracji (tab. 1.1). Rozróżnia on mobilność krótkotrwałą, do której zalicza mobilność dzienną, odbywającą się w obrębie miejscowości zamieszkania, oraz podróże, które odbywają się poza miejscem zamieszkania, a także mobilność długotrwałą, w ramach której wymienia mobilność rezydencjalną oraz migracje.

Tabela 1.1. Rodzaje mobilności przestrzennej

	Krótkotrwała mobilność	Długotrwała mobilność
W miejscu zamieszkania	dzienna mobilność	mobilność mieszkaniowa (rezydencjonalna)
Poza miejscem zamieszkania	podróże	migracje

Źródło: (Kaufmann, 2005).

Idąc tropem zarysowanym przez Vincenta Kaufmanna, migracje można zdefiniować jako proces przemieszczeń ludności z jednego obszaru do innego, który dokonuje się w danym przedziale czasowym i wiąże się ze względnie trwałą zmianą miejsca zamieszkania (Greenwood, 1997; 2001). Zazwyczaj ma ona miejsce wówczas, gdy dojazdy do pracy stają się na tyle czasochłonne i kosztowne, że zostają zastąpione zmianą miejsca pobytu (Shryock i Siegel, 1973) – przeniesieniem z jednego obszaru na inny ulokowany poza gminą dotychczasowego zamieszkania.

W sposób najbardziej ogólny migracje dzieli się na wewnętrzne, obejmujące przemieszczenia ludności w granicach danego kraju, oraz zewnętrzne, dotyczące takiego rodzaju mobilności, który związany jest z przekroczeniem granicy państwa.

Punktem wyjścia do dalszych rozważań jest bliższe spojrzenie na migracje wewnętrzne, które w opracowaniach Głównego Urzędu Statystycznego (GUS) są definiowane jako stała lub czasowa zmiana miejsca zamieszkania w obrębie jednego kraju, wiążąca się z przekroczeniem granicy administracyjnej gminy (Główny Urząd Statystyczny, 2022). Szczególnym rodzajem migracji wewnętrznych są te o charakterze przemieszczeń ponadregionalnych i wewnątrzregionalnych. W ich ramach wyróżnia się migracje ze wsi do miast, z miasta na wieś, z miasta do miasta oraz ze wsi do wsi.

Trzeba jednak zaznaczyć, że podział ten, uwzględniający miasto i wieś według ich statusu administracyjnego, jest coraz mniej przydatny, a niekiedy wręcz bezużyteczny i mogący prowadzić do poważnych błędów interpretacyjnych. Wynika to z tego, że miasta i wsie są niezwykle silnie zróżnicowane, a w okolicach największych miast jest wiele intensywnie zurbanizowanych wsi, które wykazują cechy typowych miast satelickich. Jednocześnie do wsi jako kategorii podziału administracyjnego zalicza się także dalej położone typowe wsie rolnicze. Powodem nieadekwatności administracyjnego podziału miasto–wieś jest to, że czym innym jest migracja miasto–wieś z miasta metropolitalnego na wieś podmiejską, a czym innym ta sama formalnie migracja z miasta do typowej wsi rolniczej.

Z tych też powodów w niniejszej pracy migracje miasto–wieś rozumie się jako przemieszczenia z dużego, silnie zurbanizowanego ośrodka miejskiego na obszary o charakterze wsi, względnie słabiej zaludnione obszary (nie gminy) miejsko-wiejskie. W przypadku migracji, które odbywają się w kierunku wsi i satelickich miasteczek podmiejskich najczęściej utożsamia się je z pojęciem suburbanizacji (Lisowski i Grochowski, 2009). Jak zauważa Joanna Więclaw-Michniewicz, pojęcie to nie jest precyzyjnie definiowane (Więclaw-Michniewicz, 2004), a prowadzone na ten temat studia literaturowe konkludują, że ta problematyka staje się najczęściej przedmiotem analiz z pogranicza socjologii miasta oraz geografii społeczno-ekonomicznej, rzadziej natomiast jest przedmiotem analiz ekonomicznych.

Generalnie stosowane są dwa sposoby operacjonalizacji pojęcia suburbanizacji w Polsce i na świecie. Pierwsza, wąska definicja jest związana z periodyzacją procesu urbanizacji i dotyczy jednej z jej faz. Jest wiele koncepcji tego typu, z których najczęściej stosowana jest klasyfikacja Leo H. Klaassena i Jeana H.P. Paelincka z 1979 r. Wyróżnia się w niej fazę urbanizacji (urbanizacji wstępnej), suburbanizacji, dezurbanizacji i reurbanizacji, a rozróżnienie polega na identyfikacji różnic we wzroście lub spadku ludnościowym rdzenia i strefy podmiejskiej. Przy czym, faza suburbanizacji charakteryzuje się mniej lub bardziej intensywnym przyrostem liczby ludności na terenach okalających miasto główne oraz bezwzględny bądź relatywny (w sensie udziału procentowego w całej aglomeracji) zmniejszaniem się populacji zamieszkującej miasta, w tym zwłaszcza ich centra. Tym samym suburbanizacja jest urbanizacją demograficzną obszarów w pobliżu miasta, do której klasycznym

bodźcem jest odśrodkowy kierunek przemieszczeń ludności – zatem „rdzeniem” procesowym suburbanizacji są migracje z miasta centralnego. Niemniej przyrost strefy podmiejskiej może wynikać też z innych przyczyn, tj. migracji z innych regionów (jest to główny powód urbanizacji w krajach rozwijających się, którego efektem może być substandardowy, a nawet patologiczny rozwój przedmieść).

Propozycja Klaassena i Paelincka była często modyfikowana i uzupełniana. Szerzy oddźwięk zdobyła m.in. koncepcja demograficznego cyklu życia miasta, wypracowana głównie w zespole Leo van den Berga (1982). Była ona przedmiotem kilku studiów empirycznych także w Polsce (m.in. Piotra Korcelliego, Stanisława Kurka, Andrzeja Lisowskiego, Przemysława Śleszyńskiego).

Drugie, znacznie szersze definiowanie suburbanizacji wiąże się ze wszystkimi aspektami rozwoju stref otaczających miasto: nie tylko demograficznym, ale także ekonomicznym, społecznym, kulturowym, morfologicznym, krajobrazowym itd. Przegląd zagadnień koncepcyjno-teoretycznych, terminologicznych i metodycznych w polskiej literaturze zawierają m.in. studia Andrzeja Lisowskiego i Mirosława Grochowskiego (2009), Danieli Szymańskiej i Jadwigi Biegańskiej (2011) oraz Andrzeja Zborowskiego i Piotra Raźniaka (2013). Istnieje bardzo duża liczba terminów związanych z tak szeroko rozumianym procesem rozwoju w zasięgu oddziaływania miasta, czasem nawet silnie różniących się od wąskiej definicji suburbanizacji (antyurbanizacja/odwrotna urbanizacja, decentralizacja, deglomeracja, dezurbanizacja, dekoncentracja, eksurbanizacja, hiperurbanizacja, kontrurbanizacja, peryurbanizacja, pseudourbanizacja, rurbanizacja, *urban sprawl*). Polskim oryginalnym wkładem w rozwój koncepcyjno-teoretyczny jest propozycja pojęcia „semiurbanizacji” Stefana Golachowskiego (1965), oznaczająca urbanizację wsi (najczęściej, ale nie zawsze, w pobliżu większego miasta).

Występujące w literaturze przedmiotu definicje suburbanizacji sprowadzają się do określenia, że w najszerszym znaczeniu jest to proces „przenoszenia form przestrzennych miasta oraz życia miejskiego na tereny otaczające rdzeń miejski oraz proces zespalania funkcjonalnego obszarów podlegających suburbanizacji z miastem centralnym” (Lisowski i Grochowski, 2009). W węższym aspekcie suburbanizacja jest traktowana jako proces polegający na „decentralizacji w regionie miejskim sprowadzający się do przemieszczeń ludności i podmiotów gospodarczych z miasta centralnego do strefy podmiejskiej” (Kaczmarek, 2020).

Inni jeszcze autorzy przy definiowaniu suburbanizacji koncentrują się wyłącznie na migracjach ludności. Krystian Heffner (Heffner, 2016) pojęcie to identyfikuje jako zjawisko polegające na migracji użytkowników miasta ze strefy centralnej na przedmieścia, zazwyczaj poza granice administracyjne ośrodka miejskiego. Z kolei autorzy monografii *Suburbanizacja w Polsce jako wyzwanie dla polityki rozwoju* (Śleszyński, Heffner, Solga i Wiśniewski, 2021), dokonując definiowania procesów suburbanizacji, skupiają się na wewnątrzmetropolitalnym rozprzestrzenianiu się populacji –

w kierunku stref podmiejskich – polegającym na ich urbanizacji (Tammar, Van Ham, Leetmaa, Kährlik i Kamenik, 2013).

Badacze odwołują się także do dychotomicznych podejść w definiowaniu procesów suburbanizacji: opisowych i modelowych (Zborowski i Raźniak, 2013). W podejściu opisowym suburbanizacja definiowana jest jako proces urbanizacji strefy podmiejskiej, z kolei w podejściu modelowym pojęcie to jest rozumiane jako migracje ludności o charakterze odśrodkowym dokonujące się wewnątrz regionu miejskiego lub obszaru metropolitalnego. Zazwyczaj proces ten określa się jako suburbanizację rezydencjalną lub rezydencjonalną (*residential mobility*) (Zborowski i Raźniak, 2013). Jednak gdy dotyczy on procesu dekoncentracji przestrzennej firm i instytucji, określany jest jako suburbanizacja przemysłowa lub usługowa.

Katarzyna Kajdanek (Kajdanek, 2011a) podejmuje próbę definiowania suburbanizacji, odwołując się do trzech kategorii. Pierwsza wyjaśnia suburbanizację jako proces urbanizacji strefy podmiejskiej, rozszerzenia miejskości na tereny pozbawione tej cechy (Więclaw-Michniewicz, 2004). Drugi sposób rozumienia tego pojęcia odwołuje się do przemieszczania aktorów społecznych z miasta na jego przedmieścia. Trzecia perspektywa zaś odnosi się do szybszego wzrostu liczby zarówno mieszkańców, jak i miejsc pracy na terenach podmiejskich niż w samym mieście. W literaturze przedmiotu podkreśla się (Kajdanek, 2011a; Słodczyk, 2001), że takie podejście do wyjaśniania tego procesu wiąże się z poszczególnymi fazami cyklu rozwoju miasta opracowanego przez Leo Klaasena i Jeana Paelincka (Klaasen i Paelinck, 1979).

Suburbanizacja może być także rozumiana jako proces rozlewania się miasta i jego zabudowy na tereny wiejskie okalające ośrodek miejski. Wówczas nosi on miano *urban sprawl*, a w polskiej literaturze przedmiotu funkcjonuje jako rozlewanie się miasta. Pojęcie to jest zazwyczaj rozumiane pejoratywnie (Kajdanek, 2011a) – jako nadmierny rozrost i rozproszenie zabudowy miejskiej (Habibia i Asadi, 2011) przebiegające nieharmonijnie, ekstensywnie i z zagospodarowaniem przestrzeni w sposób monofunkcyjny (Śleszyński i in., 2021). Zjawisko to jest również definiowane jako nieograniczony rozwój budownictwa mieszkaniowego, handlowego i dróg w strefie podmiejskiej przy niewielkiej dbałości o planowanie przestrzenne (Fouberg, Murphy i DeBlij, 2012; Hennig i in., 2015). Część badaczy podkreśla, że polska specyfika *urban sprawl* polega na szczególnym, chaotycznym „rozsiewaniu” się zabudowy, które co do zasady ma inny charakter od spotykanego w krajach zachodnich względnie „uporządkowanego” procesu (Solarek, 2013).

W literaturze fachowej zjawisko suburbanizacji klasyfikuje się ze względu na różne kryteria. Jednym z nich jest podział, który uwzględnia przedmiot suburbanizacji (Kubeš, 2015). To kryterium pozwala wyodrębnić suburbanizację mieszkaniową (rezydencjonalną) dotyczącą zmiany miejsca zamieszkania ludności, oraz suburbanizację miejsc pracy oraz usług, związaną ze zmianą lokalizacji miejsca wykonywania pracy i świadczenia usług (Kajdanek, 2011a). Ponadto ze względu na kry-

terium wymiaru i zasięgu przestrzennego rozróżnia się suburbanizację wewnętrzną i zewnętrzną. Pierwsza oznacza proces mobilności mieszkaniowej odnoszący się do przemieszczania się ludności w ramach granic administracyjnych miasta i w nomenklaturze wykorzystywanej przez migrantologów dotyczy mobilności. Z kolei drugą wymienioną kategorię suburbanizacji utożsamiać należy z procesem migracji, który odbywa się z miast w kierunku terenów podmiejskich.

Dyskusja na temat definiowania i właściwego klasyfikowania pojęcia suburbanizacji przysparza wiele trudności, i co do zasady nie zniechęca do analizowania „wytworów suburbanizacji”, a mianowicie suburbiów (Kajdanek, 2011a). Są one interpretowane jako „naturalne, ewolucyjne poszerzenie zurbanizowanego rdzenia miejskiego” (Zborowski i Raźniak, 2013), będące efektem ucieczki od „problemów wielkomiejskiego centrum w świat iluzji wiejskiej sielanki” (Zborowski i Raźniak, 2013). Niektórzy badacze traktują suburbia jako niezależną jednostkę geograficzną, która jest wyodrębniona z obszarów zarówno miejskich, jak i wiejskich (Tian, Qian i Wang, 2021). Występujące w literaturze typologie suburbiów porządkują je w różnorodny sposób. Jedną z najnowszych klasyfikacji opiera się na sześciu kryteriach: poziomie sąsiedztwa (skala przestrzenna), czasie powstania, interakcji przestrzennej z najbliższym miastem/miejscowością, dominującym typem zainwestowania, układem ulic oraz połączeniami komunikacyjnymi z centrum miasta (Mantey i Sudra, 2019).

W myśl prezentowanych rozważań koncentrujących się wokół definicji migracji z miasta na wieś i procesów suburbanizacji należy zauważyć, że autorzy opracowania przyjmują, że migracje z miasta na wieś to proces przemieszczeń ludności z miasta w kierunku wsi związanych ze zmianą miejsca zamieszkania, zawężając je wyłącznie do tych odbywających się w kierunku wsi podmiejskich. Zgodnie z przedstawionymi w pracy rozważaniami procesy te winny być utożsamiane z pojęciem rezydencjonalnej suburbanizacji zewnętrznej rozumianej jako zmiana miejsca zamieszkania ludności z miasta na tereny podmiejskie.

1.2. Perspektywy badawcze w studiach nad migracjami z miasta na wieś

1.2.1. Migracje z miasta na wieś w ujęciu teorii ekonomicznych

Czynniki ekonomiczne odgrywają ważną rolę w ruchach migracyjnych ludności. Już pierwsze badania migracji oparte na ustaleniach empirycznych wskazywały na to, że najistotniejszym motywem zmiany dotychczasowego miejsca zamieszkania jest chęć poprawy bytowych warunków materialnych (Ravenstein, 1889). Na kanwie praw grawitacyjnych Ernesta G. Ravensteina powstały późniejsze modele, w których podjęto próbę wyjaśnienia przyczyn i konsekwencji ruchów migracyjnych ludności.

Tradycyjnie decyzja o migracji może być rozpatrywana poprzez pryzmat teorii *push-pull*, która pomimo upływu czasu jest współcześnie uznawana za najlepiej wyjaśniającą powody mobilności ludności (w warunkach braku zdarzeń katastroficznych, np. wojen). Ponadto wydaje się, że oryginalnie odnoszący się do migracji zagranicznych model może być zaimplementowany na obszar migracji wewnętrznych. Według teorii zaproponowanej przez Everetta Lee cechą każdego miejsca jest zestaw swoistych i nieuniwersalnych – zależnych od percepcji potencjalnego migranta – czynników mających charakter przyciągający (*push*), wypychający (*pull*) lub obojętny. Decyzja o zmianie dotychczasowego miejsca zamieszkania podejmowana jest w warunkach niepełnej informacji na podstawie bilansu negatywnych i pozytywnych czynników cechujących miejsce pochodzenia i miejsce docelowe migracji. O ile wiedza o miejscu pochodzenia potencjalnego migranta może być traktowana jako pełna, o tyle informacje o obszarze docelowym są ograniczone do przekazów i źródeł informacji (Lee, 1966). W przypadku przedmiotowych migracji z miast na wieś bliskie położenie wsi w stosunku do miast strefy podmiejskiej (czynnik grawitacji) są atraktorem (czynniki *pull*) przyciągającym ludność wobec sił *push* – wypychających ludność z centrów i stref zewnętrznych miast.

Ponadto odnosząc teorię *push-pull* do migracji wewnętrznych, należy także zwrócić uwagę na założenie o występujących przeszkodach pośrednich i bodźcach osobistych. Wśród tych pierwszych do najbardziej istotnych zaliczyć można odległość oraz koszty wynikające ze zmiany miejsca zamieszkania. W przypadku drugich zaś na decyzję o migracji w kierunku miasto–wieś największy wpływ będą miały cechy społeczno-demograficzne potencjalnych migrantów (m.in. wiek, stan zdrowia, wykształcenie, posiadanie dzieci lub ich brak, etap życia) oraz aktualny status na rynku pracy (m.in. zatrudnienie, odległość do miejsca pracy, dojazdu do miejsca pracy) (Lee, 1966).

Z perspektywy ekonomicznej analizy migracji wewnętrznych dokonujących się z terenów zurbanizowanych w kierunku obszarów wiejskich istotna jest również neoklasyczna teoria migracji, której początek dał Michael Todaro. Badacz rozpatrywał determinanty migracji przez pryzmat analizy makroekonomicznej. W swych rozważaniach założył, że zmiana miejsca zamieszkania jest powodowana różnicami płacowymi, rozwojowymi i poziomem bezrobocia pomiędzy obszarami przyjmującymi i wysyłającymi (Harris i Todaro, 1970; Todaro, 1980). Jak udowodniono empirycznie, strumień przepływów migracyjnych będzie wykazywał tendencję zwyżkową, dopóki oczekiwana różnica w wysokości zarobków pomiędzy obszarami pochodzenia i przeznaczenia będzie rosła (Borjas, 2014; Harris i Todaro, 1970). Przy tym należy podkreślić, że różnice w poziomie płac pomiędzy różnymi terenami mogą być traktowane zarówno jako determinanta mobilności, jak i przyczyna wyrównywania tych różnic (Hicks, 1932). Niemniej należy jednocześnie podkreślić, że współcześnie prowadzone badania stoją w opozycji do ustaleń Johna R. Harrisa i Michaela Todaro, dowo-

dząc, że w przypadku migracji na suburbia w decyzjach o zmianie dotychczasowego miejsca zamieszkania występuje dominacja możliwości codziennych dojazdów do pracy nad różnicami w stawkach płac (Cameron i Muellbauer, 1998).

W teorii neoklasycznej analizowanej w perspektywie mikroekonomicznej osoba migrująca postrzegana jest jako jednostka działająca racjonalnie, która decyzję o migracji lub pozostaniu w dotychczasowym miejscu opiera na bilansie korzyści płynących z przeprowadzki i poniesionych kosztów. Z perspektywy mikroekonomicznej neoklasyczna teoria migracji zakłada, że migrant przez zmianę dotychczasowego miejsca zamieszkania dąży do maksymalizacji swoich oczekiwanych korzyści (użyteczności, zadowolenia). Tym samym decyzja o przeprowadzce oparta jest na szeregu indywidualnych preferencji i zawarta w ramach kontekstowych (Sjaastad, 1962). Badania dowodzą, że zarówno wśród korzyści, jak i wśród kosztów migracji z terenów miejskich na obszary peryferyjne mogą znaleźć się indywidualne preferencje dotyczące: mieszkania, kosztów życia, jakości życia, infrastruktury komunikacyjnej, dostępności terenów zielonych oraz więzi rodzinnych¹ (Barcus, 2004; Costello, 2009; De Jong, Root, Gardner, Fawcett i Abad, 1985; Sasser, 2010). Dodatkowo podkreśla się, że bilans kosztów i korzyści dokonywany przez jednostkę przy podejmowaniu decyzji o migracji uwzględniać powinien nie tylko korzyści i koszty realnie uzyskiwane/ponoszone oraz wyceniane przez jednostkę, ale również szereg kosztów alternatywnych związanych z opuszczeniem dotychczasowej lokalizacji, a dotyczących zarówno korzyści realnie utraconych – ekonomicznych (utrata niektórych dochodów, dostępu do infrastruktury), jak i trudniej mierzonych – nieekonomicznych, związanych np. z rozłąką z rodziną czy miejscem pochodzenia (Jończy, 2002). Istotne wydaje się również podkreślenie tego, że podobnie jak w przypadku teorii *push-pull* w założeniach teorii neoklasycznej decyzje o migracji są zawsze dokonywane na podstawie niepełnej wiedzy i mogą być jedynie metodologicznie racjonalne. Stąd też ocena bilansu dokonanej migracji inaczej może przebiegać przed jej dokonaniem i po niej. Inaczej też może wyglądać z perspektywy różnych członków migrującego gospodarstwa domowego, mających różne cele i preferencje.

W opisie i analizie migracji wewnętrznych w kierunku obszarów wiejskich ważne jest również zaproponowane przez Georga J. Borjasa teoretyczne podejście oparte na koncepcji kapitału ludzkiego (Borjas, Bronars i Trejo, 1992) i bezpośrednio związane z rozpatrywaną neoklasyczną teorią migracji (Sjaastad, 1962). W tym ujęciu migracja jest formą inwestycji w kapitał ludzki i dokonywana jest w kierunku miejsc, w których potencjalny oczekiwany zwrot z inwestycji przewyższa poniesione koszty. Ponadto w ujęciu tym rozpatrywane koszty nie obejmują jedynie kosztów pieniądza-

¹ Prowadzone badania empiryczne wskazały, że obecnie bardziej istotne (niż w latach poprzednich) są udogodnienia związane z rozwojem infrastruktury, mniej ważne są natomiast powody bezpośrednio powiązane z sytuacją rodzinną oraz preferencjami mieszkaniowymi (Por. Barcus, 2004; De Jong i in., 1985).

nych, ale także pozapieniężne, takie jak: koszty alternatywne – związane np. z czasem dojazdu do pracy, niższymi kosztami życia na terenach wiejskich, oraz koszty psychiczne wynikające ze zmiany otoczenia (Górny i Kaczmarczyk, 2003). Prowadzone dotychczas badania wykazały, że w przypadku migracji z miasta na wieś migranci często podejmują decyzję o zmianie dotychczasowego miejsca zamieszkania, kierując się pozamaterialnymi korzyściami życia na wsi, tym samym rezygnując z korzyści materialnych, jakie oferuje zamieszkiwanie na terenach miejskich (m.in. Fuguitt i Brown, 1990; Kurek, Gałka i Wójtowicz, 2014).

Pośród wielu czynników wpływających na migracje z miasta na wieś podkreśla się istotność kontekstowego czynnika, jakim są obiektywne zmiany na rynku nieruchomości. Zwraca się uwagę, że rosnące (nieproporcjonalnie w stosunku do dochodów) ceny nieruchomości oraz zwiększające się koszty utrzymania na terenach miejskich mogą odgrywać kluczową rolę w podjęciu decyzji o przeprowadzce na obszary peryferyjne, które charakteryzują bardziej przystępne ceny (Stawarz, Sander i Sulak, 2021). Można przyjąć, że ewolucja w relacjach zmian cen nieruchomości do zmian wynagrodzeń może migracje zarówno osłabiać/wygaszać, jak i nasilać.

Do uwarunkowań makroekonomicznych oraz cen nieruchomości odnosi się w swej pracy Hans T. Andersen ze współpracownikami (2022). Badacze udowadniają empirycznie, że nasilenie migracji z terenów zurbanizowanych na obszary podmiejskie zależy od warunków gospodarczych. W czasach ożywienia gospodarczego częstotliwość przeprowadzek z miast na peryferia jest większa, co ma związek z rosnącymi cenami nieruchomości w miastach, natomiast w momencie spowolnienia gospodarczego obserwowany jest spadkowy trend migracji w kierunku miasto–wieś.

Dodatkowo współcześnie prowadzone badania wskazują na to, że potencjalni migranci, podejmując decyzję o przeprowadzce w pierwszej kolejności wybierają miejsce pracy, a następnie miejsce do życia w akceptowalnej odległości dojazdów do miejsca zatrudnienia (Andersen, Egsgaard-Pedersen, Hansen, Lange i Nørgaard, 2022; Lundholm i Malmberg, 2006).

Siła oddziaływania rozpatrywanych ekonomicznych determinant migracji wykazuje istotne różnicowania pod względem cech społeczno-demograficznych migrantów. Tym samym wewnętrzne migracje z miasta na wieś charakteryzują się selektywnością, m.in. ze względu na: wiek, dochód, sytuację rodzinną (Borjas i in., 1992) oraz wykształcenie. Już Everett Lee (1966) sformułował hipotezę dotyczącą selektywności procesów migracyjnych. Autor założył, że potencjalni migranci będą odmiennie reagować na czynniki wypychające z dotychczasowego miejsca zamieszkania oraz czynniki przyciągające oddziałujące z obszaru docelowego, charakteryzować ich będzie także odmienna wrażliwość na działanie pośrednich czynników hamujących. Jako pierwsi najpełniej rozkłady migracji wewnętrznych według płci i wieku opisali Andrei Rogers i Luis J. Castro (1981).

Autorką, która w późniejszym czasie badała selektywność migracji miasto–wieś w odniesieniu do wieku migrantów, była Holly Barcus. Prowadzone przez nią analizy dowodzą, że selektywność migracji wewnętrznych zależy od wieku potencjalnego migranta. Osoby z najmłodszej grupy wiekowej charakteryzuje większa elastyczność w wyborze miejsca zamieszkania, ponadto częściej niż inni przeprowadzają się one z powodów związanych z zatrudnieniem, dodatkowo zaś rozwój infrastruktury transportowej i nowych technologii (praca zdalna) zmniejsza ich potencjalne koszty związane z codziennymi dojazdami do pracy. Z kolei dla osób w średnim wieku decyzja o migracji częściej implikowana jest sytuacją rodzinną (powiększenie lub zamiar powiększenia rodziny) i mieszkaniową (potrzeba posiadania większej powierzchni mieszkalnej) (Barcus, 2004).

Czynniki przeprowadzki z miasta na wieś w grupie osób starszych badali William H. Frey, Kao-Lee Liaw i Ge Lin. Autorzy postawili hipotezę, iż czynniki ekonomiczne migracji wewnętrznej dokonywanej w kierunku obszarów wiejskich są najmniej istotne dla osób z najstarszej grupy wieku, które nową lokalizację wybierają z powodów rodzinnych (chęć bycia bliżej rodziny i znajomych) lub ze względu na wygodę (chęć obcowania z naturą, spędzanie czasu wolnego na łonie natury) (Frey, Liaw i Lin, 2000). Niemniej zwraca się uwagę na wzrastającą rolę niższych kosztów życia na obszarach wiejskich jako istotnego czynnika skłaniającego do migracji osoby starsze przechodzące na emeryturę (Zaiceva, 2014). Wpływ na procesy migracyjne ma również wykształcenie potencjalnych migrantów. Jak udowodniono, zdecydowanie częściej decyzje o migracji podejmowane są przez osoby mające wykształcenie wyższe (Dolińska, Jończy i Śleszyński, 2021; Rosner, 2016; Smutek, 2012a).

Pomimo dowiedzionej niewątpliwiej przewagi determinant ekonomicznych we współcześnie prowadzonych badaniach migracji wewnętrznych coraz częściej wskazuje się na konieczność uwzględnienia czynników środowiskowych (np. jakości powietrza oraz zmian klimatycznych) i lokalizacyjnych, które mogą mieć wpływ na podjęcie decyzji o migracji na obszary podmiejskie (Germani, Scaramozzino, Castaldo i Talamo, 2021).

1.2.2. Migracje z miasta na wieś w ujęciu teorii ekonomii środowiska

W procesach przenoszenia się ludności na wieś, zjawiskach kontrurbanizacji, suburbanizacji czy *urban sprawl* czynnikiem motywującym do zmiany miejsca zamieszkania mogą być względy środowiskowe, związane z jakością środowiska przyrodniczego (Kacprzak i Głębocki, 2016). Maciej Mróz zaliczył uwarunkowania środowiskowe do dziesięciu głównych determinant warunkujących proces suburbanizacji, wyodrębnionych na podstawie analizy literatury przedmiotu (Mróz, 2020). Procesy migracji na wieś czy na przedmieścia mogą mieć jednocześnie istotny wpływ na stan środowiska przyrodniczego i ład przestrzenny, zwłaszcza na obszarach napływu.

Gdy walory środowiskowe są ważnym czynnikiem migracji, w tym zwłaszcza migracji z miasta na wieś, mówi się o zjawisku tzw. *amenity migration* (Abrams, Gonsnell, Gill i Klepeis, 2012; Loeffler i Steinicke, 2007; Matarrita-Cascante, 2017), które jest rozumiane dość szeroko, ponieważ w jego analizie przyjmuje się, że na decyzje o migracji mogą również wpływać inne walory miejsca napływu, w tym zwłaszcza walory społeczno-kulturowe, np. historia danego miejsca (Novotná, Preis, Kopp i Bartoš, 2013), tradycje i odmienność kulturowa lokalnej ludności (Republic, 2008) oraz niski poziom przestępczości (Hjerpe, Hussain i Holmes, 2020).

Oczywiście należy pamiętać, że same walory przyrodnicze czy kulturowe nie są zwykle jedynymi powodami *amenity migration* (Moss, 2006). W decyzjach o przeprowadzce ludzie biorą pod uwagę wiele innych czynników, chociażby ceny działek na wsi (Czarnecki, 2019) czy stan sieci wodociągowej i kanalizacyjnej (Moss, 2006). Przyjmuje się jednak, że o przeprowadzce nie przesądzają tu takie względy ekonomiczne, jak znalezienie lepiej płatnej pracy (Bartoš, Kušová i Těšitel, 2009). Poza tym, zakłada się czasami, że migracje motywowane walorami środowiskowo-kulturowymi to procesy migracyjne o charakterze dobrowolnym, niewymuszonym (Abrams i in., 2012; Czarnecki, 2019; Matarrita-Cascante, 2017).

Stan środowiska przyrodniczego może być zarówno czynnikiem wypychającym ludzi z miasta, jak i czynnikiem przyciągającym na wieś czy tereny podmiejskie (tab. 1.2). Środowisko w mieście jest – najogólniej – postrzegane jako (coraz bardziej) zanieczyszczone i zdegradowane (Kłos i Leśniawska, 2019; Moss, 2006; Republic, 2008). Na wsi będącej celem migracji stan środowiska, przynajmniej ten oczekiwany, powinien być lepszy (Glorioso i Moss, 2007). Migranci mogą być dodatkowo zauroczeni „idyllicznym” wizerunkiem wsi i życia tam (Palak, 2016), nastawieni na zdrowy styl życia (Ołów-Wachowicz, 2020; Republic, 2008), zainteresowani uprawą roślin (Ołów-Wachowicz, 2020), hodowlą zwierząt (Ołów-Wachowicz, 2020), wytwarzaniem zdrowej żywności (Ołów-Wachowicz, 2020). Walorem nowego miejsca może być również oddalenie od cywilizacji (Republic, 2008).

Przeprowadzka do miejscowości wiejskich o dużych walorach ekologicznych ma, najogólniej, służyć poprawie jakości czy warunków życia migrantów (Hjerpe i in., 2020; Matarrita-Cascante, 2017). Poprawie jakości życia może służyć możliwość obcowania z przyrodą (Gonda-Soroczyńska, 2009) – aktywny wypoczynek na jej łonie (Loeffler i Steinicke, 2007), obserwowanie przyrody, medytacja (Loeffler i Steinicke, 2007) czy praca w ogrodzie. Mieszkanie w mniej zanieczyszczonym środowisku (np. charakteryzującym się czystszy powietrzem) może korzystnie wpłynąć na stan zdrowia osób opuszczających miasto, w tym np. alergików (Dobroch, 2016).

Można uznać, że w istocie migranci środowiskowi kierują się w swoich decyzjach migracyjnych dążeniem do korzystania z usług (funkcji) świadczonych przez lokalne ekosystemy (Hjerpe i in., 2020). Chodzi zwłaszcza o usługi kulturowe, w postaci niematerialnych korzyści wynikających z korzystania ze środowiska (np. możliwości

Tabela 1.2. Środowiskowe czynniki wypychające migrantów z miasta i przyciągające na wieś lub tereny podmiejskie

Czynniki wypychające z miasta	Czynniki przyciągające na wieś
<ul style="list-style-type: none"> ■ zanieczyszczenie powietrza, pochodzące ze źródeł stacjonarnych i transportu ■ hałas, zgiełk ■ mała ilość zieleni, występowanie terenów zdegradowanych, przemysłowych 	<ul style="list-style-type: none"> ■ czyste, „świeże” powietrze ■ sielanka, spokój, cisza ■ otwarte przestrzenie ■ posiadanie ogrodu ■ walory krajobrazowe, np. widok na góry czy obszary porośnięte bujną roślinnością ■ bliskość terenów atrakcyjnych pod względem przyrodniczym czy rekreacyjnym, np. lasów, łąk, jezior, rzek, plaż, gór, wzgórz ■ klimat, temperatury, większe nasłonecznienie

Źródło: (Argent, Smailes i Griffin, 2007; Christiansen i Loftsgarden, 2011; Czarnecki, 2019; Gonda-Soroczyńska, 2009; Hjerpe i in., 2020; Kajdane, 2011b; Kłos i Leśniewska, 2019; Kovács i in., 2019; Kubiak, 2019; Ładysz i Mayer, 2016; Marcouiller, Clendenning i Kedzior, 2002; Moss, 2006; OECD, 2018; Ołówek-Wachowicz, 2020; Pałak, 2016; Spórna, 2019; Vukomanovic i Orr, 2014).

uprawiania turystyki) oraz o usługi zasobowe, związane z dostarczaniem zasobów przez lokalne środowisko, np. w postaci wody, owoców, grzybów czy drewna na opał (Millennium Ecosystem Assessment, 2005; Struzik, 2019). Produkty żywnościowe (np. warzywa) mogą być też efektem pracy miejscowych rolników lub samych migrantów (Struzik, 2019). Migranci korzystają również pośrednio z usług regulacyjnych miejscowego środowiska, związanych np. z oczyszczaniem wody czy regulacją klimatu (Harasimowicz, 2017; Millennium Ecosystem Assessment, 2005).

Suburbia, które mogą być celem przeprowadzek, charakteryzują się oczywiście zróżnicowanymi walorami przyrodniczymi, a więc ich atrakcyjność dla potencjalnych migrantów jest różna (Moss, 2006). Uwarunkowania środowiska przyrodniczego na wsi, które są powodem migracji, mają przy tym charakter subiektywny, a jakość i znaczenie tych samych walorów mogą być w różny sposób postrzegane i oceniane przez poszczególnych ludzi (Argent i in., 2007). Preferencje mogą zależeć np. od wieku potencjalnych migrantów, liczby posiadanych dzieci (Argent i in., 2007; Christiansen i Loftsgarden, 2011) czy ich świadomości ekologicznej. Możliwe jest, że migranci kierujący się względami ekologicznymi to osoby będące w stosunkowo dużym stopniu zainteresowane ochroną środowiska i wpływem jakości środowiska na stan zdrowia (Kłos i Leśniewska, 2019; Park, Chapman i Munroe, 2022). Tacy ludzie mogą brać pod uwagę budownictwo energooszczędne (Gonda-Soroczyńska, 2009) czy montaż instalacji odnawialnych źródeł energii.

Środowisko przyrodnicze na wsi czy na innych terenach, na które chcą przeprowadzić się mieszkańcy miast, jest oczywiście w mniejszym lub większym stopniu przekształcone przez człowieka (choć zapewne mniej niż środowisko w mieście, z którego pochodzą (por. (Republic, 2008)). Ludzi mogą jednak przyciągać nie tyle

walory przyrodnicze jako takie, ile możliwości rekreacyjne na takich terenach i odpowiednia infrastruktura (Marcouiller i in., 2002). Chodzi np. o osoby uprawiające wędkarstwo (Argent i in., 2007) czy narciarstwo (Argent i in., 2007; Hjerpe i in., 2020).

Zjawisko *amenity migration* odnosi się niekiedy nie tylko do przeprowadzek na stałe, ale także do sytuacji, gdy migranci przeprowadzają się do atrakcyjnych miejscowości jedynie na pewien czas, a wyjazdy w te miejsca mają mniej lub bardziej regularny charakter (Glorioso i Moss, 2007; Loeffler i Steinicke, 2007; Moss, 1994). Celem takich wyjazdów mogą być więc drugie domy, wykorzystywane przez ich właścicieli latem czy zimą (Matarrita-Cascante, 2017). Właściciele domów wypoczynkowych mogą też zamieszkać w nich na stałe (Moss, 2006). Ostateczna migracja do miejscowości o wysokich walorach środowiskowych może być także poprzedzona krótkookresowymi wyjazdami turystycznymi (Moss, 2006). W literaturze zwraca się jednak uwagę, że w niektórych przypadkach o przeprowadzce mogą zdecydować nie tyle wcześniejsze wyjazdy migrantów, ile określone cechy społeczno-ekonomiczne migrantów (Bartoš i in., 2009).

Walory środowiskowe miejscowości, do której przeprowadzają się migranci, mogą wpływać na ceny istniejących tam czy też budowanych dopiero nieruchomości (Šveda, Madajová i Podolák, 2016). Przykładowo ceny domów ze wspaniałymi widokami (np. na okoliczne góry) mogą być stosunkowo wysokie (Fiedor, Czaja, Graczyk i Jakubczyk, 2002). Obserwacja decyzji podejmowanych na rynku nieruchomości pozwala – za pomocą metod wypracowanych w ramach ekonomii środowiska – oszacować wartość określonych korzyści środowiskowych mających wpływ na ceny domów czy działek (Hanley, Shogren i White, 1997).

Warto również zauważyć, że stan środowiska przyrodniczego w miejscach napływu może w niektórych przypadkach utrudniać bądź wręcz uniemożliwiać budowę nowych osiedli i w konsekwencji migrację z miast. Taka sytuacja może wystąpić na terenach objętych formami ochrony przyrody czy też na terenach, na których znajdują się gleby o wysokiej wartości użytkowej (Kacprzak i Głębocki, 2016).

Jak podkreślono już wcześniej, procesy suburbanizacji obserwowane są – nawet od dziesięcioleci – w różnych miejscach na świecie (Rasker, Gude, Gude i van den Noort, 2009; Matarrita-Cascante, 2017), co sprawia, że stają się przedmiotem licznych analiz w literaturze zarówno polskiej, jak i zagranicznej. Wyniki prowadzonych studiów wskazują m.in. na różną siłę oddziaływania konkretnych walorów środowiskowych w poszczególnych regionach. Poniżej omówione zostały wybrane wyniki badań nad migracjami uwzględniające uwarunkowania środowiskowe miejsc napływu lub odpływu.

Ekoemigracja i „ucieczki na wieś” były przedmiotem opracowania Lidii Kłos i Grażyny Leśniewskiej (2019) na temat znaczenia równowagi życiowej dla zmiany miejsca zamieszkania. Z badań auterek wynika m.in., że respondenci deklarujący chęć „ucieczki na wieś” w dużej części uzasadniali to zanieczyszczeniem środowiska.

Mariusz Palak (2016) badał z kolei procesy suburbanizacji, m.in. przeprowadzając ankiety i wywiady z mieszkańcami z okolic Rzeszowa. Większość ankietowanych z tych terenów, odpowiadając na pytanie o miejsca, gdzie mieszka się najlepiej, wskazywała przedmieścia. Wysoko cenionymi zaletami mieszkania na przedmieściach Rzeszowa były dla nich spokój i cisza. Respondenci zapytani o przyczyny przeprowadzki na suburbia wskazywali m.in. na możliwość posiadania ogródka i na hałas panujący w mieście (Palak, 2016).

Sławomir Kurek, Jadwiga Gałka i Mirosław Wójtowicz (2014), badając procesy suburbanizacji w Krakowskim Obszarze Metropolitalnym, określali znaczenie różnych czynników wypychających i przyciągających. Wśród powodów wyprowadzenia się z miasta i przeprowadzenia się do nowego miejsca zamieszkania wskazywano motywy o charakterze ekologicznym, określone w badaniu ankietowym jako „zanieczyszczenie powietrza, hałas, korki, tłok i brak wolnych przestrzeni” oraz „dużo zieleni/ładne otoczenie/wiejskie otoczenie”. Wyniki badań dowodzą, że czynniki te miały większe znaczenie dla osób wyprowadzających się z Krakowa niż dla osób pochodzących z innych miast strefy zewnętrznej Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego. Ponadto wspomniane uciążliwości i walory środowiskowe były w największym stopniu uwzględniane w decyzjach migracyjnych tych respondentów, którzy zmienili miejsce swojego zamieszkania w ostatnich latach objętych badaniem (Kurek i in., 2014).

Interesujące badania ankietowe dotyczące przeprowadzek na przedmieścia zrealizował w 2006 r. Michał Beim (2009). Około jedna czwarta ogółu respondentów tego badania przeprowadzonego w aglomeracji poznańskiej uznała, że bardzo duży wpływ na decyzję o wyprowadzce z poprzedniego miejsca zamieszkania miał hałas uliczny. Jednocześnie jednak około połowa ankietowanych stwierdziła, że czynnik ten miał małe lub bardzo małe znaczenie. Na bardzo duży wpływ hałasu zdecydowanie częściej wskazywały te osoby, które wcześniej mieszkały w Poznaniu, a rzadziej – osoby, które przed przeprowadzką mieszkały na terenie gmin powiatu poznańskiego. Dla byłych poznaniaków bardziej znaczącym czynnikiem była jedynie nieodpowiednia powierzchnia mieszkania w poprzednim miejscu zamieszkania. Dla ponad połowy tej grupy respondentów bardzo duży, duży lub przeciętny wpływ na decyzję o zmianie miejsca zamieszkania miało zanieczyszczenie. Osoby pochodzące z powiatu poznańskiego rzadziej uznawały ten czynnik za motyw o przynajmniej przeciętnym znaczeniu (Beim, 2009).

Z badań Beima (2009) wynika, że na „wybór konkretnej lokalizacji nowego miejsca zamieszkania” największy wpływ miały czynniki środowiskowe. Cisza, bliskość terenów zielonych oraz czyste powietrze były tymi trzema walorami, które miały bardzo duże znaczenie dla niemal połowy wszystkich respondentów. Za czynnik o bardzo dużym wpływie rzadziej uznawano chociażby warunki finansowe zakupu czy budowy domu. Warto zauważyć, że dla około jednej trzeciej wszystkich respondentów bardzo ważne było oddalenie od przemysłu. Czynnik ten miał –

podobnie jak wspomniane walory środowiskowe – większe znaczenie dla byłych poznaniaków niż dla osób pochodzących z powiatu poznańskiego (Beim, 2009).

W badaniu procesów suburbanizacji i przeprowadzek do Sławkowa, miasta znajdującego się w strefie podmiejskiej w konurbacji katowickiej, okazało się, że stan środowiska miał stosunkowo małe znaczenie jako przyczyna opuszczenia wcześniejszego miejsca zamieszkania. Z kolei o wyborze Sławkowa jako miejsca zamieszkania decydowały przede wszystkim cisza oraz walory przyrodnicze w postaci terenów zielonych. Stan terenów zielonych został też szczególnie wysoko oceniony przez uczestników wywiadów poproszonych o opinie na temat nowego miejsca zamieszkania. Warto dodać, że dość istotnym czynnikiem decydującym o wyborze Sławkowa była również możliwość posiadania ogrodu, ważniejsza dla respondentów niż np. dobra dostępność komunikacyjna (Spórna, 2019).

Dorota Mantey (2013) badała mieszkańców gminy Piaseczno, którzy mieszkali wcześniej w innym miejscu. Uczestnicy badania kwestionariuszowego wskazali, że walory przyrodnicze, a także cisza i spokój miały szczególnie duże znaczenie przy wyborze tej gminy miejsko-wiejskiej jako miejsca zamieszkania. Dotyczyło to przede wszystkim mieszkańców terenów wiejskich, ponieważ dla mieszkańców miasta ważniejsze były cena i wygląd nieruchomości, odległość od Warszawy, a także bezpieczeństwo. Poproszeni o ocenę życia w gminie respondenci szczególnie negatywnie ocenili kanalizację deszczową i odwodnienia (Mantey, 2013).

Innym opracowaniem, w którym uwzględniono czynniki środowiskowe, jest artykuł Radosława Cyrana na temat procesu suburbanizacji obserwowanego w Bielsku-Białej i okolicach. Uczestnicy badania wskazali m.in. ciszę i spokój jako te z kilku czynników, które w dużym stopniu wpłynęły na podjęcie decyzji o wyprowadzce z Bielska-Białej (Cyran, 2016).

Czynniki środowiskowe były również przedmiotem badań autorów analizujących zjawiska *amenity migration* czy *urban sprawl* w innych krajach niż Polska.

Manfred Perlik (2006) badał specyfikę zjawiska *amenity migration* w Alpach, które dość rzadko przyjmuje tam stały charakter. Autor porównywał charakter migracji w góry w poszczególnych krajach alpejskich. Z jego badań wynika m.in., że we Włoszech migracje w Alpy mają charakter powrotny, w Szwajcarii zaś widoczne są początki *amenity migration* w postaci napływu zamożniejszych osób z innych krajów (Perlik, 2006).

Marie Novotná, Jiří Preis, Jan Kopp i Michael Bartoš (2013), badając procesy migracji w wybranych regionach Czech (m.in. w paśmie górskim Szumawa), stwierdzili, że przeprowadzki dość wielu osób mają tam charakter *amenity migration*. Wyprowadzki ludzi z miasta motywowane są dobrą jakością środowiska w małych miejscowościach (Novotná i in., 2013).

Z kolei z badań Chrisa Coucha i Jaya Karecha (2006) analizujących proces *urban sprawl* w konurbacji liverpoolskiej wynika, że dla badanych osób, które przeniosły

się na przedmieścia lub na peryferia (bądź też przeprowadziły się w obrębie takich obszarów) najważniejsze czynniki decydujące o wyborze lokalizacji to – zaraz po niskim poziomie przestępczości – cicha okolica oraz bliskość wsi lub wybrzeża. Okazało się też, że ten drugi motyw miał dużo większe znaczenie w grupie badanych osób powyżej 60. roku życia niż dla osób młodych, poniżej 34. roku życia (w tym przypadku uwzględnione zostały również osoby przemieszczające się w ramach centrum konurbacji) (Couch i Karecha, 2006).

Do badań czynników, które przyczyniły się do *urban sprawl*, wykorzystuje się również modele regresji. Takie badania przeprowadzili m.in. Ines Grigorescu, Gheorghe Kucsicsa, Bianca Mitrică, Irena Mocanu i Monica Dumitrașcu (2021) w Nizinie Wołoskiej w Rumunii. Z ich analiz wynika np., że do *urban sprawl* w niektórych regionach badanego obszaru przyczyniła się odległość od wód, w tym od rzeki Dunaj, z tym że wpływ ten był większy w latach 1990-2002 niż w latach późniejszych (2002-2018). Pomiędzy tymi okresami wzrosło nieco znaczenie odległości od lasów jako czynnika mającego wpływ na migracje (Grigorescu i in., 2021).

Migranci po przeprowadzce na wieś czy przedmieścia mogą uznać, że nowe miejsce zamieszkania nie spełnia ich oczekiwań i zamieszkanie tam wiąże się z różnymi niedogodnościami, których nie przewidzieli. Na wsi, również takiej, gdzie prowadzona jest produkcja rolna, mogą przede wszystkim wystąpić niektóre negatywne zjawiska ekologiczne, wcześniej stanowiące czynnik wypychający ludzi z miasta (Czarnecki, 2019; Ołów-Wachowicz, 2020). Można też przyjąć, że niektóre decyzje o przeprowadzce na wieś były podjęte pochopnie (Sołtys, 2018).

Negatywne następstwa środowiskowe występujące na obszarach napływu można najogólniej określić jako:

- zużywanie zasobów środowiskowych, np. nośników energii, przestrzeni;
- generowanie różnych negatywnych efektów zewnętrznych, towarzyszących np. emisji zanieczyszczeń powietrza, zanieczyszczeń wody czy hałasu;
- zmniejszenie skali pozytywnych efektów zewnętrznych w postaci usług środowiskowych, pełnionych np. przez ekosystemy leśne (OECD, 2018; Palak, 2016).

W klasyfikacji przyjętej przez Beva Wilsona i Arnaba Chakraborty'ego (2013) konsekwencje środowiskowe procesów *urban sprawl* odnoszą się do czterech sfer: stanu powietrza atmosferycznego, stanu zasobów wodnych, zużycia energii oraz zajmowania terenów (Wilson i Chakraborty, 2013).

Suburbanizacja może przede wszystkim prowadzić do pogorszenia jakości powietrza na obszarze napływu. Zanieczyszczenia powietrza mogą pochodzić m.in. ze środków transportu (zarówno indywidualnego, jak i publicznego), gospodarstw domowych (zwłaszcza z urządzeń grzewczych), a w miejscach o zachowanej funkcji rolniczej – z maszyn i urządzeń w gospodarstwach rolnych (niekiedy są to nowe i duże gospodarstwa rolne, o wyspecjalizowanym profilu, powstałe w związku

ze wzrostem popytu na żywność). Spalanie paliw pochodzenia kopalnego w tych źródłach powoduje oczywiście również emisję gazów cieplarnianych, zwłaszcza dwutlenku węgla. Większe emisje gazów przyczyniających się do zmian klimatu mogą wynikać m.in. z tego, że domy na przedmieściach są zwykle większe od mieszkań, w których mieszkali wcześniej migranci, a zatem nowe domy mogą mieć większe zapotrzebowanie na energię (OECD, 2018). Taka sytuacja może występować, pomimo że nowe domy są zwykle bardziej efektywne energetycznie (Gargiulo, Sateriano, Di Bartolomei i Salvati, 2012).

Duże ilości zanieczyszczeń mogą pochodzić ze środków transportu poruszających się po drogach wylotowych, prowadzących z miasta do sąsiadujących z nim wsi (Harańczyk, 2015). Mieszkańcy wsi korzystają z tych dróg, jeżdżąc – zazwyczaj w podobnych godzinach – do pracy w mieście, znajdujących się tam sklepów czy też zwożąc dzieci do przedszkola lub szkoły (Harańczyk, 2015; Cyran, 2016). Często wykorzystują do tego celu samochody prywatne, co oczywiście wiąże się ze stosunkowo dużym zużyciem paliwa. Niektórzy mieszkańcy wsi korzystają (niekiedy z konieczności) ze środków transportu publicznego, które jednak najczęściej poruszają się z niewystarczającą częstotliwością (Beim, 2009; Kurek, Rachwał i Wójtowicz, 2014).

Zanieczyszczenia powietrza (w postaci m.in. smogu) wpływają negatywnie na zdrowie osób mieszkających w pobliżu ruchliwej drogi. W literaturze zwraca się również uwagę na problem otyłości wśród osób, które nie mają innej alternatywy niż prywatne środki transportu (Stelmaszewska, 2020).

Transport drogowy na przedmieściach jest źródłem wielu innych negatywnych efektów zewnętrznych, choćby kongestii czy hałasu. W wyniku zatłoczenia powstają korki, z powodu których osoby przemieszczające się między wsią a miastem tracą czas, który mógłby być przeznaczony np. na rekreację czy dodatkową pracę (Stelmaszewska, 2020). Hałas na wsi może dobiegać z pobliskiej drogi, ale również z pól uprawnych, na których wykorzystywane są maszyny rolnicze (Palak, 2016; Stelmaszewska, 2020).

Budowa pojedynczych domów czy całych osiedli mieszkaniowych wiąże się ze zmianą sposobu użytkowania gruntów (Stelmaszewska, 2020). Na cele mieszkaniowe czy infrastrukturalne przejmowane są użytki rolne, lasy, obszary cenne przyrodniczo (Serafin, 2016; Stelmaszewska, 2020). W rezultacie obszary napływu, na których mogły wcześniej dominować gospodarstwa rolne, tracą swój tradycyjny rolniczy charakter (Micyńska-Kowalska, 2019). Jak jednak zauważa Maria Micyńska-Kowalska (2019), na takich ziemiach mogą być uprawiane owoce, warzywa lub kwiaty.

Innym komponentem środowiska przyrodniczego, którego jakość i dostępność może ulec pogorszeniu w wyniku migracji na wieś, są zasoby wodne, w tym wody powierzchniowe i gruntowe (Degórska, 2017). Tereny mieszkalne są często w dużym stopniu utwardzone, co utrudnia infiltrację (Gama Marques, 2022; OECD, 2018).

Budowa domów, dróg i innych elementów infrastruktury (czego zresztą mogą również domagać się nowi mieszkańcy) może negatywnie wpływać na walory este-

tyczne krajobrazu, niszczyć siedliska zwierząt i roślin, przecinać korytarze ekologiczne oraz wpływać negatywnie na różnorodność biologiczną (Micyńska-Kowalska, 2019). Gęstsza sieć dróg i wzmożony ruch pojazdów mogą zaś zwiększać częstotliwość wypadków z udziałem zwierząt (Degórska, 2017).

Niektóre tereny mieszkalne na wsi czy na przedmieściach mogą charakteryzować się dość dużymi walorami kompozycyjno-estetycznymi (Degórska, 2017). Gdy jednak zabudowa jest chaotyczna, może powodować nieład przestrzenny, a w konsekwencji – doprowadzić do spadku cen nieruchomości (Softys, 2018).

Chaos przestrzenny i rozproszona zabudowa występująca na niektórych terenach podmiejskich zwiększa koszty budowy i utrzymania infrastruktury, takiej jak sieć wodociągowa i kanalizacyjna czy gazowa (Harańczyk, 2015; Żróbek-Różańska i Wolny, 2017). Utrudnia to również prowadzenie polityki mającej na celu ograniczenie szkodliwych emisji do powietrza (Harańczyk, 2015).

Następstwa środowiskowe były uwzględnione w różnych badaniach nad procesami migracyjnymi obserwowanymi w różnych miejscach w Polsce i na świecie.

Bożena Degórska (2017) badała skutki urbanizacji terenów wiejskich na obszarze metropolitalnym Warszawy. Autorka uznała, że na tych terenach dochodzi m.in. do niszczenia ekosystemów (np. łąk), degradacji krajobrazu, większej emisji ścieków i zanieczyszczeń powietrza, a także do ubytku terenów leśnych (Degórska, 2017).

Presję na środowisko i wpływ suburbanizacji na wydatki gmin w powiatach graniczących z 18 miastami w Polsce badał Jan Smutek. Autor – opierając się na wskaźnikach rozwoju zrównoważonego – zwrócił uwagę m.in. na stosunkowo szybki wzrost liczby samochodów na 1000 mieszkańców i na wzrost wydatków na oświetlenie w badanych gminach podmiejskich (Smutek, 2012b).

W opracowaniu na temat procesów suburbanizacji obserwowanych w Nowym Sączu i przyległych gminach Piotr Serafin przedstawił m.in. wyniki analizy zmian w sposobach użytkowania gruntów na badanym obszarze. Wskazują one na zmniejszenie udziału użytków rolnych przy jednoczesnym wzroście udziału gruntów zabudowanych i zurbanizowanych w takich gminach wiejskich, jak Kamionka Wielka czy Podegrodzie (Serafin, 2016).

Valeria Paül i Matthew Tonts (2005) badali obszar metropolitalny Barcelony. Ich analizy pozwoliły zaobserwować pewne konsekwencje „szybkiego wdzierania się miasta w wiejski krajobraz o znacznych walorach kulturowych i środowiskowych”. Autorzy uznali, że proces *urban sprawl* miał tam szczególnie duży wpływ na grunty orne, gdyż doprowadził do zmniejszenia ich ogólnej powierzchni, do ich defragmentacji w wyniku budowy dróg i linii kolejowych oraz utraty różnorodności biologicznej. Proces rozlewania się miasta nie oddziaływał jednak istotnie na powierzchnię gruntów leśnych (Paül i Tonts, 2005). Ochronie gruntów rolnych i świadczonych przez nie funkcji kulturowych i ekologicznych służy tam m.in. park agrarny utworzony w Baix Llobregat (Paül i Tonts, 2005; Serrai, Sauri i Salvati, 2018).

Zhenfeng Shao i in. wskazują na negatywny wpływ *urban sprawl* w Morogoro (Tanzania). Proces ten mianowicie wpływa ujemnie na usługi świadczone przez naturalne ekosystemy, takie jak lasy czy obszary trawiaste, co związane jest ze wzrostem powierzchni zabudowanych, a także wzrostem zatłoczenia na drogach i większym zanieczyszczeniem (Shao i in., 2021).

W literaturze przedmiotu dostępne są również prace, w których autorzy przedstawiają opinie migrantów na temat wyprowadzki z miasta i porównują nowe miejsce zamieszkania z wcześniejszym bądź też z oczekiwaniami, które towarzyszyły przeprowadzce.

O porównanie obecnego miejsca zamieszkania z poprzednim zostali poproszeni mieszkańcy przedmieść we wspomnianym już opracowaniu Michała Beima (2009). Najwięcej, bo ponad 60% respondentów uznało, że zdecydowanej poprawie uległy ich warunki mieszkaniowe. Znaczna część ankietowanych uważa, że w nowym miejscu zamieszkania stan środowiska i dostęp do terenów zielonych jest dużo lepszy niż w poprzednim. Poprawę warunków środowiskowych dostrzegają częściej osoby, które przeprowadziły się z Poznania – co najmniej połowa osób pochodzących z powiatu poznańskiego uznała, że stan środowiska i dostęp do terenów zielonych jest lepszy lub dużo lepszy (Beim, 2009).

Ocena nowego miejsca zamieszkania po przeprowadzce na przedmieścia, również w kontekście wcześniejszych oczekiwań, była także przedmiotem wspomnianych już badań Palaka. Zwraca on uwagę głównie na aspekty infrastrukturalne i społeczne. Jeden z respondentów wywiadów, które przeprowadził autor, wskazuje jednak na konieczność częstego koszenia trawy czy odśnieżania. Inną konsekwencją mieszkania poza miastem mogą być konflikty sąsiedzkie, występujące np. wtedy, gdy woda deszczowa z jednej posesji zalewa posesje położone poniżej (Palak, 2016).

Interesującym kierunkiem dalszych badań mogłoby być poznanie opinii migrantów na temat spodziewanych przez nich zmian stanu lokalnego środowiska w przyszłości i tego, w jaki sposób obecni i nowi mieszkańcy będą wpływać na zasoby i usługi środowiska².

1.2.3. Migracje do stref podmiejskich w ujęciu terytorialnym – rozpoznanie procesów w Polsce

Charakterystycznym i dość oczywistym wyróżnikiem terytorialnych („geograficznych”) badań migracji jest nacisk kładziony w analizach na miejsce występowania i różnego rodzaju relacje przestrzenne. W metaanalizie Przemysława Śleszyńskiego

² Przykładowo w badaniu C. Coucha i J. Karecha respondenci z przedmieść częściej niż mieszkańcy centrum konurbacji uznawali, że okolica, w której mieszkają, nie będzie podlegała w przyszłości znaczącym zmianom (Couch i Karecha, 2006).

i in. (2021d), będącej pokłosiem raportu Komitetu Badań nad Migracjami PAN nt. stanu badań migracyjnych w Polsce, w ramach analiz migracji wewnętrznych wyróżnia się, jako jeden z czterech głównych nurtów badawczych, m.in. badania w skali złożonych układów osadniczych – obszarów metropolitalnych i aglomeracji, w tym rozwoju stref podmiejskich, i migracji wewnątrzmijskich. Pozostałymi obszarami analiz są ponadto: 1) badania w skali całego kraju, w tym dość często w powiązaniu z innymi elementami struktury i dynamiki ludności, 2) badania w skali regionalnej, najczęściej województw, oraz 3) badania dotyczące wybranych kategorii funkcjonalnych jednostek administracyjnych, w tym zwłaszcza grup miast – w tej kategorii wyróżniają się ich badania jako ośrodków napływów (w tym studia przypadków) oraz zasięgów ich oddziaływania.

Powyższe nurty mają swoją odrębną specyfikę, związaną m.in. z tradycjami szkół geograficznych. Pod względem metodologicznym jest to przede wszystkim identyfikacja oraz ustalanie różnego rodzaju prawidłowości (regularności zjawisk i procesów) o charakterze przestrzennym, morfologicznym, dynamicznym, przyczynowo-skutkowym i in. na podstawie występowania, natężenia, kierunków i struktury (wieku, płci) przemieszczeń obserwowanych w danym czasie lub różnych przekrojach czasowych. Służy to następnie do formułowania bardziej ogólnych koncepcji i modeli, dotyczących np. urbanizacji, oddziaływania miasta i rozwoju stref podmiejskich.

Przy tym po II wojnie światowej, od kiedy notuje się silny rozwój badań migracji w Polsce, wewnętrzne migracje ludności zdominowane były przez wędrowniki ze wsi do miast, i to w zasadzie wszystkich kategorii. Przyczyną tego była forsowna industrializacja preferowana przez władze komunistyczne, zwłaszcza w dużych i średnich miastach (Węclawowicz, 1996), oraz co do zasady postrzeganie miasta jako atrakcyjnego miejsca do zamieszkania w zapóźnionym agrarnym kraju, ze względu na wyższy standard życia, mniej uciążliwe warunki pracy oraz awans społeczny, w tym możliwość zdobycia wykształcenia. W roku 1946 w miastach mieszkało zaledwie 31% populacji Polski.

Poza pierwszą dekadą powojenną, kiedy miały miejsce masowe wędrowniki ludności z powodu zmiany granic państwowych, najsilniejsze migracje ze wsi do miast wystąpiły w latach 70. ubiegłego wieku. W latach 1970-1978 do miast ze wsi napłynęło 1 649 000 osób, podczas gdy w kierunku odwrotnym – 565 tys. (Dziewoński i Korcelli, 1981). Dla porównania – według GUS – łącznie w latach 1950-1989 napływ do miast (w tym z innych miast) wyniósł 24,1 mln osób, a odpływ – 15,8 mln (*Rocznik demograficzny*, 2021). Z kolei lata 80. ubiegłego wieku to osłabienie poziomu migracji zarówno ze wsi do miast, jak i z miast na wieś, na co w największym stopniu wpłynęło – nie jak dotychczas – falowanie wyżów i niżów demograficznych, ale kryzys polityczny i społeczno-ekonomiczny po stanie wojennym (1981-1983), w tym w budownictwie mieszkaniowym.

W Polsce proces suburbanizacji i generalnie przemian w otoczeniu miasta początkowo stanowił przedmiot zainteresowania przede wszystkim geografów. Wraz z silnym przyspieszeniem urbanizacyjnym po II wojnie światowej powstało stosunkowo wiele prac z zakresu morfologii osadnictwa, przemian systemów osadniczych i procesów demograficznych, w tym migracji (podsumowanych zwłaszcza w pracy Kazimierza Dziewońskiego i Piotra Korcellego (1981)). Zagadnienia te były też stopniowo coraz częściej poruszane w badaniach socjologów, którzy badali m.in. zmiany w sposobie życia mieszkańców wsi (Jałowiecki, 1972), prowadzące do nabierania cech stylu miejskiego.

Po upadku „żelaznej kurtyny” w 1989 r. i przywróceniu mechanizmów rynkowych większość przemieszczeń wciąż stanowił kierunek wieś–miasto, jakkolwiek w warunkach rynkowych wieś stała się buforem ograniczającym rozmiary ujawniającego się wysokiego bezrobocia (Korcelli, 1995). Uległo to zmianie pod koniec lat 90., kiedy to w migracjach wewnętrznych w Polsce zaczął przeważać kierunek z miasta na wieś (Kurek, 2005), a którego istotą było pojawienie się na niespotykaną dotychczas skalę przemieszczeń z centrów miast w odśrodkowym kierunku – do ekstensywnie zagospodarowanych stref zewnętrznych (tzw. wewnętrzna suburbanizacja) lub poza granice administracyjne miasta. Było to związane z wykształcaniem się rosnącej grupy osób o wyższym statusie majątkowym, chcących mieszkać w lepszym standardzie mieszkaniowo-środowiskowym (Kajdanek, 2011a, Mróz 2020), a także wskutek wzrostu tzw. świadomości ekologicznej (Gutry-Korycka, 2005).

Kierunek odśrodkowy obserwowano w Warszawie już w 1995 r. Na podstawie analizy migracji międzydzielnicowych można było wnioskować, że ludność w dużym stopniu dekoncentruje się z dzielnic centralnych do przyległych dzielnic wewnętrznych (np. z Ochoty do Bemowa czy z Mokotowa na Ursynów). Największą część migracji do gmin okalających stolicę stanowiła ludność z dzielnic z nimi graniczących (Bemowo, Bielany, Ursynów, Praga Południe) (Potrykowska i Śleszyński, 1999). Cechą charakterystyczną tych odśrodkowych migracji, zwłaszcza na obszarach formalnie wiejskie, był znacznie wyższy średni wiek osób zmieniających miejsce zamieszkania. O ile w przypadku migracji do Warszawy dominowały osoby w wieku 20-34 lata, o tyle w przypadku kierunku Warszawa–wieś przeważały osoby w wieku około 25-50 lat. To przesunięcie jest związane z wyższą zasobnością ekonomiczną starszych osób.

Powszechnie przyjmuje się, że rozwój stref podmiejskich, mimo wyraźnej specyfiki Polski, jest kolejną fazą szerszego procesu urbanizacji (Krzysztofik, Kantor-Pietraga, Runge i Spórna, 2017). Tempo tego procesu w odniesieniu do poszczególnych ośrodków jest nierównomierne (Kurek, Wójtowicz i Gałka, 2020). Obserwuje się jednak, że suburbanizacja występuje w zasadzie we wszystkich typach ośrodków miejskich, zarówno w dużych, jak też średnich i małych (Śleszyński, 2006).

Opóźnienie urbanizacyjne, kryzys polityczno-gospodarczy lat 80. ubiegłego wieku oraz szok transformacyjny spowodowały, że Polskę nie charakteryzują te same tendencje urbanizacyjne, jak miało i ma to miejsce w krajach wysoko rozwiniętych. Przede wszystkim nie ma zgodności co do wpisywania się poszczególnych aglomeracji w kolejne etapy urbanizacji, zgodne z najszerzej przyjętym czterofazowym modelem Klaassena i Paelincka. Szczegółowe badania wskazują, że miasta Polski i ich strefy podmiejskie cechuje bardzo różne natężenie zmian demograficznych w rdzeniu i strefie zewnętrznej (Lisowski, 2005; Kurek i in., 2020). Wynikać to może z różnic w identyfikacji tego, co przyjmuje się za rdzeń, a co za strefę zewnętrzną aglomeracji. Ze względu na ekstensywne zagospodarowanie swych stref zewnętrznych, będące skutkiem uwarunkowań rozwoju przed 1989 r., polskie miasta mają znaczne rezerwy niezabudowanych terenów. To tam w znacznej mierze kieruje się ruch inwestycyjny i wędrowni mieszkańcy do nowo wybudowanych domów jednorodzinnych. Powstało już wiele prac identyfikujących to zjawisko (Koman, 2017; Spórna i Krzysztofik, 2020; Szmytkie, 2021).

Trzeba też podkreślić, że w analizie i interpretacji procesów urbanizacyjnych ważna jest również prawidłowa identyfikacja stanów ludnościowych. W Polsce rzeczywisty poziom migracji w kierunku miasto–wieś jest istotnie wyższy od liczby rejestrowanej przez GUS na podstawie danych meldunkowych, gdyż nie wszyscy mieszkańcy i nie od razu po zasiedleniu meldują się w urzędach gmin odpowiednich dla zamieszkiwanych wsi. Przykładowo spis powszechny przeprowadzony w 2021 r. wykazał, że w powiecie wrocławskim mieszka około 175,7 tys. mieszkańców, czyli o 14,9 tys. więcej (ponad 9%), niż wynikało to z bilansów ludności. Prawdopodobnie rzeczywiste różnice są jeszcze większe.

W sumie dwa powyższe czynniki – suburbanizacja wewnętrzna i niedoszacowanie danych migracyjnych – mogą wpływać na analizę, interpretację i wnioski związane z identyfikacją periodyzacji procesów urbanizacji w Polsce.

W ostatniej dekadzie badania otoczenia miast w Polsce odbywają się coraz częściej i następuje ich ukierunkowanie na problematykę jakości życia. Wynika to z silnego rozproszenia zabudowy w strefach podmiejskich miast, generujących chaos przestrzenny (Kowalewski, Markowski i Śleszyński, 2018), w tym wysokie koszty ekonomiczne obsługi infrastruktury (Gibas i Heffner, 2018), gospodarstw domowych (Lityński i Hołuj, 2017), konflikty lokalne (Dmochowska-Dudek i Bednarek-Szczepańska, 2018; Mantey, 2016; Żróbek-Różańska i Zadworny, 2016), ujemny bilans gospodarki przestrzennej (Śleszyński i in., 2021c), niedorozwój infrastruktury transportowej w stosunku do wzrostu ludności (Kruszyna, Śleszyński i Rychlewski, 2021) czy zanieczyszczenia (Łowicki, 2019; Oleniacz, Gorzelnik i Bogacki, 2021). Patologie te wynikają głównie z wadliwego prawa planistycznego, w tym orzecznictwa sądów administracyjnych (Nowak, Śleszyński i Ostrowska, 2020), a także niesprawności władz publicznych (Nowak, 2017). Przy tym podkre-

śła się, że polski system planowania przestrzennego należy do najbardziej skomplikowanych w Europie (Nadin i in., 2018). Do rzadkości należą prace wykazujące poprawne funkcjonowanie różnych systemów, np. infrastruktury (Grykień, 2008a; Wolny i Żróbek, 2017).

Nieco rzadziej w stosunku do poprzednich dekad jest poruszana tematyka ludnościowo-migracyjna (Kurek i in., 2020), morfologiczna (Mantey, 2016; Szmytkie, 2020), zmian funkcjonalnych, np. usługowo-przemysłowych (Brezdeń i Szmytkie, 2019; Kurek i in., 2014ab), przemian w rolnictwie (Gałczyńska i Kulikowski, 2000, Kacprzak i Głębocki, 2016) i in. Pojawiły się nowe obszary zainteresowań, np. przestrzeni publicznej (Mierzejewska, 2018) i rewitalizacji (Jadach-Sepioło i Zathey, 2021), ważne w kontekście kwestii środowiskowych. Wobec bardzo dużej liczby prac nt. suburbanizacji powstają studia starające się wskazywać ujęcia modelowe, np. typologiczne (Mantey i Sudra, 2019). Wyczerpujący przegląd najnowszych prac, autorstwa Aleksandry Jadach-Sepioło, zawarto ostatnio w opracowaniu Natalii Stelmaszewskiej (2020) oraz w monografii Przemysława Śleszyńskiego i in. (2021a), a wcześniej również w obszernym studium Aleksandry Jadach-Sepioło i in. (2018) dotyczącym problemu chaosu przestrzennego.

Najwięcej badań stref podmiejskich i procesów suburbanizacji prowadzi się w głównych ośrodkach akademickich, co w oczywisty sposób wynika z zainteresowań badaczy swoim miejscem zamieszkania. Dotyczy to zwłaszcza Poznania (Beim, 2009; Parysek, 2008; Wdowicka i Mierzejewska, 2020), Warszawy (Degórska, 2017; Mantey, 2011; Smętkowski, Jałowicki i Gorzelak, 2008; Solarek, 2013), Krakowa (Kurek i in., 2014a, 2014b; Więclaw-Michniewska, 2006), Łodzi (Wójcik, 2008; Marcińczak, Siejkowska i Jakóbczyk-Gryszkiewicz, 2010; Rejter, 2018), a także Torunia (Sądowska, Biegańska i Wysocka, 2022), Trójmiasta (Szmytkowska i Masik, 2005), Bydgoszczy (Kubiak, 2019) czy Olsztyna (Gwiaździńska-Goraj, 2008), ale także mniejszych miast (Miłkowska, 2019). Prowadzone są też liczne prace porównawcze (Biegańska, 2019; Jakóbczyk-Gryszkiewicz, 1998; Pytel, 2017; Szymańska i Biegańska, 2011; Wysocka, Biegańska i Grzelak-Kostulska, 2022). Specyficznym obszarem badań – ze względu na szczególnie wysoką złożoność ludnościowo-osadniczą – jest konurbacja katowicka (Spórna, 2018).

Aglomeracja wrocławska, dzięki dobrze rozwiniętej funkcji akademickiej, jest regionem (także rozumianym szerzej – jako województwo dolnośląskie) dobrze już rozpoznany pod względem demograficzno-migracyjnym (Długosz i Szmytkie, 2021; Górecka, Kozieł i Tomczak, 2009; Huk, 2004; Maleszka i Szmytkie, 2009). Rozwój stolicy Dolnego Śląska i jej otoczenia odbywa się w warunkach żywiołowego nasilenia procesów urbanizacji wokół Wrocławia (Ciok, 2014; Ilnicki, 2002a, 2002b; Kajdanek, 2011a; Kazak, 2013; Zathey, 2005), prowadząc do silnej przebudowy dotychczasowych układów osadniczych (Szmytkie i Nowak, 2017). W przypadku Wrocławia procesy rozlewania się zabudowy obserwowano stosunkowo wcześniej –

od drugiej połowy lat 90. ubiegłego wieku (Gonda-Soroczyńska, 2009; Ilnicki, 2002a, 2002b), a pierwsze symptomy suburbanizacji odnotowano jeszcze przed 1989 r. (Ciok, 1992; Miszewska, 1985).

Identyfikowany sukces gospodarczy w aglomeracji wrocławskiej (Grykień, 2008b; Tomczak, Latocha, Sikorski, Szmytkie, Kajdanek i Miodońska, 2021) niestety generuje wysokie przyrodnicze i społeczne koszty zewnętrzne, co negatywnie wpływa na jakość życia, konflikty przestrzenne itp. (Dołzbłasz, 2000; Kazak i Pilawka, 2013; Mandziuk, Kazak i Szewrański, 2014). Koszty te to zwłaszcza zwiększony popyt na infrastrukturę transportową i komunalną związany z dojazdami do pracy. Te ostatnie w aglomeracji wrocławskiej w latach 2015-2030 Piotr Lityński i Artur Hołuj (2017) wyliczają w wysokości 4,0 tys. euro na 1 gospodarstwo domowe.

Obszar badań i metodyka badawcza

2

2.1. Zakres terytorialny badań

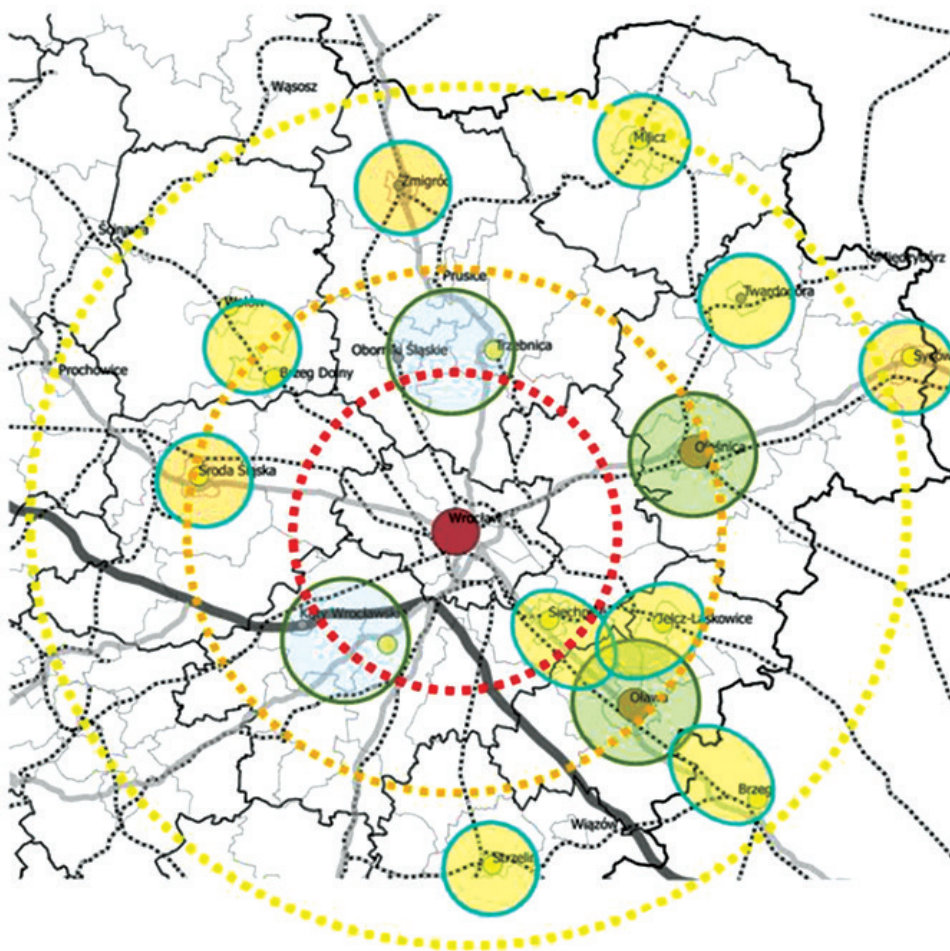
Dotychczas dokonano ponad 30 delimitacji aglomeracji wrocławskiej i obszaru metropolitalnego Wrocławia. Przegląd tego dorobku w całym kraju, w tym kwestie koncepcyjno-teoretyczne, metodologiczne, terminologiczne oraz implikacje praktyczne zawarto w wielu różnych opracowaniach (Czyż, 2009; Kociuba, 2017; Sudra, 2018; Szmytkie, 2013). Istnieją też lokalne, samorządowe stowarzyszenia aglomeracyjne, skupiające około 30 gmin (Stowarzyszenie Aglomeracja Wrocławska, Agencja Rozwoju Aglomeracji Wrocławskiej S.A). W niniejszym studium starano się określić obszar badań ze względu na charakter suburbanizacji, w której obok intensywnego rozwoju obszarów położonych blisko granic administracyjnych Wrocławia odnotowuje się pewną część przemieszczeń na dość odległe tereny.

Zakres terytorialny Wrocławskiego Obszaru Metropolitalnego (WrOM), który wydzielony został w ramach unijnej klasyfikacji NUTS3, stanowi 33,7% powierzchni województwa dolnośląskiego i obejmuje miasto Wrocław oraz 8 powiatów: wrocławski, średzki, wołowski, trzebnicki, milicki, oleśnicki, oławski i strzeliński, w skład których wchodzi 44 gminy (Plan Zagospodarowania Województwa Dolnośląskiego, 2020).

Wrocławski Obszar Metropolitalny należy do głównych ośrodków w zachodniej Polsce. Jest to jednostka terytorialna, którą z jednej strony cechuje wysoki poziom rozwoju społeczno-gospodarczego, dogodne położenie geograficzne i rozwinięta infrastruktura transportowa, a z drugiej – wyraźnie zarysowuje się w niej asymetria wewnątrzregionalna, która widoczna jest m.in. w liczbie podmiotów gospodarczych oraz gęstości zaludnienia (Krześ, 2015). W granicach WrOM na podstawie wzajemnych powiązań społeczno-gospodarczych oraz funkcjonalnych (przede wszystkim codziennych migracji wahadłowych do Wrocławia (Korenik, Rynio i Zakrzewska-Półtorak, 2016)) wyodrębnione zostały trzy pierścienie i miasto-rdzeń – Wrocław (rys. 2.1).

Położone centralnie na rys. 2.1 miasto Wrocław stanowi gospodarczy i edukacyjny rdzeń regionu, a także najważniejszy ośrodek obszaru funkcjonalnego. Wrocław na tle pozostałych powiatów wyróżnia się zarówno liczbą zarejestrowanych podmiotów gospodarczych, jak i liczbą oraz powierzchnią lokali mieszkalnych odda-

nych do użytku. Miasto wykazuje silne powiązania z otoczeniem, niemniej jednak jego wpływ na poszczególne gminy jest zróżnicowany (Korenik i in., 2016).

Rys. 2.1. Wrocławski Obszar Metropolitalny

Źródło: <https://www.wroclaw.pl/wroclaw-przyszlosci/wrom>.

Ring pierwszy to gminy bezpośrednio sąsiadujące z miastem-rdzeniem i jednocześnie silnie z nim zintegrowane, m.in. pod względem funkcjonalnym (np. gospodarczo i transportowo). Są to tereny, które poprzez bliską odległość od Wrocławia umożliwiają codzienne dojazdy do pracy i szkoły. Obszar ten tworzy centralną strefę intensywnego rozwoju. Ring pierwszy zasięgiem terytorialnym obejmuje następu-

jące gminy wiejskie: Czernica, Długołęka, Kobierzyce, Miękinia, Wisznia Mała, Żórawina, a także obszary wiejskie w gminach miejsko-wiejskich: Kąty Wrocławskie, Oborniki Śląskie, Siechnice.

Obszar ringu drugiego obejmuje zasięgiem gminy znajdujące się w zakresie działania centrum regionu tworzące wewnętrzną strefę silnego rozwoju, mniej intensywną niż gminy pierwszego pierścienia, niemniej stabilną. Do ringu drugiego zaliczane są następujące gminy wiejskie: Borów, Dobroszyce, Domaniów, Dziadowa Kłoda, Jordanów Śląski, Kostomłoty, Krośnice, Malczyce, Mietków, Oleśnica, Oława, Przeworno, Zawonia oraz części wiejskie gmin miejsko-wiejskich: Bierutów, Brzeg Dolny, Jelcz-Laskowice, Międzybórz, Prusice, Strzelin, Sobótka, Syców, Środa Śląska, Trzebnica, Wołów, Żmigród.

Położony najdalej od Wrocławia ring trzeci charakteryzowany jest jako strefa stabilnego rozwoju i tworzą go pozostałe gminy subregionu. Ostatnią strefę obszaru funkcjonalnego tworzą miasta satelickie Wrocławia – Brzeg, Oleśnica, Oława oraz części miejskie gmin miejsko-wiejskich: Bierutów, Brzeg Dolny, Jelcz-Laskowice, Kąty Wrocławskie, Międzybórz, Oborniki Śląskie, Prusice, Siechnice, Sobótka, Strzelin, Syców, Środa Śląska, Trzebnica, Wołów, Żmigród (Plan Zrównoważonej Mobilności dla Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Wrocławia, PZMMOFW).

Wyżej określony obszar oddziaływania WrOM posłużył do przeprowadzenia badań ankietowych¹. Jednak na potrzeby szczegółowych analiz empirycznych dotyczących badania przepływów migracji obszar strefy podmiejskiej Wrocławia zawężono, ograniczając go do 12 najbliższych położonych gmin wchodzących w skład miejskiego obszaru funkcjonalnego Wrocławia (Śleszyński, 2013)². Znalazły się tam następujące gminy wiejskie: Czernica, Długołęka, Kobierzyce, Miękinia, Wisznia Mała i Żórawina oraz miejsko-wiejskie: Jelcz-Laskowice, Kąty Wrocławskie, Oborniki Śląskie, Siechnice (dawniej Św. Katarzyna), Sobótka i Trzebnica (będąca też siedzibą powiatu). W gminach leżących dalej od Wrocławia migracje polegające na wędrowności z miasta centralnego poza jego granice również występują, ale w znacznie mniejszym nasileniu, a ich przebieg jest zakłócany przez inne procesy demograficzno-migracyjne, na co wskazują ostatnio badania Mateusza Długosza i Roberta Szmytkiego (2021).

Podstawowe informacje o Wrocławskim Obszarze Metropolitalnym (WrOM) oraz Miejskim Obszarze Funkcjonalnym Wrocławia (MOFW) zawiera tabela 2.1. WrOM w 2021 roku według spisu powszechnego (dane bilansowe zweryfikowane na koniec roku) zamieszkiwało 1306,2 tys. osób; od 2002 r. liczba ta wzrosła o 141,7 tys. (12,2%). Przy tym przyrost ludności nastąpił w powiatach położonych bliżej stolicy Dolnego Śląska (przede wszystkim w powiatach: wrocławskim – wzrost o 84,8%,

¹ Wyniki badań zaprezentowano w rozdziałach 4 i 5.

² Wyniki tych badań przedstawiono w rozdziale 3.

Tabela 2.1. Zmiany liczby ludności w latach 2002-2021 we Wrocławskim Obszarze Metropolitalnym (WrOM) oraz w Miejskim Obszarze Funkcjonalnym Wrocławia (MOFW)

Nazwa jednostki (powiatu lub gminy)	Według spisów powszechnych (w tys.)			W okresach międzyspisowych (w %)		
	2002	2011	2021	2002-2011	2011-2021	2002-2021
Wrocławski Obszar Metropolitalny (WrOM)						
Miasto Wrocław	639,2	631,2	674,3	-1,2	6,8	5,5
Powiat milicki	37,0	37,5	36,0	1,5	-4,0	-2,5
Powiat oleśnicki	103,1	105,6	106,4	2,4	0,7	3,2
Powiat oławski	70,8	75,2	77,3	6,1	2,9	9,2
Powiat strzebiński	44,7	44,7	42,2	-0,1	-5,4	-5,5
Powiat średzki	48,7	51,8	58,0	6,3	12,0	19,0
Powiat trzebnicki	76,4	82,0	87,0	7,4	6,1	13,9
Powiat wołowski	47,8	47,8	46,0	0,1	-3,7	-3,6
Powiat wrocławski	96,8	121,7	178,9	25,7	47,0	84,8
Razem	1164,5	1197,5	1306,1	2,8	9,1	12,2
Udział strefy zewnętrznej	45,1	47,3	48,4	4,8	2,3	7,2
Miejski Obszar Funkcjonalny Wrocławia						
Miasto Wrocław	639,2	631,2	674,3	-1,2	6,8	5,5
Czernica	8,4	12,2	22,0	45,6	80,8	163,2
Długołęka	19,2	24,7	41,9	28,4	69,5	117,7
Jelcz-Laskowice	21,4	23,0	23,6	7,5	2,9	10,6
Kąty Wrocławskie	17,0	21,5	29,2	26,5	35,8	71,8
Kobierzyce	12,4	17,3	24,1	39,1	39,3	93,7
Miękinia	11,1	13,5	20,3	21,5	50,3	82,7
Oborniki Śląskie	17,5	19,3	20,9	10,5	8,0	19,3
Siechnice	12,8	16,8	28,6	30,7	70,2	122,3
Sobótka	12,3	12,8	13,0	3,9	1,6	5,5
Trzebnica	21,7	23,1	25,0	6,6	8,3	15,5
Wisznia Mała	7,7	9,4	11,7	21,8	23,8	50,7
Żórawina	7,8	9,5	13,1	21,3	38,1	67,5
Razem	808,5	834,2	947,52	3,2	13,6	17,2
Udział strefy zewnętrznej	20,9	24,3	28,8	16,2	18,5	37,7

Źródło: Narodowy Spis Powszechny 2002, 2011, 2021.

oraz oleśnickim, oławskim, średzkim, trzebnickim – wzrosty w zakresie 3,2-19,1%). Ponieważ Wrocław liczbę ludności zwiększał wolniej, w efekcie udział strefy zewnętrznej wzrósł z 45,1 do 48,1%.

W sumie opisywaną jednostkę terytorialną cechuje silne wewnętrzne zróżnicowanie w gęstości zaludnienia. Ponad połowa ludności zamieszkiwała w 2021 r. Wrocław, co około siódma osoba – powiat wrocławski, natomiast mniej zaludniony był powiat oleśnicki – zamieszkiwała go co 12 osoba. Pozostałe powiaty – milicki, strzeliński i wołowski – koncentrowały już tylko po około 3-4% zarejestrowanych mieszkańców i do tego wyludniają się.

W gminach strefy zewnętrznej MOFW, położonych niemal w większości w powiecie wrocławskim, zmiany są jeszcze bardziej wyraziste. W latach 2002-2021 liczba ludności zwiększyła się w całej strefie z 525,3 tys. do 631,9 tys. mieszkańców, czyli o 20,3%, w tym ponad dwukrotnie w gminach Czernica, Długołęka i Siechnice. Udział strefy zewnętrznej wzrósł istotnie z 20,9 do 28,8%.

Ponadto w latach 2002-2021 spadł udział ludności formalnie (administracyjnie) miejskiej. W strefie zewnętrznej WrOM w roku 2002 było to 40,9%, a w 2021 r. – już tylko 35,3% (liczba ludności miast w powiatach okalających miasto wzrosła o zaledwie 7,8 tys., podczas gdy liczba mieszkańców wsi zwiększyła się o 98,7 tys.). W strefie zewnętrznej MOF było to analogicznie 30,6 i 22,9%.

Stale rosnące udziały ludności zamieszkującej obszary wiejskie i podmiejskie oraz zmniejszające się udziały osób zamieszkujących obszary miejskie, na które wpływ, oprócz procesów starzenia się ludności, ma ujemne saldo migracji z Wrocławia, wskazują na nierównomierny rozwój wewnątrz regionu (Smętkowski i in., 2008). Jest to skutkiem m.in. dekoncentracji ludności i rozpraszania potencjału społeczno-gospodarczego w mniejszych miejscowościach, co nie sprzyja osiągnięciu korzyści skali i aglomeracji.

2.2. Metodyka badań przepływów migracji

W analizie przepływów migracyjnych wykorzystano niepublikowane międzygminne macierze przemeldowań, udostępnione przez GUS za okres od 1989 roku (są one corocznie wykorzystywane m.in. w raportach Rządowej Rady Ludnościowej). Zakres ten obejmuje 33 roczniki i macierz ok. 2477x2477 gmin (13,5 mln indywidualnych przemieszczeń). Z tej bazy wyodrębniono ponad 65 tys. rekordów dotyczących zameldowań w strefie podmiejskiej Wrocławia (ponad 352,5 tys.). Posługiwano się też podobnymi macierzami z uwzględnieniem struktury płci i wieku populacji (kategorie 0-4, 5-9 itd., 70 i więcej lat). Oprócz tego wykorzystano dane z Bazy Demografia (GUS) i Banku Danych Lokalnych GUS, w tym ze spisów powszechnych z lat 2002, 2011, 2021.

Należy przy tym zwrócić uwagę, że statystyka wymeldowań i zameldowań w Polsce nie oddaje całkowitej wielkości zjawiska migracji wewnętrznych (np. niektóre obszary wiejskie Śląska Opolskiego i Dolnego są przeszacowane z tego powodu o około 20% (Jończy, 2014), a podmiejskie – niedoszacowane). Jednak dla pewnych celów dane o zameldowaniach są przydatne, np. ze względu na ocenę atrakcyjności migracyjnej. Fakt zameldowania identyfikuje „twarde” związanie się danej osoby z miejscem zamieszkania. Ponadto część migracji wewnętrznych w danym roku dotyczy zdarzeń, które zaszły faktycznie we wcześniejszych latach.

2.3. Metodyka badań ankietowych

W zrealizowanych badaniach grupę respondentów stanowiły osoby, które dokonały migracji z miasta na tereny wiejskie położone na terytorium Wrocławskiego Obszaru Metropolitalnego. O wyborze obszaru badań zdecydowały jego cechy – aglomeracja wrocławska jest jedną z pięciu najdynamiczniej rozwijających się w Polsce i ma modelowe cechy typowej dużej aglomeracji otoczonej obszarami wiejskimi.

Metodyka prezentowanego badania ankietowego oparta była na doborze celowym. Ze względu na sygnalizowaną już ignorancję przez migrantów obowiązku meldunkowego i związany z tym brak oficjalnych i naukowych danych dotyczących populacji osób, które przenoszą się z miasta na wieś, a tym samym brak operatu losowego, zdecydowano o wykorzystaniu w doborze próby metody wielokrotnej kuli śniegowej – często stosowanej w badaniach na populacjach nieokreślonych lub trudno dostępnych (Babbie, 2004). Ankietyzacja została przeprowadzona przez ankieterów³, którzy docierając do pierwszej osoby należącej do próby z danej miejscowości, prosili ją o wskazanie kolejnych osób, które przeprowadziły się z miasta na obszar badanej wsi. Tym samym badanie nie miało (bo raczej nie mogło mieć) charakteru reprezentatywnego.

W prowadzonych pracach badawczych wykorzystano przygotowany uprzednio przez autorów anonimowy kwestionariusz ankiety składający się z metryczki oraz 15 pytań zasadniczych, które dotyczyły m.in. powodów podjęcia decyzji o migracji z miasta na wieś, powodów wyboru konkretnej wsi, w której zdecydowali się zamieszkać migranci, oceny podjętej decyzji o migracji z perspektywy czasu, a także najbardziej pozytywnie i najbardziej negatywnie ocenianych elementów zamieszkania na wsi w porównaniu z poprzednim miejscem zamieszkania. W formularzu ankiety znalazły się zarówno pytania otwarte, półotwarte, jak i zamknięte, koniunk-

³ W przeprowadzeniu badań ankietowych pomogli: Natalia Bochnia, Adrian Czerniatowicz, Monika Grabowska, Marta Lewicka, Wiktor Pilszak, Dominika Skoczylas, Malwina Włodarczyk-Demidowicz.

tywne oraz dysjunktywne. Za optymalną w zbieraniu materiału empirycznego uznano technikę PAPI (*Paper and Pencil Interview*).

Pierwsze z pytań zadanych respondentom miało charakter otwarty, a jego celem była identyfikacja miasta, z którego ankietowany przeprowadził się na wieś, oraz wsi, do której nastąpiła przeprowadzka. Bezpośrednio z pytaniem pierwszym związane było kolejne badane zagadnienie dotyczące długości zamieszkania w wymienionym uprzednio mieście. Pytanie to umożliwiło dokonanie przyporządkowania migrantów do trzech grup – osób, które w wymienionym mieście mieszkały: od urodzenia, określoną liczbę lat lub tylko podczas studiów czy też krótko po nich. W przypadku wyboru drugiej lub trzeciej opcji ankietowanych poproszono o podanie wcześniejszej miejscowości zamieszkania.

Kolejne dwa pytania były pytaniami półotwartymi, dysjunktywnymi i dotyczyły motywów, którymi kierowali się badani, podejmując decyzję o przeprowadzce. Na podstawie przeprowadzonych studiów literaturowych zdecydowano, że czynniki wymienione w kafeteriach odpowiedzi będą miały dwójaki charakter: środowiskowy i ekonomiczny. Niemniej jednak pewne problemy definicyjne oraz jednocześnie nakładanie się tych dwóch wymiarów spowodowane tym, że dostęp do zasobów środowiskowych i przestrzennych to element szeroko pojętego dobrobytu i jakości życia (także parametr rozwoju – wskaźniki genewskie, ISEW), a więc możliwość traktowania ich jako czynników ekonomicznych, sprawiły, że zaproponowany podział jest umowny, przyjęty wyłącznie na potrzeby prowadzonych badań.

Pierwsze z tej grupy pytań dotyczyło powodów podjęcia decyzji o migracji z miasta na wieś. Ankietowani zostali poproszeni o wybór jednego (lub kilku) spośród następujących wariantów odpowiedzi: *niższe ceny nieruchomości na wsi niż w mieście; zanieczyszczenie powietrza, hałas, korki, brak przestrzeni w mieście; małżonek/partner chciał tam mieszkać; chęć posiadania ogrodu, własnej przestrzeni rekreacyjnej; posiadanie/zamiar posiadania zwierząt; chęć mieszkania w pobliżu lasu, jeziora, inne walory środowiska; niższy czynsz/opłaty; powiększenie/zamiar powiększenia rodziny i potrzeba dysponowania większą powierzchnią mieszkaniową; przekonanie, że na wsi są lepsze warunki do wychowania dzieci; otrzymanie nieruchomości w spadku/prezencie.*

Celem drugiego pytania było poznanie determinant wyboru konkretnej wsi, w której zdecydowali się zamieszkać migranci. W tym wypadku oprócz odpowiedzi o wydzwiku ekonomicznym, takich jak: *bliska odległość od miasta/miejsca pracy/prowadzenia działalności gospodarczej; wybrana lokalizacja posiada dobre połączenia komunikacyjne czy też tam znalazłem tanią nieruchomość*, zdecydowano się wyszczególnić czynniki środowiskowe, wśród których znalazły się: *walory przyrodnicze i krajo-brazowe*. Ponadto podczas prac przygotowawczych podjęto decyzję o zamieszczeniu w kafeterii odpowiedzi innych determinant, niemających *stricte* ekonomicznego ani środowiskowego charakteru, tj.: *podobała mi się sama nieruchomość (niekoniecznie*

jej lokalizacja); w pobliżu zamieszkuje rodzina; w pobliżu zamieszkują znajomi; nieruchomości otrzymałem/odziedziczyłem, nie miałem wpływu na jej lokalizację.

Oba pytania identyfikujące motywy przeprowadzki na wieś zakładały możliwość wpisania przez respondentów innego czynnika, który nie został wymieniony w kafeterii odpowiedzi.

W ramach prowadzonych prac badawczych postanowiono ponadto ustalić obecną i poprzedzającą przeprowadzkę sytuację mieszkaniową respondentów. W odniesieniu do formy zamieszkania przed przeprowadzką poproszono respondentów o wybór jednego spośród poniższych rodzajów nieruchomości: *wynajmowane mieszkanie lub dom; własne mieszkanie/mieszkanie partnerki; własny dom/dom partnerki*. W kafeterii pytania dotyczącego obecnej formy zamieszkania zasugerowano ankietowanym następujące warianty odpowiedzi: *dom wolnostojący zakupiony/otrzymany w prezencie/spadku/wybudowany własnym nakładem/wybudowany; dom w zabudowie bliźniaczej/szeregowej otrzymany/zakupiony/wynajmowany; mieszkanie w większym budynku zakupione/otrzymane/wynajmowane*.

W ankiecie poruszono także kwestie ekonomiczne, dotyczące głównego źródła utrzymania reprezentowanego gospodarstwa domowego. W zakresie tego pytania wyselekcjonowano pięć źródeł utrzymania: *pracę zarobkową w Polsce, działalność gospodarczą w Polsce, pracę lub działalność gospodarczą za granicą, emeryturę/rentę, a także inne zarobki*.

W przypadku respondentów czynnych zawodowo podjęto próbę zidentyfikowania miejsca aktywności zawodowej, tj. ustalenia, czy podejmowana praca lub prowadzona działalność gospodarcza znajduje się *w miejscowości zamieszkania, mieście, z którego nastąpiła przeprowadzka, czy też w innej miejscowości*. W stosunku do tej grupy osób postanowiono również rozpoznać sposób dojazdu do miejsca pracy (*samochód, transport publiczny, lokalny, inny*).

W następnym pytaniu poproszono osoby biorące udział w badaniu o wskazanie, gdzie (tzn. czy w okolicy zamieszkania czy raczej w mieście) korzystają z usług, infrastruktury i instytucji (takich jak: kościół, ośrodek zdrowia, banki i instytucje finansowe, poczta, obiekty handlowe, obiekty sportowe, fryzjer, usługi i warsztaty naprawcze, agencje ubezpieczeniowe, żłobek, przedszkole, szkoła podstawowa, restauracje, puby), pozwalających zaspokoić różne potrzeby osobiste, rodzinne czy społeczne. Bezpośrednio z pytaniem dziesiątym korespondowało kolejne pytanie – o to, jakich elementów infrastruktury prywatnej, usługowej oraz użyteczności publicznej w opinii respondentów brakuje w obecnym miejscu zamieszkania.

Celem następnego pytania było poznanie opinii ankietowanych odnośnie do osądu dokonanej przeprowadzki na wieś, w związku z tym poproszono ich o określenie, jak z perspektywy czasu oceniana jest podjęta decyzja, poprzez wybór jednego spośród wariantów: *zdecydowanie pozytywnie, raczej pozytywnie, negatywnie lub zdecydowanie negatywnie*.

W ramach prowadzonych badań zdecydowano się także na rozpoznanie elementów zamieszkania na wsi ocenianych przez respondentów najbardziej pozytywnie oraz negatywnie w porównaniu z poprzednim miejscem zamieszkania.

Ostatnie badane zagadnienie dotyczyło zamiarów odnośnie do ewentualnej zmiany miejsca zamieszkania w przyszłości.

Kwestionariusz zakończony był pytaniami o cechy społeczno-demograficzne respondentów, takie jak: płeć, wiek, wykształcenie, zawód wyuczony i wykonywany, obywatelstwo, rok przeprowadzki na wieś oraz miejsce zameldowania.

Migracje do strefy podmiejskiej Wrocławia na tle innych migracji wewnętrznych w Polsce¹

3

3.1. Strefa podmiejska Wrocławia na tle kraju i województwa dolnośląskiego

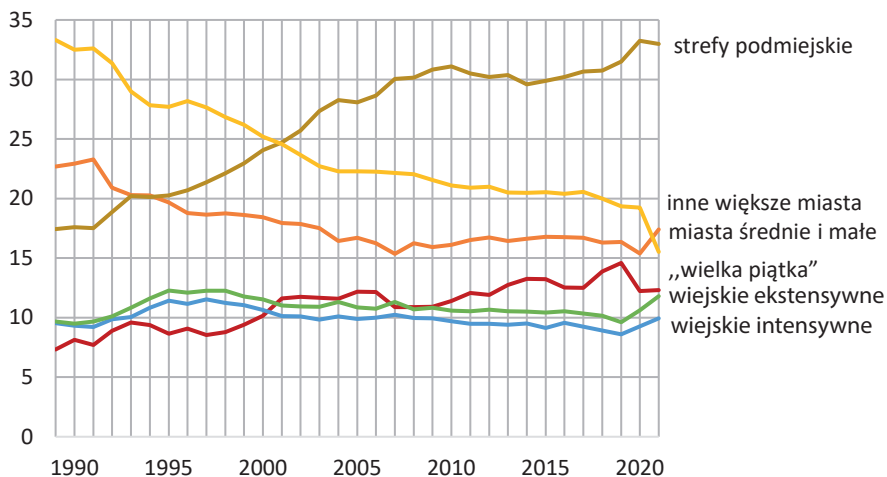
W ostatnich trzech dekadach wzrost stref podmiejskich w Polsce był jednym z najbardziej charakterystycznych procesów demograficzno-przestrzennych. Przy dość wyrównanym poziomie rejestrowanych migracji wewnętrznych – około 400 tys. zdarzeń rocznie – następowały istotne zmiany w strukturze według kategorii obszarów. Udział napływów rósł – z poziomu 17% (1989) do 34% (2021), przy czym najszybszy wzrost miał miejsce do 2010 r., następnie wartości utrzymywały się na poziomie około 30%, by mniej więcej po 2015 r. ponownie wzrastać o kilka punktów procentowych (rys. 3.1). Równocześnie silnie spadło znaczenie małych i średnich miast, a w nieco mniejszym stopniu dużych – poza tzw. wielką piątką (Warszawa, Kraków, Poznań, Trójmiasto, Wrocław), których udział w ostatnich trzech dekadach w rejestrowanych napływach podwoił się (z 7% do blisko 15% w rekordowym 2019 r.).

Na tle innych dużych miast kraju dla Wrocławia charakterystyczny jest stosunkowo wysoki udział napływów z rdzenia miejskiego (tab. 3.1). Wartość powyżej 50% przewyższa notowania w przypadku Warszawy czy Trójmiasta. Słabszy jest natomiast napływ ze strefy podmiejskiej (ruch wewnętrzny) czy z gmin typowo wiejskich.

Z kolei strukturę napływów w województwie dolnośląskim przedstawiono na rys. 3.2. Tutaj na pierwszym miejscu w udziale napływów ujawniają się strefy podmiejskie miast powyżej 50 tys. mieszkańców (poza Wrocławiem są to jeszcze Jelenia Góra, Legnica i Wałbrzych), które z poziomu ponad 16% (w całości napływów w województwie) w 1989 r. wzrosły do 34% w 2021 r. (a rok wcześniej przekroczyły nawet 35%).

Na kolejnych miejscach znalazły się: Wrocław, miasta średnie i małe, wiejskie gminy ekstensywnie zagospodarowane, inne większe miasta oraz gminy wiejskie intensywnie zagospodarowane. Zwraca uwagę dwukrotny spadek znaczenia mniejszych miast (poniżej 50 tys. mieszkańców) i podobnie dwukrotny, ale wzrost udziału stref podmiejskich. Dynamika tych ostatnich była szczególnie wysoka w latach 2002-2007.

¹ Rozdział przygotowano jako wyniki cząstkowe grantu NCN „Wpływ migracji wewnętrznych na rozwój społeczno-gospodarczy Polski po 1989 roku” realizowanego w latach 2022-2025 w Instytucie Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN (nr projektu 2021/41/B/HS4/02035).

Objaśnienia typów miast i gmin:

- „wielka piątka” – Warszawa, Kraków, Poznań, Trójmiasto (Gdańsk, Gdynia Sopot), Wrocław;
- inne większe miasta – pozostałe stolice województw i miasta powyżej 50 tys. mieszkańców (razem 82 miasta);
- miasta średnie i małe – pozostałe gminy miejskie (49) i miejsko-wiejskie (215) z miastem powyżej 3 tys. mieszkańców (oraz mniej w przypadku silnie rozwiniętych funkcji pozarolniczych);
- strefy podmiejskie – 456 gmin wokół miast powyżej 50 tys. mieszkańców;
- gminy typowo wiejskie – gminy wiejskie (1259) i miejsko-wiejskie (195) poza strefami podmiejskimi (w gminach miejsko-wiejskich miasta na ogół poniżej 3 tys. mieszkańców); gminy dzielono je na „intensywne” i „ekstensywne” w zależności od stopnia rozwoju funkcji rolniczej i udziału obszarów słabo zagospodarowanych (lasy, obszary chronione).

Rys. 3.1. Struktura napływów w Polsce w latach 1989-2021 według różnych typów gmin docelowych migracji

Źródło: na podstawie międzygminnych macierzy wymeldowań i zameldowań GUS.

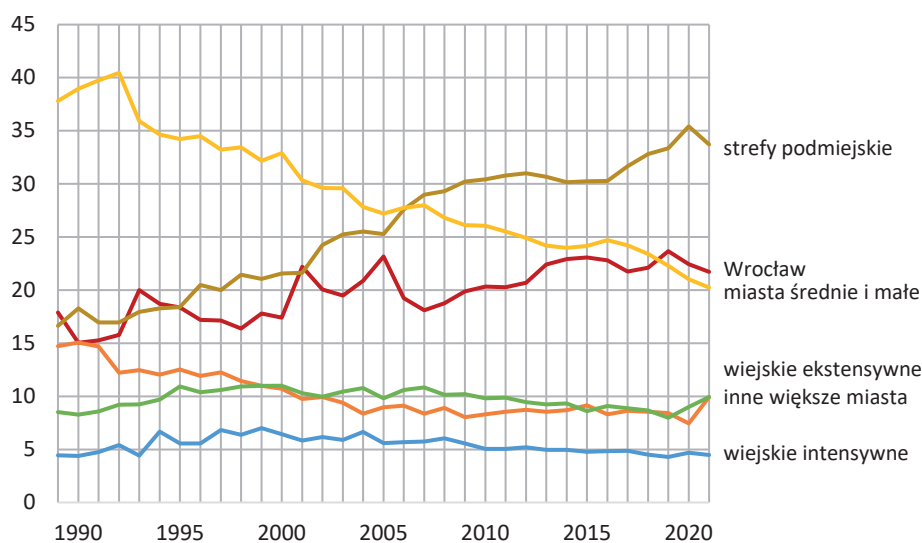
Tabela 3.1. Liczba i struktura pochodzenia rejestrowanych migrantów w wybranych strefach podmiejskich stolic województw w latach 2000 i 2021

Strefa podmiejska miasta	Ogółem (tys.)	Pochodzenie według kierunków źródłowych (%)				
		z „wielkiej piątki”	z innych miast wojewódzkich	z innych miast średnich i małych	z gmin typowo wiejskich	ze stref podmiejskich (tych samych i innych)
1	2	3	4	5	6	7
Gdańsk*	180,5	46,6	4,7	11,6	11,6	25,5
Katowice**	103,7	1,1	57,3	9,8	5,8	26,0
Kraków	133,8	53,7	6,8	13,0	9,4	17,2
Łódź	100,2	1,2	56,9	9,1	9,0	23,8

	1	2	3	4	5	6	7
Opole		29,4	1,9	46,2	20,0	12,4	19,5
Poznań		209,5	54,1	6,0	16,1	6,0	17,8
Szczecin		60,3	1,1	63,6	16,6	9,8	8,8
Warszawa		506,8	39,6	7,5	13,0	12,8	27,1
Wrocław		112,9	57,7	6,7	16,9	7,3	11,5
Zielona Góra		21,7	1,5	60,4	18,7	13,1	6,2

* Trójmiejska strefa podmiejska (Gdańska, Gdyni i Sopotu), ** strefa podmiejska konurbacji katowickiej (14 miast na prawach powiatu).

Źródło: na podstawie międzygminnych macierzy zameldowań GUS.

Rys. 3.2. Struktura napływów w województwie dolnośląskim w latach 1989-2021 według kategorii obszarów docelowych

Źródło: na podstawie międzygminnych macierzy zameldowań GUS.

W tabeli 3.2 przedstawiono strukturę napływów do strefy podmiejskiej Wrocławia według tych samych kategorii obszarów (gmin) źródłowych i podziału na trzy okresy czasowe o tej samej długości (po 11 lat). W pierwszym okresie (1989-1999) dominowały napływy z miast różnej wielkości, a sam Wrocław wygenerował 12,1% imigracji. Udział ten dla stolicy Dolnego Śląska wyraźnie rósł, osiągając 23,6% w latach 2000-2010 i 25,2% w ostatnim jedenastoletniu (2011-2021). Z kolei udział miast średnich i małych spadł z około 35 do 30%. Warto także zwrócić uwagę

na rolę udziału napływu z innych obszarów wiejskich województwa i kraju (około 10-15% w różnych okresach), jak też na wymianę międzygminną (mniej więcej podobny udział).

Tabela 3.2. Struktura rejestrowanych napływów do strefy podmiejskiej Wrocławia w latach 1989-2021 (podział na trzy okresy, każdy po 11 lat)

Typ obszaru źródłowego	1989-1999		2000-2010		2011-2021	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Wrocław	11 077	12,1	25 959	23,6	38 101	25,2
Inne miasta „wielkiej piątki”	2 041	2,2	2 331	2,1	2 965	2,0
Inne duże miasta woj. dolnośląskiego	4 299	4,7	6 313	5,7	6 923	4,6
Inne duże miasta	7 911	8,7	9 890	9,0	14 773	9,8
Miasta średnie i małe w woj. dolnośląskim	17 821	19,5	18 228	16,6	21 292	14,1
Inne miasta średnie i małe	14 087	15,4	17 496	15,9	24 643	16,3
Strefa podmiejska Wrocławia (ruch wewnętrzny)	13 437	14,7	10 648	9,7	14 645	9,7
Inne strefy podmiejskie w woj. dolnośląskim	3 756	4,1	3 619	3,3	4 656	3,1
Inne strefy podmiejskie	3 290	3,6	3 963	3,6	6 898	4,6
Obszary typowo wiejskie w woj. dolnośląskim	7 059	7,7	5 675	5,2	7 354	4,9
Inne obszary typowo wiejskie	6 416	7,0	5 707	5,2	9 195	6,1
Ogółem	91 194	100,0	109 829	100,0	151 445	100,0

Źródło: na podstawie międzygminnych macierzy zameldowań GUS.

W sumie analizy dowodzą poważnych zmian w strukturze napływów w województwie i strefie podmiejskiej Wrocławia. Silnego znaczenia nabrała wymiana z Wrocławia, która w przemieszczeniach międzygminnych stanowi jedną czwartą rejestrowanych przemieszczeń. W rzeczywistości udział ten jest wyższy, pewna bowiem część faktycznych zmian w zamieszkanianiu nie jest rejestrowana (migranci nie przemeldowują się). Zwraca uwagę poważna rola w urbanizacji strefy podmiejskiej za sprawą osób przyjeżdżających z innych typów obszarów, w tym innych dużych miast czy obszarów wiejskich. Końcowy wniosek jest taki, że suburbanizacja w aglomeracji Wrocławia tylko w części polega na klasycznym ruchu odśrodkowym, to jest przemieszczeniach ze stolicy Dolnego Śląska do gmin ją okalających.

3.2. Napływy z Wrocławia

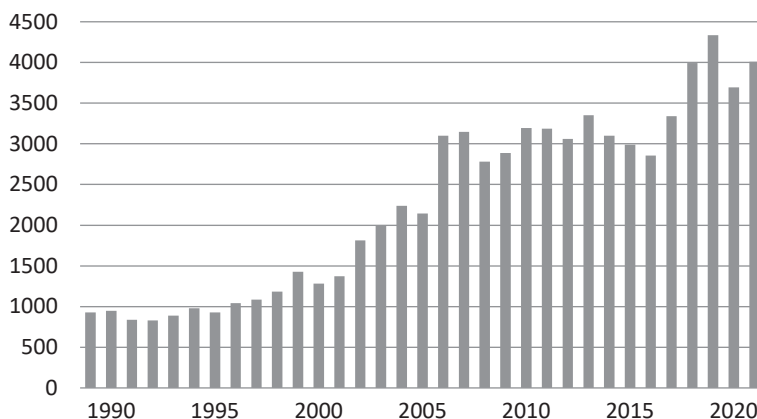
W dalszej części zajęto się przepływami z Wrocławia do strefy podmiejskiej, chcąc rozpoznać dokładniej wielkość bezwzględną i kierunki przepływów, w tym strukturę wieku i płci migrantów. Dane zestawiono na wykresie (rys. 3.3), w tab. 3.3 oraz na mapach (rys. 3.4). Generalnie w latach 1989-2021 z Wrocławia wymeldowało się 176,6 tys. osób. Z tego 5,6% trafiło do innych miast „wielkiej piątki”, 9,6% do innych dużych miast (powyżej 50 tys. mieszkańców), 22,7% do miast średnich i małych, a 11,4% do gmin typowo wiejskich. Aż 89,6 tys., czyli 50,7% migrantów wybrało strefy podmiejskie (nie tylko Wrocławia). Według bardziej dokładnego podziału z Wrocławia do jego własnej strefy zewnętrznej przeprowadziło się 75,1 tys. osób (z Oleśnicą było to 78,4 tys.). Z kolei z Wrocławia do strefy podmiejskiej Warszawy – 2,4 tys., Wałbrzycha – 1,2 tys., Jeleniej Góry – 0,7 tys., Poznania i Opola – po 0,6 tys. oraz Krakowa – 0,5 tys.

Do około 1995 r. rejestrowany odpływ z miasta do stref podmiejskich był stosunkowo mały i nie przekraczał 1 tys. osób (rys. 3.3). W roku 1999 było to już blisko 1,5 tys., a w 2006 r. przekroczona została granica 3 tys. osób. Rekordową wartość odnotowano w 2019 r. (4337 osób). W latach 2006-2016 emigracja ustabilizowała się na poziomie około 3 tys. osób, a w ostatnich czterech (2018-2021) oscyluje wokół 4 tys. osób rocznie. Nie wiadomo, jaki na to wpływ ma np. opóźnienie zameldowań względem stanu faktycznego. Wydaje się jednak, że wzrost zainteresowania zamieszkaniem pod miastem jest faktem, co wynikać może ze znacznej poprawy warunków materialnych. Pandemia COVID-19 w latach 2020-2021 też nie osłabiła znacząco zameldowań (lockdowny w urzędach), a raczej mogła sprzyjać suburbanizacji dzięki zwiększonemu wykorzystaniu pracy zdalnej i popytowi na domy jednorodzinne w mniej zagęszczonym środowisku. Spadek zameldowań w 2020 r. o 14,8% w stosunku do 2019 r. jest nieco słabszy niż średnio w kraju (18,0%) i nieco wyższy niż spadek zameldowań we wszystkich strefach podmiejskich w Polsce (14,0%)².

Migracje z Wrocławia do jego strefy podmiejskiej charakteryzowała względna stabilność w czasie (rys. 3.3). Zasięg oddziaływania jest dość równomierny, koncentrycznie rozłożony w stosunku do rdzenia, a najsilniejsza suburbanizacja występuje w gminach bezpośrednio sąsiadujących z miastem. Napływy wyraźnie słabną w odległości około 30-40 km od centrum.

Według szczegółowych danych dla 12 gmin (tab. 3.3), zdelimitowanych jako strefa zewnętrzna miejskiego obszaru funkcjonalnego Wrocławia (Śleszyński, 2013), w latach 1989-2021 zameldowało się tam blisko 75 tys. osób z Wrocławia.

² Por. na ten temat rozdział „Migracje wewnętrzne” w raporcie Rządowej Rady Ludnościowej za lata 2019-2020, https://bip.stat.gov.pl/download/gfx/bip/pl/defaultstronaopisowa/805/1/1/rrl_sytuacja_demograficzna_polski_-_raport_2019-2020_final.pdf, s. 188-190.

Rys. 3.3. Rejestrowane odpływy z Wrocławia w latach 1989-2021 do jego strefy podmiejskiej (12 gmin według delimitacji P. Śleszyńskiego, 2013)

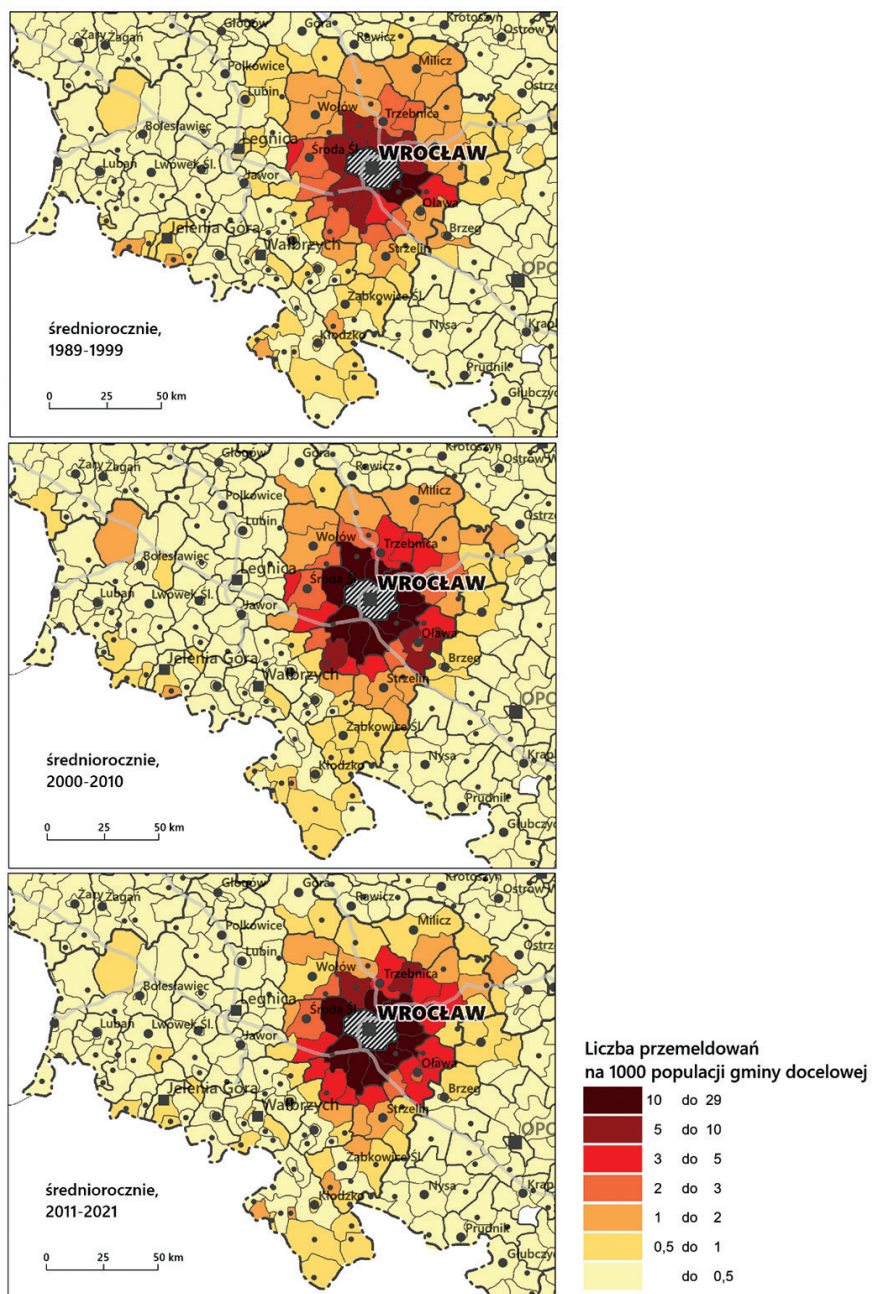
Źródło: na podstawie międzygminnych macierzy zameldowań GUS.

Tabela 3.3. Rejestrowane odpływy z Wrocławia w latach 1989-2021 do gmin podmiejskich (według delimitacji P. Śleszyńskiego, 2013)

Nazwa gminy	Typ administracyjny*	Liczba ludności (2021)	Rejestrowane napływy ogółem			Liczba napływów według okresów		
			liczba (1989-2021)	%	na 1000 mieszk. w 2021	1989-1999	2000-2010	2011-2021
Czernica	w	18 820	8 011	10,7	426	838	2 722	4 451
Długołęka	w	36 282	14 726	19,6	406	1 775	4 783	8 168
Jelcz-Laskowice	mw	23 277	2 661	3,6	114	764	1 103	794
Kąty Wrocławskie	mw	26 665	7 641	10,2	287	1 028	2 715	3 898
Kobierzyce	w	22 480	7 685	10,3	342	823	3 019	3 843
Miękinia	w	18 374	7 233	9,7	394	796	2 106	4 331
Oborniki Śląskie	mw	20 386	5 234	7,0	257	1 320	2 066	1 848
Siechnice/Św. Katarzyna	mw	25 147	9 949	13,3	396	1 609	2 998	5 342
Sobótka	mw	12 840	1 765	2,4	137	403	747	615
Trzebnica	mw, p	24 564	2 646	3,5	108	586	931	1 129
Wisznia Mała	w	10 698	3 931	5,2	367	744	1 525	1 662
Żórawina	w	11 722	3 469	4,6	296	391	1 244	1 834
Razem		251 255	74 951	100,0	298	11 077	25 959	37 915

* w – gmina wiejska, mw – gmina miejsko-wiejska, p – siedziba władz powiatu w mieście.

Źródło: na podstawie międzygminnych macierzy zameldowań GUS.

Rys. 3.4. Kierunki i natężenie odływów z Wrocławia w latach 1989-2021 w stosunku do populacji docelowej

Źródło: na podstawie międzygminnych macierzy zameldowań GUS.

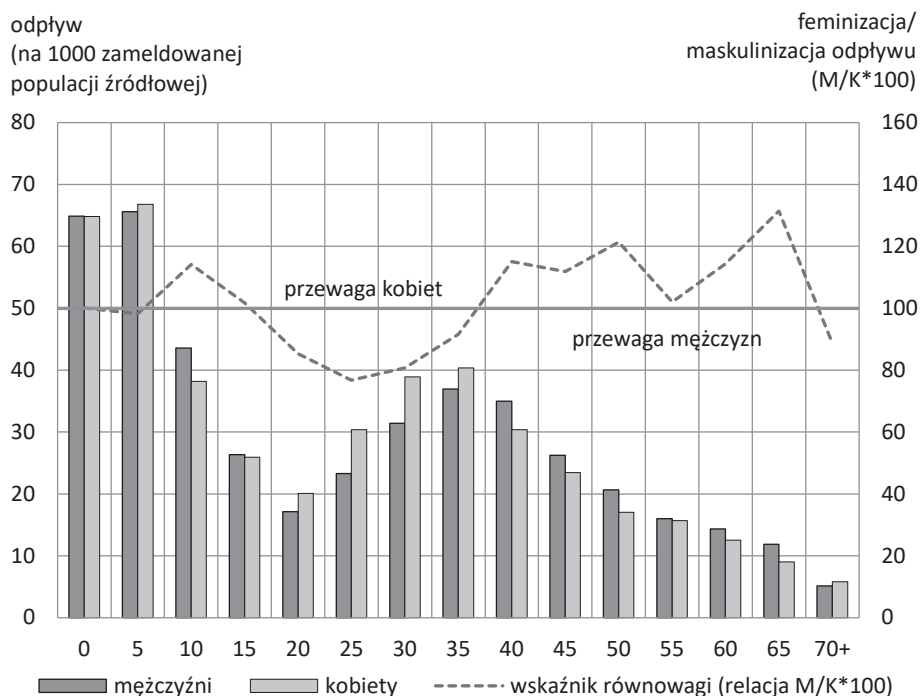
Stanowi to ponad 10% populacji miasta i prawie 30% w relacji do stanu ludności w 2021 r. Oczywiście w tym samym czasie miały też miejsce przemieszczenia w kierunku odwrotnym, ale były znacznie rzadsze (blisko 27 tys. osób). W każdym razie można wnioskować, że co dziesiąty mieszkaniec Wrocławia (i w pewnym przybliżeniu – gospodarstwo domowe, rodzina) przeniósł się z miasta do jego strefy podmiejskiej, a z kolei w strefie podmiejskiej – około co czwarta/piąta osoba mieszkała kiedyś w stolicy Dolnego Śląska. Są oczywiście gminy, gdzie pochodzenie ludności z Wrocławia jest w uśrednieniu częstsze (Czernica, Długołęka, Miękinia, Siechnice) i rzadsze (Jelcz-Laskowice, Sobótka, Trzebnica). W tych pierwszych nawet ponad 400 osób na 1000 aktualnej populacji przeniosło się w ramach ruchów suburbanizacyjnych, a w tych drugich – czterokrotnie mniej. Warto też zwrócić uwagę na zmiany w różnych okresach. Generalnie ostatni okres (2011-2021) jest w uśrednieniu najsilniejszy pod względem przepływów, ale są gminy, kiedy przypadają one na inne lata (Jelcz-Laskowice, Oborniki Śląskie i Sobótka – 2000-2010).

Powyższe liczby wskazują na większą i mniejszą popularność kierunków „klasycznej suburbanizacji”, rozumianej jako odśrodkowa dekoncentracja aglomeracji. Mogą też być przydatne do wyznaczania jej zasięgu.

W przypadku struktury wieku i płci dysponowano danymi za okres 2015-2019. Wyniki przedstawiono na rys. 3.5. Okazuje się, że w przypadku migracji do strefy podmiejskiej największe natężenie występuje wśród przedstawicieli najmłodszych kategorii wiekowych, a następnie w wieku około 25-50 lat. Występuje zatem, po pierwsze, bardzo silny odpływ dzieci: około 6-7% populacji w wieku do 10 lat i malejąco do 2% w kolejnych rocznikach 15-19 lat (wartości dla całego pięcioletnia). Są to wprawdzie dość wysokie wartości, pokazujące, że na pokolenie rodziców (20-44 lata) przypada ponad 1,3 dziecka, ale oznacza to dość proporcjonalny odpływ w stosunku do poziomu urodzeń (we Wrocławiu w latach 2015-2019 współczynnik dzietności ogólnej wahał się w granicach 1,14-1,50 z tendencją wzrostową). Po drugie, wyraźne jest przesunięcie częstszych odpływów ludności w wieku produkcyjnym w stosunku do ruchów w całym kraju, pik przemieszczeń nie obniża bowiem się wyraźnie w wieku około 35 lat, ale kilkanaście lat później. Wynika to z migracji ludzi w nieco starszym wieku, którzy osiągnęli status społeczno-zawodowy i ekonomiczny pozwalający na zakup nieruchomości poza granicami miasta.

Stwierdzono pewne rozbieżności w strukturze płci, ale nie są one zbyt wysokie. W grupie dzieci 0-5 lat proporcje są niemal idealne. Następnie występuje trudna do wytłumaczenia pewna nadwyżka emigracji chłopców w wieku 10-15 lat: o ponad 5 osób na 1000 populacji więcej w swej grupie wieku niż dziewczynek³. W grupie

³ Wprawdzie przeciętnie rodzi się więcej chłopców (we Wrocławiu w latach 2015-2019 odnotowano 18,4 tys. urodzeń płci męskiej i 17,4 tys. płci żeńskiej, a więc tej pierwszej było o 5,3% więcej), ale nie ma to wpływu na wyniki, bowiem wartości bezwzględne odpływu każdorazowo odnoszono do populacji według płci.

Rys. 3.5. Struktura wieku i płci odpływów z Wrocławia w latach 2015-2019 (wartości obliczone dla pięciolecia, tj. suma odpływów w tym okresie podzielona została przez przeciętną liczbę ludności w tym czasie)

Źródło: na podstawie międzygminnych macierzy zameldowań GUS.

„małżeńskiej” (20-34 lata) obserwowana była feminizacja odpływu, co wynika zapewne z faktu, że do mieszkania męża lub partnera przenosi się częściej żona (lub partnerka). Natomiast najbardziej zaskakująca jest dość silna nadwyżka odpływów mężczyzn w wieku 40-69 lat, w tym zwłaszcza w kategorii 60-64 lata (31,4 osoby na 1000 populacji więcej niż wśród kobiet). Następnie w wieku 70 lat i więcej lat przeważają kobiety (różnica 11,3 osoby na 1000 populacji).

Ponadto obserwowano pewną zmienność w czasie: współczynniki odpływu w latach 2018 i 2019 były wyraźnie wyższe niż w latach 2015-2017. Na przykład w grupie dzieci w wieku 5-9 lat było to o 49% więcej, a wśród osób w wieku 25-29 lat – o 49% więcej. Dowodzi to intensyfikacji „klasycznej” suburbanizacji, niemniej okres pięcioletni wydaje się zbyt krótki, aby na tej podstawie formułować bardziej stanowcze wnioski co do kierunków rozwoju tego procesu. Można jednak ostrożnie przypuszczać, że może mieć to związek z obserwowaną po 2015 r. i przed pandemią wyraźną poprawą sytuacji materialnej gospodarstw domowych w Polsce.

Determinanty migracji w świetle wyników badań

4

4.1. Charakterystyka badanej próby

W badaniu uczestniczyły 164 osoby mieszkające na obszarach wiejskich powiatów okalających miasto Wrocław, tj. średzkiego, trzebnickiego, wrocławskiego. Jak wskazują wyniki przeprowadzonych badań, 86% respondentów przeprowadziło się na wiejskie obszary podmiejskie z Wrocławia, pozostałe osoby przenieśli się z miast położonych w pobliżu Wrocławia lub – pojedyncze osoby – z Wałbrzycha, Opola, Krakowa i Londynu.

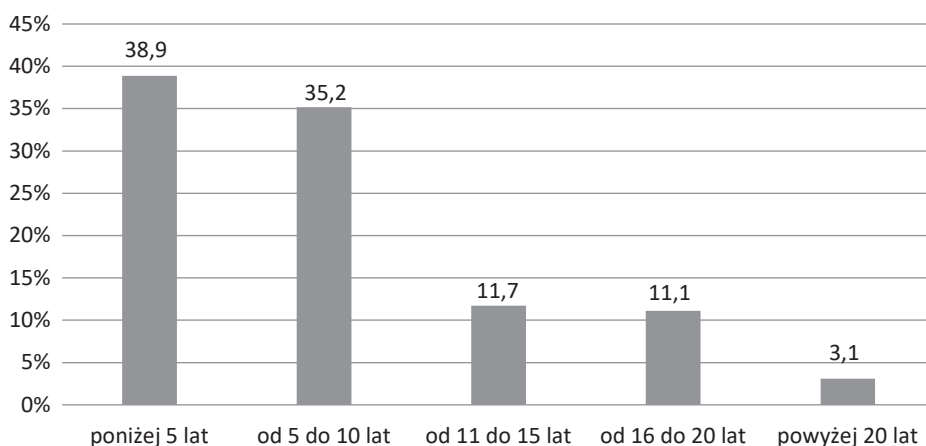
Blisko połowa respondentów (49,2%) mieszkała w miejscu poprzedniego zamieszkania od urodzenia. Jednak dla znacznej części respondentów (44,7%) miejsce, z którego się przeprowadzili na wieś, nie było miejscem pochodzenia, lecz miejscem, w którym żyli przez określony czas. Najkrótszy wskazany przez respondenta okres zamieszkiwania w miejscu poprzedniego zamieszkania to 1,5 roku, natomiast najdłuższy to 56 lat. Tylko podczas studiów lub krótko po nich we Wrocławiu mieszkało poprzednio 6,1% ankietowanych.

Badaną grupę respondentów tworzyły 102 kobiety (62,2%) oraz 62 mężczyźni (37,8%). Wśród ankietowanych najliczniej reprezentowane były osoby w przedziale wieku 31-40 lat (30,5%), równie dużą zbiorowość stanowiły osoby w wieku 41-50 lat (29,9%). Ponadto 18,3% ankietowanych to osoby w wieku 18-30 lat, 14% – osoby w wieku 51-60 lat, najmniej liczną grupą były osoby mające 61 i więcej lat (7,3%). Ze względu na fakt, że respondenci migrowali z miasta na wieś w różnych latach, ich wiek został poddany analizie w zestawieniu z rokiem przeprowadzki z miasta na wieś. Z danych tych wynika, że decyzje o przeprowadzce z miasta na wieś częściej są podejmowane przez osoby stosunkowo młode, przed którymi widnieje perspektywa jeszcze wielu lat życia i aktywności zawodowej. Wśród osób będących w grupie wieku 51-60 lat nieco ponad połowa (52,2%) mieszka na wsi od ponad 10 lat, a blisko 1/5 od ponad 20 lat (17,4%). Z kolei wśród osób w wieku 61 i więcej dokładnie połowa respondentów mieszkała na wsi od ponad 20 lat. Oznacza to, że respondenci z tych grup wieku przeprowadzili się do podmiejskich wsi najpóźniej – w wieku 41-50 lat.

Charakterystyka respondentów pod względem poziomu wykształcenia wskazuje, że niemal 3/4 uczestników badania miało wykształcenie wyższe (73,2%), 1/4 z nich miała wykształcenie średnie, a niespełna 2% – wykształcenie podstawowe

we. Otrzymane wyniki mogą świadczyć o tym, że decyzje o zamieszkaniu pod miastem częściej są podejmowane przez osoby dobrze wykształcone, częściej posiadające m.in. wyższe zarobki i niestandardowy czas pracy, co może wpływać zarówno na możliwości nabywcze, jak i na większe możliwości, przynajmniej częściowego, przenoszenia aktywności zawodowej do nowego miejsca zamieszkania.

Wykorzystując dane dotyczące roku przeprowadzki z miasta na obszar podmiejski, podzielono respondentów na tych, którzy na wsi mieszkali *poniżej 5 lat; od 5 do 10 lat; od 11 do 15 lat; od 16 do 20 lat* oraz *powyżej 20 lat* (rys. 4.1). Blisko 3/4 respondentów mieszkało na wsi nie dłużej niż 10 lat – 38,9% badanych zamieszkiwało wieś krócej niż 5 lat, a 35,2% ankietowanych mieszkało na wsi od 5 do 10 lat. Nieco ponad 11% osób biorących udział w badaniu na wsi mieszkało od 11 do 15 lat (11,7%) oraz od 16 do 20 lat (11,1%). Najmniej liczną grupę ankietowanych tworzyły osoby, które na wsi mieszkały od ponad 20 lat (3,1%).

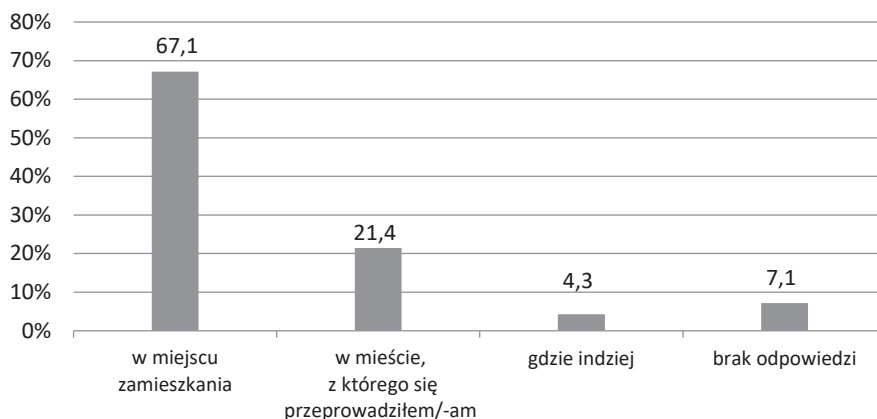
Rys. 4.1. Czas, przez jaki respondenci zamieszkują badane podmiejskie obszary wiejskie

Źródło: opracowano na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

Najwięcej respondentów było zameldowanych w miejscu zamieszkania (67,1%) (rys. 4.2). Jednak znaczną część badanych (21,4%) stanowiły też osoby, które nie zameldowały się w nowym miejscu zamieszkania i wciąż są zameldowane w mieście, z którego się przeprowadziły. Z analizy pozyskanych danych wynika, że byli to ci, którzy wcześniej mieszkali we Wrocławiu¹, natomiast 4,3% badanych było zameldowa-

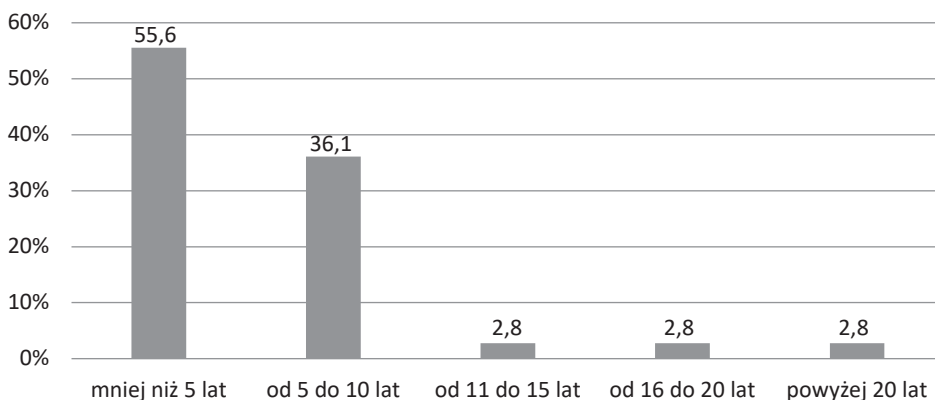
¹ Dane te można porównać z danymi pochodzącymi z innego badania realizowanego przez współautorów niniejszej monografii, a opublikowanymi w monografii (Dolińska, Jończy i Śleszyński, 2021), gdzie jedną z badanych miejscowości była wieś Smardzów, położona w powiecie wrocławskim, w gminie Siechnice, gdzie odnotowano nadwyżkę osób ją zamieszkujących w stosunku do zameldowanych o 27,3%.

nych w jeszcze innym miejscu (różnym od miejsca byłego i obecnego zamieszkania). Na pytanie o miejsce zameldowania nie odpowiedziało 7,1% respondentów.

Rys. 4.2. Miejsce zameldowania respondentów

Źródło: opracowano na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

Rys. 4.3. Okres, przez jaki niezameldowani respondenci mieszkają na badanych obszarach wiejskich

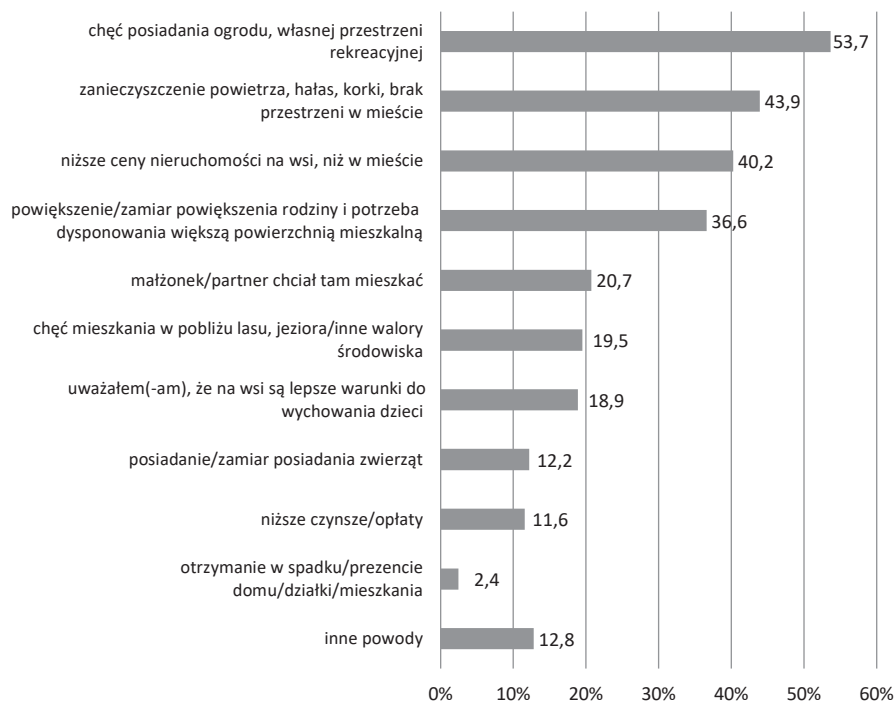
Źródło: opracowano na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

Ponad połowa osób niezameldowanych w nowym miejscu zamieszkania (55,6%) mieszka tam krócej niż 5 lat, a 36,1% niezameldowanych osób mieszka na badanych obszarach wiejskich od 5 do 10 lat; tylko pojedyncze niezameldowane w miejscu zamieszkania osoby przebywały tam od dłuższego czasu (rys. 4.3). Biorąc pod uwagę tak kształtujące się wyniki, można sądzić, że meldunki w nowym

miejscu zamieszkania dokonywane są po upływie przynajmniej kilku lat od czasu przeprowadzki, ale na taki stan rzeczy może mieć też wpływ zniesiony w 2016 r. obowiązek meldunkowy.

4.2. Determinanty decyzji o migracji z miasta na wieś

Pierwszym z poddanych analizie zagadnień były powody przeprowadzki z miasta na wiejskie obszary podmiejskie (rys. 4.4). Pytanie kwestionariusza ankiety miało charakter półotwarty, a respondenci mogli wskazać więcej niż jedną odpowiedź i/lub sformułować ją samodzielnie. Ponad połowa badanych osób jako powód przeprowadzki wskazała *chęć posiadania ogrodu, własnej przestrzeni rekreacyjnej* (53,7%), ankietowani stosunkowo często wskazywali też na *zanieczyszczenie powietrza, hałas, korki, brak przestrzeni w mieście* (43,9%). Te dwa najczęściej wskazywane powody podjęcia decyzji o migracji z miasta na wieś zakwalifikować można do grupy czynników o charakterze środowiskowym, przy czym pierwszy z nich można traktować jako czynnik przyciągający na wieś, z kolei drugi jako wypychający z miasta.

Rys. 4.4. Powody przeprowadzki z miasta na wieś

Źródło: opracowano na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

Na trzecim miejscu pod względem częstotliwości wskazań przez respondentów znalazł się czynnik o charakterze ekonomicznym, tj. *niższe ceny nieruchomości na wsi niż w mieście* (40,2%). Czynnik ten pozostaje w związku z kolejnym – stosunkowo często wskazywanym przez ankietowanych, a mającym w pewnym sensie charakter ekonomiczny – powodem podjęcia decyzji o przeprowadzce z miasta na wieś, tj.: *powiększenie/zamiar powiększenia rodziny i potrzeba dysponowania większą przestrzenią mieszkalną* (36,6%), która na obszarach wiejskich i w domach jednorodzinnych, zabudowie bliźniaczej lub szeregowej jest w przypadku relacji (miasto Wrocław – obszary podmiejskie) dostępna w niższej cenie niż w mieście. Po około 1/5 respondentów wskazywało na takie powody przeprowadzki na wieś, jak: *małżonek/partner chciał tam mieszkać* (20,7%), *chęć zamieszkania w pobliżu lasu, jeziora/inne walory środowiska* (19,5%), *uważałem(-am), że na wsi są lepsze warunki do wychowania dzieci* (18,9%).

Badani rzadziej wybierali takie odpowiedzi, jak: *posiadanie/zamiar posiadania zwierząt* (12,2%), *niższe czynsze/opłaty* (11,6%). Wyniki badań ukazały także, że dla niewielkiej części respondentów (2,4%) motywem przeprowadzki na wieś było *otrzymanie w spadku/prezencie domu/działki/mieszkania*. Niespełna 13% respondentów wskazało też inne powody przeprowadzki z miasta na wieś, podając m.in.: *chęć zamieszkania na wsi, klimat wsi, przeprowadzkę po ślubie do domu męża, chęć zamieszkania w domu jednorodzinnym, opiekę nad rodzicem/rodzicami*.

W celu ukazania wyraźniejszego wpływu czynników o charakterze środowiskowym w stosunku do czynników ekonomicznych na decyzje badanych osób o przeprowadzce z miasta na wiejskie obszary podmiejskie zestawiono je w tab. 4.1, wyróżniając czynniki o charakterze ekonomicznym, środowiskowym i pozostałe. Suma wskazań wąsko rozumianych czynników środowiskowych wyniosła 129,3%, natomiast czynników o charakterze ekonomicznym 90,8%. Gdyby jednak do czynników środowiskowych zakwalifikować również *lepsze warunki do wychowania dzieci* (podczas ankietyzacji wyjaśniano, że na ogół chodzi o warunki środowiskowe, dostępność przestrzeni, własnego placu zabaw itd.), to suma wskazań środowiskowych sięgałaby 150%, a więc byłaby już znacznie większa niż wskazań ekonomicznych.

Osobnego potraktowania wymaga również wskazywany przez co piątego respondenta powód *partner chciał tam zamieszkać*. Sugeruje on, że znaczna część migracji par i całych rodzin inspirowana była przez jednego z badanych, którego wpływ na przemieszczenie się był decydujący lub przynajmniej istotny (jak ustalono, inicjatorami tego typu przeprowadzki częściej byli mężczyźni). Łatwo się domyślić (choć nie było to badane), że rola tego czynnika (inspirowania migracji przez jednego członka rodziny) musiała być w istocie większa niż wskazywana przez osobę bezpośrednio poddaną badaniu. Zapewne bowiem również (nieustalona w badaniach) część ankietowanych odegrała taką zasadniczą rolę w migracji w stosunku

Tabela 4.1. Powody przeprowadzki z miasta na wieś w podziale na ekonomiczne, środowiskowe i pozostałe

Rodzaj czynnika	Charakter oddziaływania	Czynnik	Procent wskazań	Suma wskazań (w %)
Czynniki ekonomiczne	czynniki przyciągające	niższe ceny nieruchomości na wsi niż w mieście	40,2	90,8
		powiększenie/zamiar powiększenia rodziny i potrzeba dysponowania większą powierzchnią mieszkalną	36,6	
		niższe czynsze/opłaty	11,6	
		otrzymanie w spadku/prezencie domu/działki/mieszkania	2,4	
Czynniki środowiskowe	czynniki przyciągające	chęć posiadania ogrodu, własnej przestrzeni rekreacyjnej	53,7	129,3
		chęć mieszkania w pobliżu lasu, jeziora/innych walorów środowiska	19,5	
		posiadanie/zamiar posiadania zwierząt	12,2	
	czynniki wypychające	zanieczyszczenie powietrza, hałas, korki, brak przestrzeni w mieście	43,9	
Pozostałe czynniki	czynniki neutralne	małżonek/partner chciał tam mieszkać	20,7	52,4
		uważałem(-am), że na wsi są lepsze warunki do wychowania dzieci	18,9	
		inne powody	12,8	

Źródło: opracowano na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

do np. męża czy żony, niejako pociągając do migracji na wieś mniej (czy wręcz mało) skłonny/skłonny do tego partnera (partnerkę), silnie forsując własne preferencje.

Dokonano również analizy powodów migracji z miasta na wieś z uwzględnieniem płci respondentów. Jak wynika z zestawienia zawartego na rys. 4.5, zauważalne są w tym zakresie pewne różnice. Największą przewagę wskazań dokonanych przez mężczyzn nad wskazaniami kobiet zauważyć można w odpowiedzi, która ogólnie była najczęściej wybierana, tj. *chęć posiadania ogrodu, własnej przestrzeni rekreacyjnej* – wskazało ją 61,3% mężczyzn oraz 49% kobiet, z podobną procentową przewagą mężczyźni częściej wskazywali na odpowiedź – *chęć zamieszkania w pobliżu lasu, jeziora/inne walory środowiska* (mężczyźni – 25,8%, kobiety – 15,7%), można zatem sądzić, że mężczyźni częściej niż kobiety podejmowali decyzję o przeprowadzce z miasta na wieś pod wpływem przyciągających czynników środowiskowych. Zaobserwować można również, że to mężczyźni częściej niż kobiety wskazywali także na inne niż cena zakupu czynniki o charakterze ekonomicznym, tj. *niższe czynsze*

i opłaty (17,7% mężczyzn oraz 7,8% kobiet); powiększenie/zamiar powiększenia rodziny i potrzeba dysponowania większą przestrzenią mieszkalną (40,3% mężczyzn i 34,3% kobiet).

Rys. 4.5. Powody migracji z miasta na wieś z uwzględnieniem płci respondentów

Źródło: opracowano na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

W przypadku kobiet największa przewaga procentowa ich wskazań nad wskazaniami mężczyzn widoczna jest w odpowiedzi *małżonek/partner chciał tam mieszkać*, którą wybrało 23,5% badanych kobiet i 16,1% badanych mężczyzn, można zatem

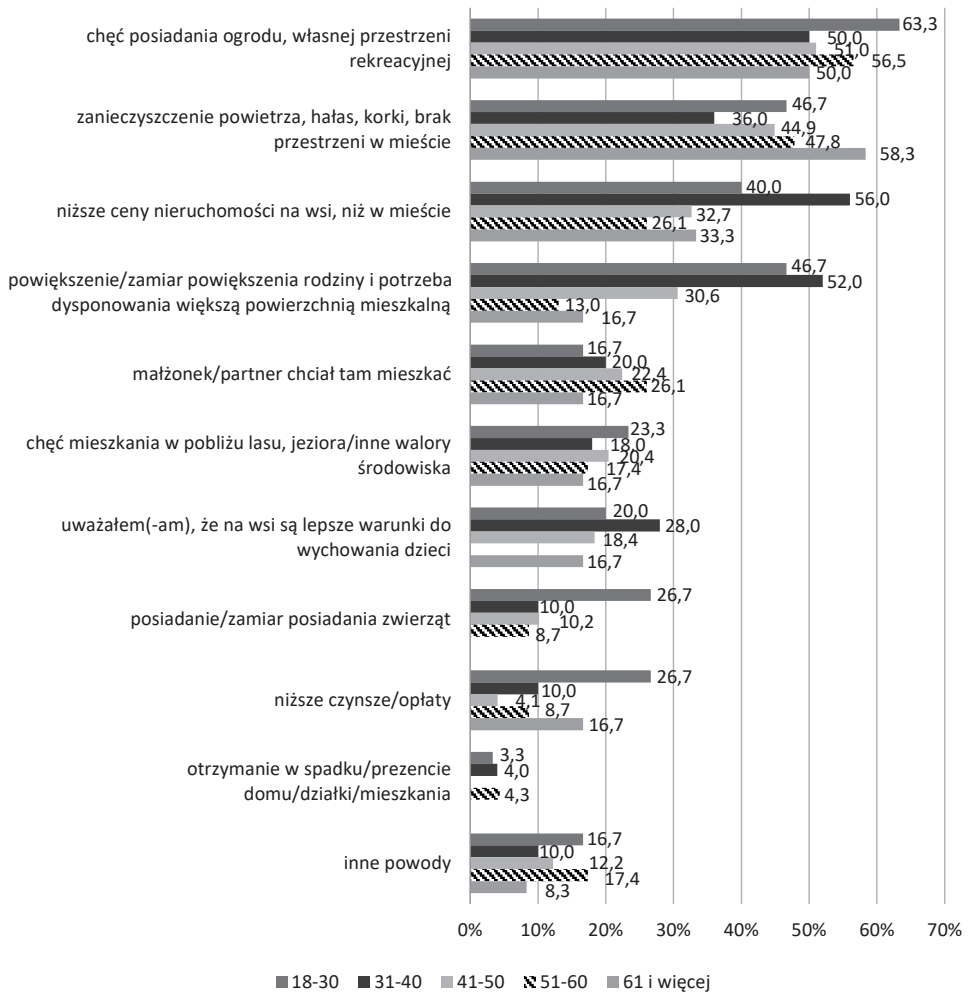
sądzić, że to kobiety częściej „podejmowały decyzję o przeprowadzce” czy raczej po prostu przeprowadzały się z miasta na wieś pod wpływem mężów/partnerów, którzy chcieli zamieszkać na wsi. Kobiety też częściej niż mężczyźni wskazywały na wypychający z miasta czynnik środowiskowy – *zanieczyszczenie powietrza, hałas, korki, brak przestrzeni w mieście* (kobiety – 46,1%, mężczyźni – 40,3%), uważając jednocześnie, że *na wsi są lepsze warunki do wychowania dzieci* (kobiety – 20,6%, mężczyźni – 16,1%).

Ogólnie mężczyźni częściej wybierali odpowiedzi związane z kosztami, środowiskiem, przestrzenią, hobby, aktywnością ruchową, rekreacją, kobiety zaś relatywnie większą wagę przywiązywały do komfortu mieszkaniowego i dobra/satysfakcji rodziny/partnera/współmieszkańców.

Motywy decydujące o przeprowadzce badano również, uwzględniając wiek badanych oraz czas, jaki minął od przeprowadzki. Zestawienie odpowiedzi dokonane w podziale na grupy wieku badanych zawiera rys. 4.6. Jak widać – najmłodsi badani (18-30 lat) wyróżniają się w tym zakresie relatywnie częstszym deklaratorem chęci posiadania zwierząt, ogrodu i przestrzeni rekreacyjnej, a także walorami środowiskowymi. Grupa ta stosunkowo często wymieniała też takie powody, jak niższe ceny nieruchomości oraz powiększenie rodziny, warunki mieszkaniowe i lepsze warunki do wychowania dzieci. Z kolei wśród najstarszych badanych najbardziej istotne były zanieczyszczenie powietrza w mieście, hałas, korki i brak przestrzeni, choć znaczenie miały też względy ekonomiczne.

Dodatkowych informacji dostarcza wykres uwzględniający czas, jaki minął od przeprowadzki (rys. 4.7). Sądzone, że tak przygotowane zestawienie może pozwolić na przynajmniej częściowe ustalenie, czy, a jeśli tak, to w jaki sposób, w ciągu lat zmieniały się powody migracji z miasta na wieś. Pamiętać jednak należy, że respondentów, którzy podjęli decyzję o przeprowadzce z miasta na wieś ponad 20 lat temu, jest stosunkowo niewielu (stanowią oni 3,1% ankietowanych), najliczniej natomiast reprezentowane są osoby, które mieszkają na wsi krócej niż 5 lat (38,9%) oraz od 5 do 10 lat (35,2%).

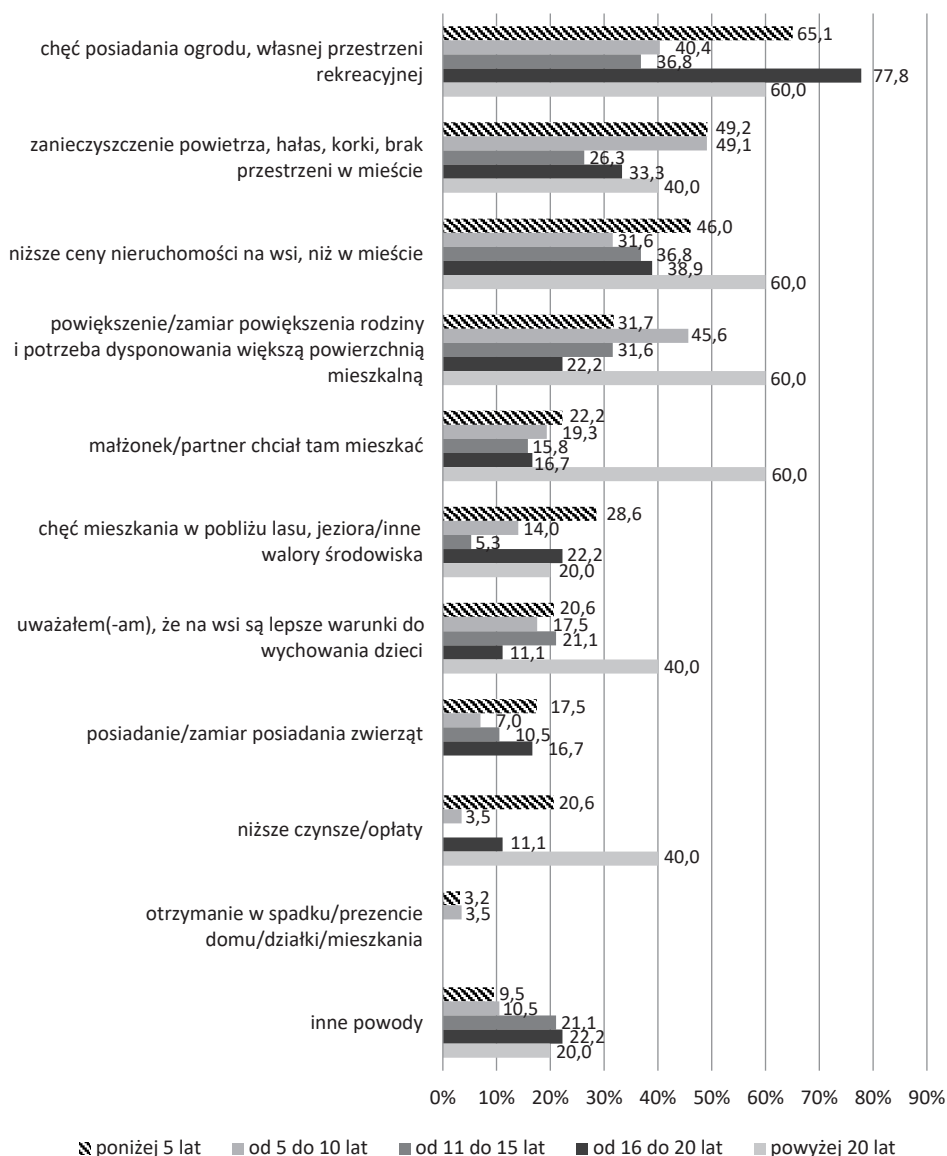
Poddając analizie przygotowane zestawienie, zauważyć można, że osoby, które mieszkają na wsi powyżej 20 lat, relatywnie często jako powód przeprowadzki podawały czynniki przyciągające na wieś, tj.: *niższe ceny nieruchomości na wsi niż w mieście* (60%), *powiększenie/zamiar powiększenia rodziny i potrzeba dysponowania większą przestrzenią mieszkalną* (60%) oraz odpowiedź, że *małżonek/partner chciał tam mieszkać* (60%). Osoby mieszkające na wsi od 16 do 20 lat najczęściej jako czynnik przeprowadzki z miasta również wskazywały ten o charakterze środowiskowym, przyciągającym na wieś – *chęć posiadania ogrodu, własnej przestrzeni rekreacyjnej* (77,8%). Determinanty migracji z miasta na wieś osób, które mieszkają na wsi od 11 do 15 lat, są zróżnicowane, w tym przypadku respondenci z podobną częstotliwością wskazywali czynniki o charakterze środowiskowym – *chęć*

Rys. 4.6. Powody migracji z miasta na wieś z uwzględnieniem wieku respondentów

Źródło: opracowano na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

posiadania ogrodu, własnej przestrzeni rekreacyjnej (36,8%), i ekonomicznym – niższe ceny nieruchomości na wsi niż w mieście (36,8%) oraz powiększenie/zamiar powiększenia rodziny i potrzeba dysponowania większą przestrzenią mieszkalną (31,6%), niemniej wciąż częściej wskazywane były czynniki przyciągające na wieś. Z kolei blisko połowa osób, które na wsi mieszkają od 5 do 10 lat, jako czynniki przeprowadzki z miasta na wieś wskazała czynnik środowiskowy o charakterze wypychającym z miasta – zanieczyszczenie powietrza, hałas, korki, brak przestrzeni w mieście (49,1%), respondenci ci stosunkowo często wybierali też odpowiedź –

Rys. 4.7. Powody migracji z miasta na wieś z uwzględnieniem czasu, od jakiego respondenci mieszkają na wsi

Źródło: opracowano na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

powiększenie/zamiar powiększenia rodziny i potrzeba dysponowania większą przestrzenią mieszkalną (45,6%) oraz chęć posiadania ogrodu, własnej przestrzeni rekreacyjnej (40,4%). Natomiast osoby, które mieszkają na wsi krócej niż 5 lat,

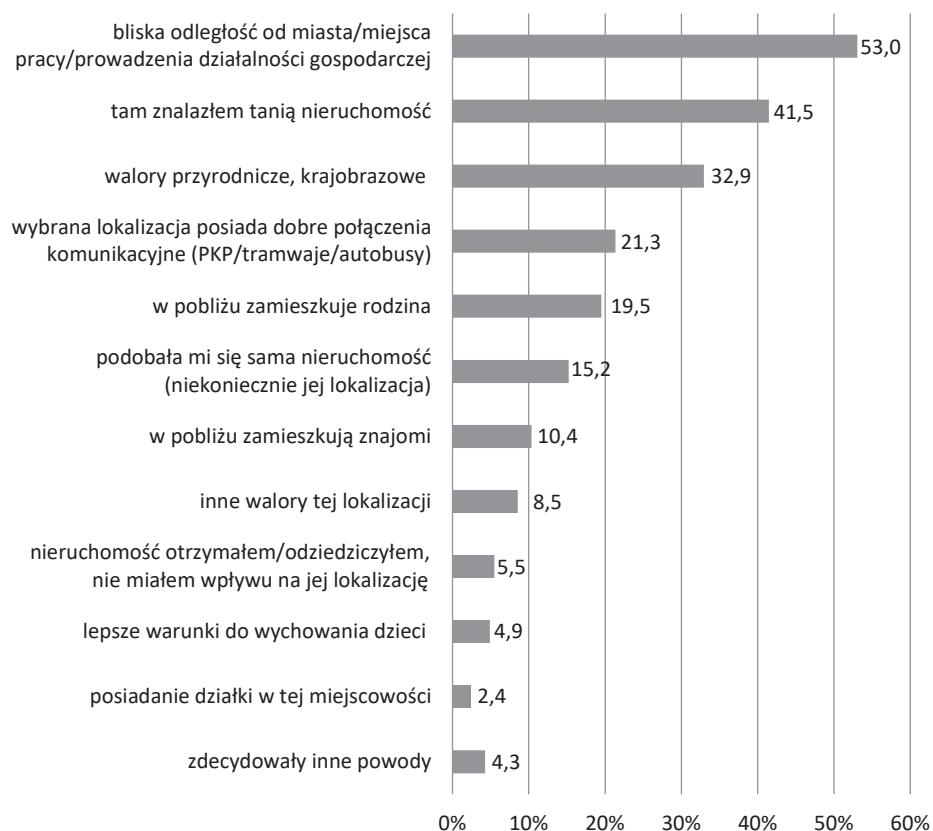
najczęściej jako determinantę przeprowadzki z miasta wskazywały czynniki środowiskowe, zarówno ten przyciągający na wieś – *chęć posiadania ogrodu, własnej przestrzeni rekreacyjnej* (65,1%), jak i ten wypychający z miasta – *zanieczyszczenie powietrza, hałas, korki, brak przestrzeni w mieście*, wskazany przez niemal co drugiego respondenta (49,2%); blisko połowa respondentów wskazała również czynnik przyciągający na wieś o charakterze ekonomicznym – *niższe ceny nieruchomości na wsi, niż w mieście* (46%).

Tak prezentujące się dane mogą sugerować, że osoby mieszkające na podmiejskich obszarach wiejskich stosunkowo krótko (maksymalnie 10 lat) decyzję o migracji z miasta, częściej od osób mieszkających na wsi znacznie dłużej, podejmowały pod wpływem wypychających z miasta czynników środowiskowych, jak *zanieczyszczenie powietrza, hałas, korki, brak przestrzeni w mieście*, natomiast osoby mieszkające na wsi dłużej niż 10 lat częściej decyzję o przeprowadzce podejmowały pod wpływem czynników przyciągających. Warto też zauważyć, że czynnik o charakterze ekonomicznym przyciągającym na wieś – *niższe ceny nieruchomości na wsi, niż w mieście*, stosunkowo często wskazywały osoby mieszkające na wsi krócej niż 5 lat i powyżej 20 lat, co może sugerować, że istotność tej determinanty po latach powraca.

4.3. Determinanty wyboru konkretnej lokalizacji

Kolejne analizowane zagadnienie dotyczyło przyczyn wyboru kierunku migracji, czyli powodów zamieszkania w konkretnej (a nie innej) wsi (rys. 4.8). Poruszając tę kwestię pytanie miało formę półotwartą, gdzie respondenci mogli zaznaczyć/uzupełnić/podać kilka odpowiedzi. Okazało się, że najczęściej wskazywano czynniki o charakterze ekonomicznym i infrastrukturalno-funkcyjnym. Ponad połowa badanych osób wskazała, że o wyborze wsi, do której się przeprowadzili, zdecydowała *bliska odległość od miasta/miejsca pracy/prowadzenia działalności* (53%). Położenie wsi, do której przeprowadzili się ankietowani, względem miejsca, w którym prowadzona jest ich aktywność zawodowa/edukacyjna i/lub życie społeczne, kulturalne itp., traktowane jest jako czynnik ekonomiczny, gdyż wiąże się z koniecznością częstego/codziennego dojazdu do i z miasta, co generuje wiele kosztów, m.in. finansowych i realnych, ale alternatywnych (np. utraty czasu).

Do czynników ekonomicznych zaliczyć należy również drugą najczęściej wskazywaną odpowiedź – *tam znalazłem tanią nieruchomość* (41,5%). Względy środowiskowe jako decydujące o kierunku migracji wskazywane były rzadziej, spośród tych najczęstszą odpowiedzią były *walory przyrodnicze, krajobrazowe* wskazywane przez co trzeciego badanego (32,9%). Można zatem sądzić, że czynniki środowiskowe mogły w niektórych przypadkach decydować o konkretnym ukierunkowaniu migracji pod warunkiem występowania szczególnych walorów środowiskowo-przyrodniczych.

Rys. 4.8. Powody wyboru konkretnej lokalizacji (wsi)

Źródło: opracowano na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

Ankietowani, wybierając konkretną wieś, stosunkowo często zwracali też uwagę na to, czy *wybrana lokalizacja ma dobre połączenia komunikacyjne* (21,3%) – czynnik ten również traktowany jest jako ekonomiczny, ze względu na odniesienie do czasu potrzebnego na dojazdy i związek z kosztami (także alternatywnymi) tych dojazdów. Istotną część badanych wybrała również odpowiedzi: *w pobliżu zamieszkuje rodzina* (19,5%) i/lub *w pobliżu mieszkają znajomi* (10,4%). Na odpowiedź – *podobała mi się sama nieruchomość (niekoniecznie jej lokalizacja)* wskazało 15,2% badanych, co może świadczyć o tym, że zamieszkując w danej wsi, ankietowani nie analizowali innych czynników charakteryzujących daną lokalizację lub były one dla nich mniej istotne. Wśród powodów wyboru konkretnej wsi, do której migrowali respondenci, 8,5% z nich wskazało na *inne walory tej lokalizacji*, wymieniając najczęściej *bezpie-*

czeństwo i spokój. Część badanych osób zamieszkało w danej wsi, nie mając wpływu na lokalizację, ponieważ daną nieruchomość otrzymało/odziedziczyło (5,5%) lub już wcześniej posiadało działkę w tej miejscowości (2,4%). O wyborze konkretnej lokalizacji przez 4,9% badanych osób zdecydowało przekonanie, że na wsi panują *lepsze warunki do wychowania dzieci*. Wśród innych powodów wyboru danej lokalizacji, wskazanych przez 4,3% ankietowanych, pojawiły się m.in. następujące odpowiedzi: *dom z ekspozycją na południe, dobra infrastruktura we wsi, wcześniej mieszkałem po tej stronie Wrocławia, dlatego szukałem nieruchomości, która będzie blisko*.

Podobnie jak w przypadku pierwszego analizowanego pytania również powody wyboru konkretnej lokalizacji, do której przeprowadzili się ankietowani, przedstawiono w podziale na czynniki o dominującym charakterze ekonomicznym, środowiskowym oraz pozostałe (tab. 4.2). Jak się okazuje suma wskazań czynników uznanych za mające charakter ekonomiczny wynosi 115,8%, podczas gdy suma wskazań czynników uznanych za mające charakter środowiskowy wynosi 32,9%. Dużą rolę w wyborze konkretnej lokalizacji odgrywają też pozostałe czynniki, przede wszystkim bliskość rodziny i znajomych.

Tabela 4.2. Powody wyboru konkretnej lokalizacji (wsi) w podziale na ekonomiczne, środowiskowe i pozostałe

Rodzaj czynnika	Czynnik	Procent wskazań	Suma wskazań (w %)
Czynniki ekonomiczne	Bliska odległość od miasta/miejsca pracy/prowadzenia działalności gospodarczej	53,0	115,8
	Tam znalazłem tanią nieruchomość	41,5	
	Wybrana lokalizacja posiada dobre połączenia komunikacyjne (PKP/tramwaje/autobusy)	21,3	
Czynniki środowiskowe	Walory przyrodnicze, krajobrazowe	32,9	32,9
Pozostałe czynniki	W pobliżu zamieszkuje rodzina	19,5	70,7
	Podobała mi się sama nieruchomość (niekoniecznie jej lokalizacja)	15,2	
	W pobliżu zamieszkują znajomi	10,4	
	Inne walory tej lokalizacji	8,5	
	Nieruchomość otrzymałem/odziedziczyłem, nie miałem wpływu na jej lokalizację	5,5	
	Lepsze warunki do wychowania dzieci	4,9	
	Inne powody	4,3	
	Posiadanie działki w tej miejscowości	2,4	

Źródło: opracowano na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

Analizując najczęściej wskazywane przez ankietowanych powody podjęcia decyzji o przeprowadzce z miasta na obszary stanowiące suburbia tych miast oraz powody wyboru konkretnej lokalizacji, można zauważyć pewną prawidłowość. Mianowicie o wyprowadzce z miasta na wieś częściej decydują czynniki o charakterze środowiskowym, generalnie wiążące się z warunkami i jakością życia, podczas gdy o wyborze konkretnej wsi częściej decydują czynniki o charakterze ekonomiczno-infrastrukturalnym, zwłaszcza ceny nieruchomości oraz możliwości/warunki/koszty dojazdu do miasta pochodzenia.

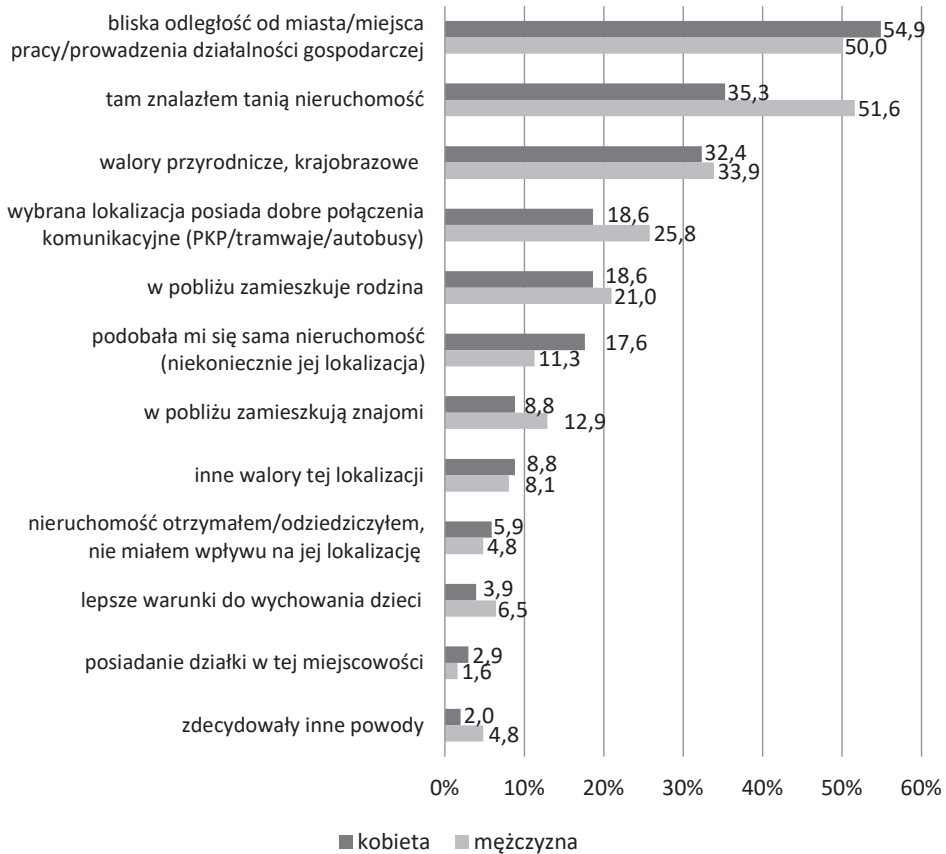
Patrząc z perspektywy teorii *push-pull*, można stwierdzić, że zarówno w decyzjach o opuszczeniu miasta, jak i tych dotyczących wyboru konkretnego kierunku migracji większe znaczenie mają czynniki przyciągające na wiejskie obszary podmiejskie niż te wypychające z miast.

Biorąc pod uwagę duży udział badanych uwzględniających warunki dojazdu, można też sądzić, że identyfikują oni przynajmniej część jednorazowych i długookresowych kosztów realnych i alternatywnych związanych z migracją (Jończy, 2002).

Powody wyboru konkretnej lokalizacji zostały też zinterpretowane z uwzględnieniem płci respondentów (rys. 4.9). Zauważyć można, że największe zróżnicowanie w ujęciu procentowym wskazań dokonanych przez mężczyzn nad wskazaniami kobiet widoczne jest w zakresie czynników o charakterze ekonomicznym, tj. *tam znalazłem tanią nieruchomość* (mężczyźni – 51,6%, kobiety – 35,3%), była to zarazem najczęściej wskazywana przez mężczyzn determinanta wyboru konkretnej lokalizacji. Dość duże zróżnicowanie pomiędzy częstotliwością wskazań mężczyzn i kobiet widoczne jest też w odpowiedzi – *wybrana lokalizacja posiada dobre połączenia komunikacyjne (PKP/tramwaje/autobusy)* (mężczyźni – 25,8%, kobiety – 18,6%). Kobiety najczęściej wskazywały na odpowiedź – *bliska odległość od miasta/miejsca pracy/prowadzenia działalności* (54,9%), tę determinantę wyboru konkretnej lokalizacji wskazała też połowa mężczyzn. Stosunkowo niewielka przewaga wskazań kobiet nad wskazaniami mężczyzn dotyczy też odpowiedzi – *podobała mi się ta nieruchomość (niekoniecznie jej lokalizacja)*, którą jako czynniki wyboru konkretnej miejscowości wskazało 17,6% kobiet i 11,3% mężczyzn.

Co ciekawe, to mężczyźni częściej niż kobiety wskazywali na takie powody wyboru konkretnej lokalizacji, jak *bliskie sąsiedztwo rodziny i znajomych* (33,9% badanych mężczyzn i 27,4% badanych kobiet), *lepsze warunki do wychowania dzieci* (6,5% mężczyzn i 3,9% kobiet) oraz *walory przyrodnicze i krajobrazowe* (33,9% mężczyzn i 32,4% kobiet).

Warto zauważyć, że odpowiedź – *uważałem(-am), że na wsi są lepsze warunki do wychowania dzieci*, stosunkowo często sygnalizowana była przez badanych jako czynnik migracji z miasta na wieś (ogólnie determinantę tę wybrało 18,9% respondentów, z kolei w układzie z uwzględnieniem płci – 20,6% kobiet i 16,1% mężczyzn), a już odpowiedź *lepsze warunki do wychowania dzieci* jako determinanta wyboru

Rys. 4.9. Powody wyboru konkretnej lokalizacji (wsi) z uwzględnieniem płci respondentów

Źródło: opracowano na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

konkretnej lokalizacji precyzowana była znacznie rzadziej, czynnik ten uznano za istotny 4,9% ogółu badanych (odpowiedź tę wskazało 3,9% badanych kobiet i 6,5% mężczyzn), co można interpretować w ten sposób, że respondenci ogólnie uważają, że wieś jest lepszym/odpowiedniejszym miejscem do wychowywania dzieci niż miasto, natomiast niekoniecznie musi się to odnosić do konkretnej lokalizacji. Jak dowodzą odpowiedzi badanych zamieszczone w dalszej części opracowania, nie w każdym przypadku te „lepsze warunki” muszą odnosić się do opieki szkolnej czy przedszkolnej.

Niektóre konsekwencje migracji w świetle wyników badań

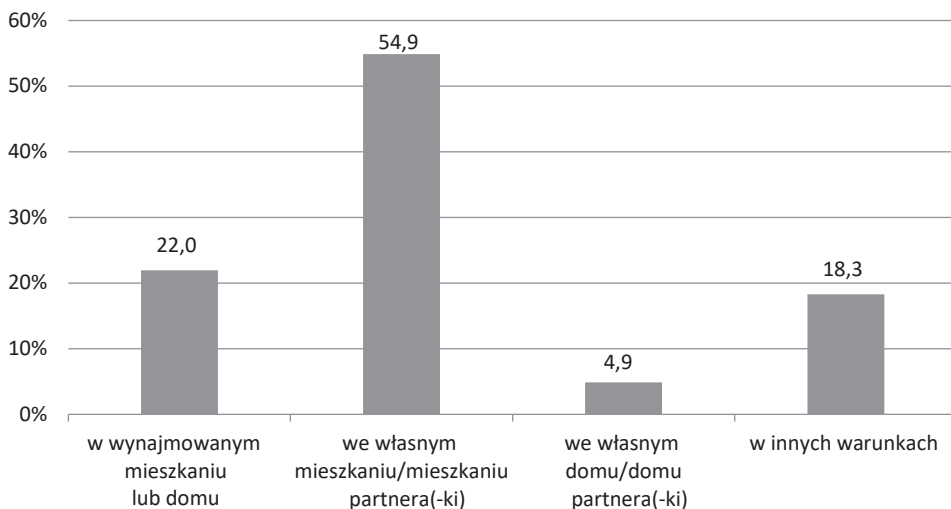
5

5.1. Warunki mieszkaniowe respondentów przed przeprowadzką na wieś i po niej

Jednym z zagadnień zawartych w kwestionariuszu było pytanie dotyczące wcześniejszej – przed przeprowadzką na wieś – formy zamieszkania (rys. 5.1). Pytanie miało postać półotwartego, a respondenci mogli wskazać jedną z zaproponowanych odpowiedzi lub sformułować własną. Ponad połowa respondentów (54,9%) przed przeprowadzką na wieś mieszkała *we własnym mieszkaniu/mieszkanie partnera(-ki)*, 22% badanych osób wcześniej mieszkało *w wynajmowanym mieszkaniu lub domu*, a niespełna 5% badanych mieszkało uprzednio *we własnym domu/domu partnera(-ki)*. Blisko co piąty badany (18,3%) wskazał na odpowiedź – *w innych warunkach*. Należy wyjaśnić, że spośród tych osób zdecydowana większość wskazała, że przed przeprowadzką na wieś mieszkała w mieszkaniu rodziców (33,3%), z rodzicami (20%) i w domu/mieszkanie rodzinnym (23,3%). Trudno przy tym powiedzieć, w jakim zakresie odpowiedź respondentów *w mieszkaniu rodziców* jest tożsama z odpowiedzią *z rodzicami* czy *w domu/mieszkanie rodzinnym*, dlatego zdecydowano się pozostawić odpowiedzi w brzmieniu podanym przez uczestników badania. Pozostała część respondentów w grupie deklarujących inne warunki zamieszkania wskazała na: mieszkanie komunalne (10%), u dziadków (3,3%), TBS (3,3%) oraz mieszkanie służbowe (3,3%) i hotel pracowniczy (3,3%).

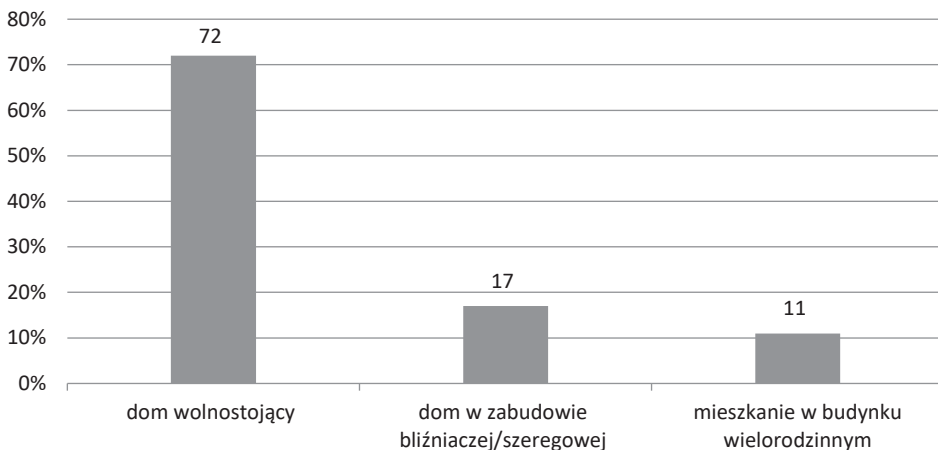
Respondenci zostali też poproszeni o wskazanie formy obecnego zamieszkania (rys. 5.2), wybierając jedną z zaproponowanych odpowiedzi. Blisko 3/4 badanych osób mieszkało w trakcie badania w *domu wolnostojącym*, 17% badanych mieszkało w *domu w zabudowie bliźniaczej/szeregowej*, a 11% ankietowanych wskazało na *mieszkanie w budynku wielorodzinnym*.

Forma obecnego zamieszkania respondentów została zestawiona z czasem, od jakiego zamieszkują oni na suburbiach (rys. 5.3). Można zauważyć, że osoby mieszkające na podmiejskich obszarach wiejskich stosunkowo długo częściej zamieszkują w domach jednorodzinnych – takiej odpowiedzi udzielili wszyscy badani mieszkający na wsi od 16 do 20 lat oraz 80% ankietowanych mieszkających na wsi od ponad 20 lat (przy czym należy pamiętać, że tych osób wśród respondentów jest stosunkowo niewiele i stanowią one 3,1% próby), a pozostałe osoby z tej kategorii

Rys. 5.1. Forma miejsca zamieszkania respondentów przed przeprowadzką na wieś

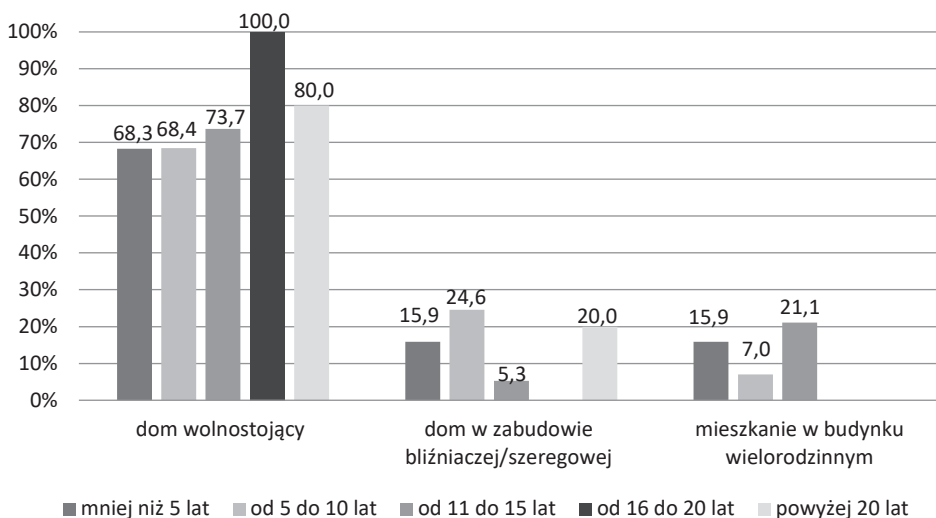
Źródło: opracowano na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

Rys. 5.2. Forma obecnego zamieszkania respondentów

Źródło: opracowano na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

wskazały na *dom w zabudowie bliźniaczej/szeregowej* (20%). Z kolei osoby, które na wsi mieszkają stosunkowo krótko, częściej wskazywały na odpowiedź *dom w zabudowie bliźniaczej/szeregowej* – takiej odpowiedzi udzieliło 24,6% badanych, którzy

Rys. 5.3. Forma obecnego zamieszkania respondentów z uwzględnieniem czasu, od jakiego mieszkają na wsi

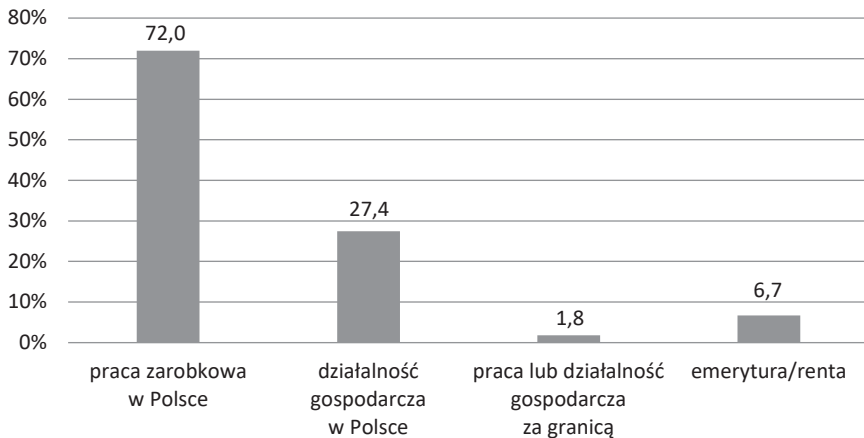
Źródło: opracowano na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

mieszkają na wsi od 5 do 10 lat, oraz 15,9% ankietowanych mieszkających na wsi krócej niż 5 lat. W *mieszaniu w budynku wielorodzinnym* stosunkowo często mieszkają osoby, które na wsi żyją od 11 do 15 lat (21,1%) oraz te mieszkające na wsi krócej niż 5 lat (15,9%). Tak kształtujące się odpowiedzi mogą być powodowane rozwojem budownictwa wielorodzinnego na obszarach wiejskich w ostatnich latach, wzrastającą ofertą mieszkań oraz domów w zabudowie szeregowej i bliźniaczej.

5.2. Formy i miejsca aktywności ekonomicznej respondentów

Osoby uczestniczące w badaniu zostały poproszone o wskazanie głównego źródła utrzymania swojej rodziny, jednak część respondentów, udzielając odpowiedzi na to pytanie, wskazała więcej niż jedno źródło dochodu, dlatego też suma procentowych wskazań poszczególnych wariantów odpowiedzi jest większa od 100%. W zdecydowanej większości głównym źródłem utrzymania rodzin, których członkowie brali udział w badaniu (rys. 5.4), jest *praca zarobkowa w Polsce* – na taką odpowiedź wskazało blisko 3/4 ankietowanych, natomiast na *działalność gospodarczą w Polsce* jako główne źródło utrzymania gospodarstwa domowego wskazało 27,4% badanych. Niespełna 8% osób wskazujących na odpowiedź *praca zarobkowa w Polsce* wskazywało ją łącznie z odpowiedzią *działalność gospodarczą w Polsce*. Dla 1,8%

respondentów głównym źródłem dochodu jest *praca lub działalność gospodarcza za granicą*. Dla 6,7% uczestników badania głównym źródłem utrzymania gospodarstwa domowego jest *renta/emerytura*, przy czym zaznaczyć należy, że połowa z tych respondentów wskazała także drugie „główne” źródło utrzymania, którym jest *praca zarobkowa w Polsce* lub *działalność gospodarcza w Polsce*.

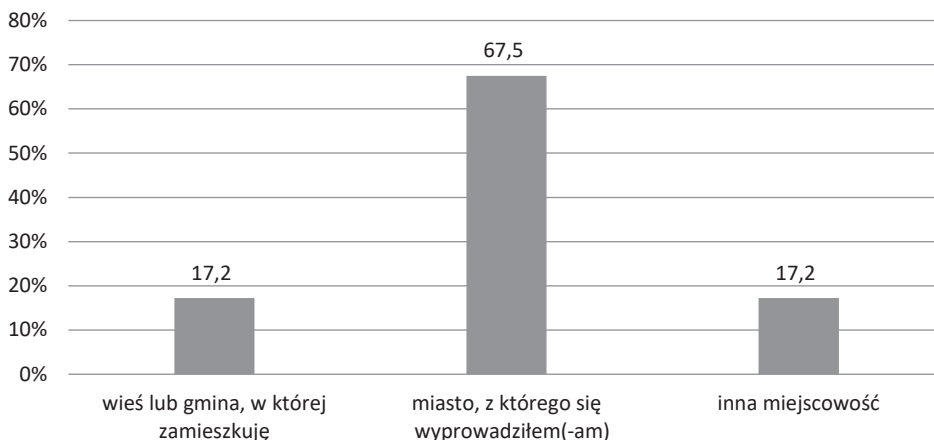

Rys. 5.4. Główne źródła utrzymania rodziny/gospodarstwa domowego respondentów

Źródło: opracowano na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

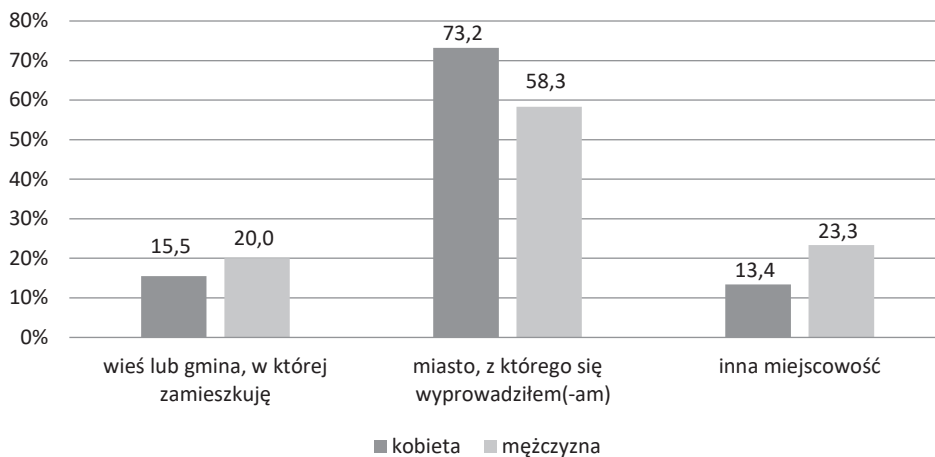
Aktywnych zawodowo respondentów poproszono również o wskazanie miejsca podejmowania tej aktywności (rys. 5.5). Jak wskazują wyniki, 67,5% spośród aktywnych zawodowo ankieterowanych pracuje lub prowadzi działalność gospodarczą w mieście, z którego się wyprowadziło (przypomnieć należy, że 86% badanych przeprowadziło się na wieś z Wrocławia, co może sugerować, że to właśnie tam respondenci wciąż podejmują aktywność ekonomiczną). Odpowiedź *wieś lub gmina, w której zamieszkują*, jako miejsce aktywności ekonomicznej wybrało 17,2% badanych osób, taki sam odsetek ankieterowanych wskazał na odpowiedź *inna miejscowość*, spośród tych osób nieco ponad 22% wskazało, że jest to Wrocław. Zatem sądzić można, że zdecydowana większość badanych osób swoją aktywność ekonomiczną realizuje w stolicy województwa dolnośląskiego, nawet jeśli na podwrocławskie obszary wiejskie przeprowadziła się z innych miast.

Odpowiedzi na pytanie dotyczące miejsca pracy/prowadzenia działalności gospodarczej przez respondentów zostały również zestawione z uwzględnieniem płci (rys. 5.6). Zauważyć można, że kobiety częściej niż mężczyźni pracują w mieście, z którego się wyprowadziły (73,2% kobiet i 58,3% mężczyzn). Mężczyźni, odpowiadając na to pytanie częściej wskazywali na wariant *wieś lub gmina, w której zamieszkują* (20% mężczyzn i 15,5% kobiet), oraz *inna miejscowość* (23,3% mężczyzn i 13,4% kobiet).

Rys. 5.5. Miejsce pracy/prowadzenia działalności gospodarczej

Źródło: opracowano na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

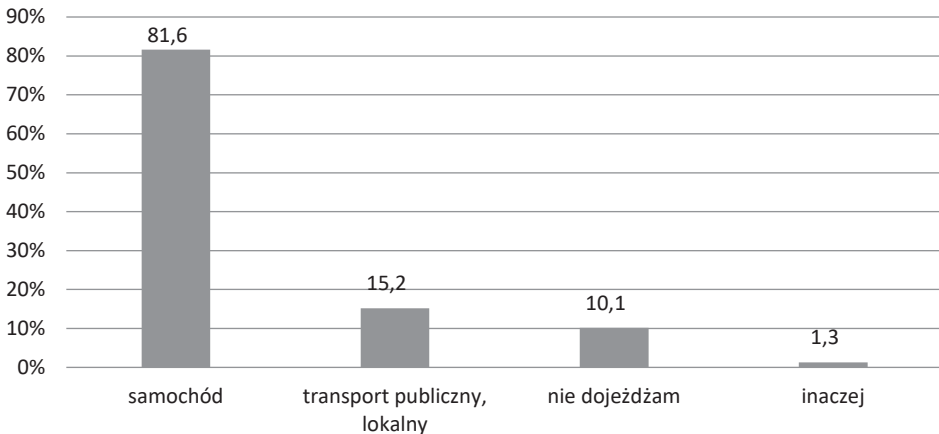

Rys. 5.6. Miejsce aktywności zawodowej z uwzględnieniem płci respondentów

Źródło: opracowano na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

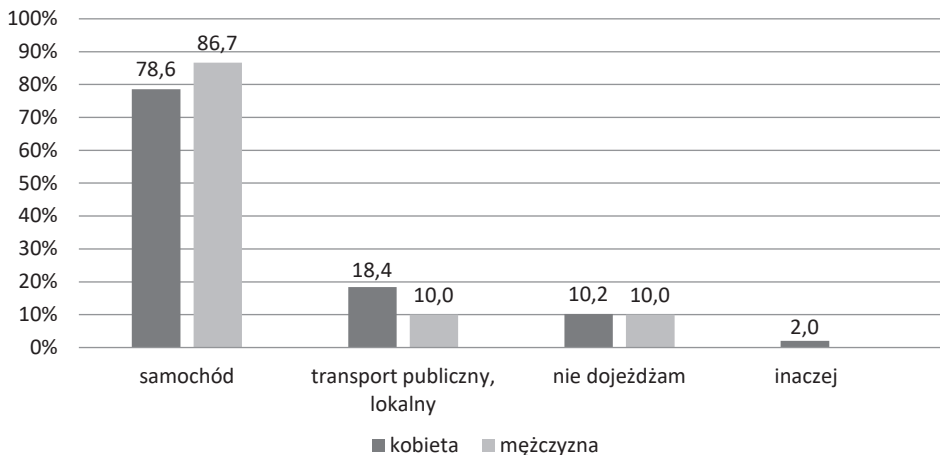
Respondentów poproszono również o udzielenie odpowiedzi na pytanie o to, czym dojeżdżają do miejsca, gdzie pracują lub prowadzą działalność gospodarczą (rys. 5.7). Odpowiadając na to pytanie, część badanych osób wskazała na kilka środków transportu (najczęściej łącząc samochód z transportem publicznym), dlatego suma procentowych wskazań jest wyższa od 100%. Zdecydowana większość uczest-

ników badania do miejsca swojej aktywności ekonomicznej dojeżdża *samochodem* (81,6%), 15,2% wskazało na *transport publiczny, lokalny*, a 1,3% wybrało odpowiedź *inaczej*, wskazując rower. Co dziesiąty aktywny ekonomicznie respondent udzielił odpowiedzi *nie dojeżdżam*, spośród tych osób 68,8% we wcześniejszym pytaniu wskazało, że pracuje we wsi lub gminie, którą zamieszkuje, pozostali zaś pracują za granicą lub wykonują pracę zdalną.

Rys. 5.7. Forma środka transportu do miejsca aktywności ekonomicznej

Źródło: opracowano na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

Rys. 5.8. Forma środka transportu do miejsca aktywności ekonomicznej z uwzględnieniem płci respondentów

Źródło: opracowano na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

Odpowiedzi respondentów na pytanie dotyczące sposobu dojazdu do miejsca aktywności zawodowej zostały też podzielone ze względu na płeć ankietowanych (rys. 5.8). Z tego zestawienia wynika, że mężczyźni (nieznacznie) częściej do pracy/miejsca prowadzenia działalności gospodarczej dojeżdżają *samochodem* (86,7% mężczyzn i 78,6% kobiet), podczas gdy kobiety częściej przemieszczają się z domu do miejsca swojej aktywności zawodowej przy wykorzystaniu *transportu publicznego* (18,4% kobiet i 10% mężczyzn). Natomiast na odpowiedź *nie dojeżdżam* wskazał niemal identyczny odsetek kobiet (10,2%) i mężczyzn (10%). Z kolei odpowiedź *inaczej* (jak ustalono wcześniej – rowerem) wskazały wyłącznie kobiety (2%).

5.3. Miejsca realizowania przez respondentów potrzeb osobistych, rodzinnych i społecznych

Chcąc określić, jak badani dzielą swoje aktywności życiowe pomiędzy obszar zamieszkania oraz obszar, z którego pochodzą i w którym najczęściej pracują, poproszono ich o wskazanie miejsca, gdzie korzystają z wybranych (wymienionych w ankiecie) usług, infrastruktury i instytucji. Respondenci mogli wskazać na *miasto* (Wrocław) lub *miejscość (gminę) obecnego zamieszkania*, jednak ponieważ część respondentów wskazywała oba te miejsca, utworzono trzecią kategorię odpowiedzi – (zarówno) *miasto i miejscowość (lub gmina) obecnego zamieszkania*. Ze względu na to, że w przypadku niektórych usług/instytucji respondenci nie zaznaczali żadnej odpowiedzi, dodano kategorię *brak odpowiedzi*, co w odniesieniu do części respondentów można zapewne interpretować w ten sposób, że nie korzystają oni z danej instytucji/usługi w ogóle (tab. 5.1).

Największy odsetek respondentów w miejscowości (lub gminie) obecnego zamieszkania korzysta z poczty (73,2%), co wydaje się naturalne przynajmniej z dwóch względów. Po pierwsze dlatego, że do urzędu pocztowego właściwego dla miejsca zamieszkania dostarczane są różnego rodzaju listy czy przesyłki i tam też kierują pozostawiane awiza. Jednocześnie niewielkie wiejskie placówki pocztowe są mniej obciążone, co powoduje, że wygodniej, szybciej i bardziej kompleksowo korzysta się z tych placówek, przy których można również nieodpłatnie parkować i załatwiać sprawy bez kolejki.

Ponad połowa respondentów wskazała też, że w miejscowości zamieszkania lub na obszarze zamieszkałej gminy uczęszcza do kościoła (56,7%), co także może być podyktowane „przypisaniem” do danej parafii. Częściej też w miejscu zamieszkania badani korzystają ze szkół podstawowych (23,8% w stosunku do 12,8% respondentów wskazujących na miasto), przedszkoli (14% respondentów w stosunku do 7,9% respondentów wskazujących na miasto) i już z mniejszym zróżnicowaniem ze żłobków (10,4% w stosunku do 8,5% respondentów wskazujących na miasto).

Tabela 5.1. Miejsce korzystania przez respondentów z wybranych usług, infrastruktury, instytucji

Wyszczególnienie	Miasto	Miejscowość (lub gmina) obecnego zamieszkania	Miasto i miejscowość (lub gmina) obecnego zamieszkania	Brak odpowiedzi
Kościół	12,8%	56,7%	4,3%	26,2%
Ośrodek zdrowia	56,1%	30,5%	7,3%	6,1%
Banki i instytucje finansowe	78,0%	12,8%	2,4%	6,7%
Poczta	15,9%	73,2%	6,1%	4,9%
Obiekty handlowe	53,0%	21,3%	24,4%	1,2%
Obiekty sportowe	65,9%	17,7%	5,5%	11,0%
Fryzjer	56,1%	35,4%	3,0%	5,5%
Usługi i warsztaty naprawcze	42,1%	43,3%	6,1%	8,5%
Agencje ubezpieczeniowe	54,3%	9,1%	1,8%	34,8%
Żłobek	8,5%	10,4%	0,6%	80,5%
Przedszkole	7,9%	14,0%	1,2%	76,8%
Szkoła podstawowa	12,8%	23,8%	1,2%	62,2%
Restauracje, puby itp.	38,4%	6,7%	7,3%	47,6%

Źródło: opracowano na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

W tym ostatnim przypadku może wiązać się to z niedostępnością/ograniczoną dostępnością żłobków na wsi czy też w gminie wiejskiej. Poniekąd może to też wynikać z tego, że starsze dzieci są bardziej samodzielne i częściej same chodzą do szkoły i wracają z niej po skończonych lekcjach, natomiast mniejsze dzieci są odwożone i przywożone przez rodziców, co z kolei przy uciążliwości dojazdu do miasta (miejsca pracy), a w szczególności powrotu do domu (mając na uwadze korki) i odebrania dziecka z przedszkola/żłobka ulokowanego w miejscowości (lub gminie) obecnego zamieszkania respondentów o określonej porze wydaje się znacznie trudniejsze niż odebranie dziecka z placówki ulokowanej w niedalekiej odległości od miejsca pracy (często w mieście).

Stosunkowo dużo respondentów w pobliżu miejsca zamieszkania korzysta też z usług i warsztatów naprawczych (43,3%), choć podobny odsetek badanych wskazał, że z tego rodzaju usług korzysta w mieście (42,1%).

Natomiast w mieście relatywnie wielu respondentów korzysta z banków i instytucji finansowych (78%), obiektów sportowych (65,9%), agencji ubezpieczeniowych (54,3%), co podyktowane może być faktem, że to właśnie z reguły w miastach ulokowane są te instytucje/obiekty/usługi, na ogół niedostępne na terenach wiejskich. Ponad połowa respondentów korzysta też z ośrodków zdrowia (56,1%) ulokowa-

nych w miastach – można założyć, że przynajmniej część tych ankietowanych objęta jest prywatną opieką zdrowotną, której placówki zlokalizowane są w mieście, być może też część tych respondentów została przypisana do tych ośrodków zdrowia, do których należała jeszcze przed przeprowadzką z miasta na wieś.

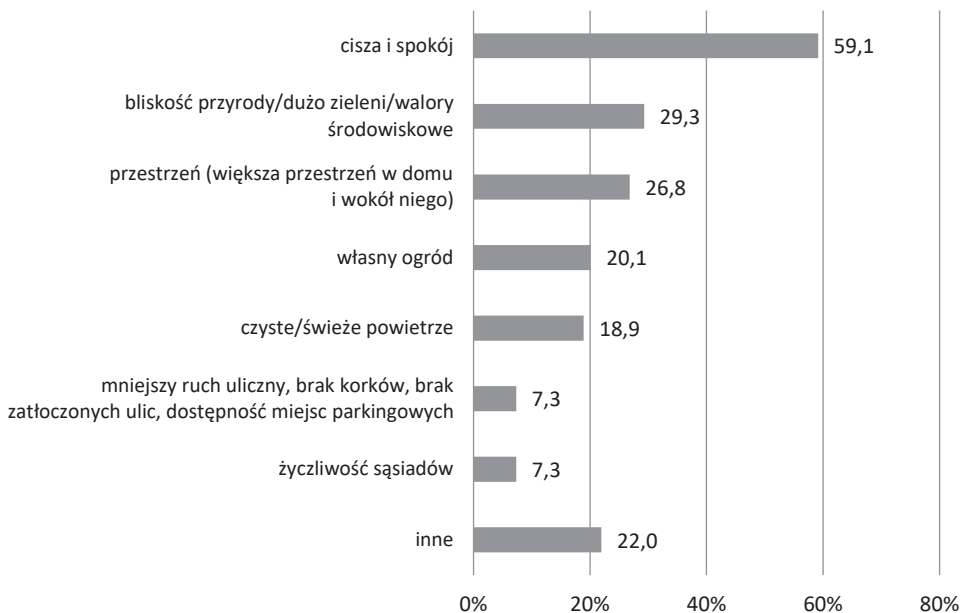
Ponad połowa respondentów z obiektów handlowych korzysta w mieście (53%), 24,4% respondentów wskazało zarówno na miasto, jak i na miejscowość (lub gminę) obecnego zamieszkania, a 21,3% badanych wybrało odpowiedź miejscowość (lub gmina) obecnego zamieszkania. Tak kształtujący się rozkład odpowiedzi wydaje się oczywisty – nawet jeśli „większe” zakupy respondenci stosunkowo często robią w mieście, to zdarzają się z pewnością sytuacje, kiedy pojawia się potrzeba zakupu produktu, którego nieoczekiwanie zabrakło, a który jest dostępny w sklepie ulokowanym w miejscowości (lub gminie) obecnego zamieszkania. Stąd też najprawdopodobniej na miejscu realizuje się przynajmniej pilne, małe, poranne lub wieczorne zakupy.

Stosunkowo wielu respondentów nie udzieliło odpowiedzi na pytanie o miejsca korzystania z restauracji, pubów itp. (47,6%), co można interpretować w ten sposób, że przynajmniej część z nich nie korzystała z tego typu miejsc.

5.4. Ocena zamieszkiwanych przez respondentów wsi w odniesieniu do poprzedniego miejsca zamieszkania oraz samej decyzji o przeprowadzce

Kolejnym badaniem zagadnieniem była ocena badanych dotycząca zarówno słuszności przeprowadzki na wiejskie obszary podmiejskie (*ex post*), jak i wskazania elementów zamieszkania na wsi, najbardziej pozytywnych i negatywnych w stosunku do poprzedniego miejsca zamieszkania. Pytania te miały charakter otwarty, a respondenci mogli podać więcej niż jeden element. Ze względu na podobieństwo odpowiedzi udzielanych przez ankietowanych zostały one pogrupowane i zakwalifikowane do kategorii zaprezentowanych na rys. 5.9. i 5.11, natomiast elementy podawane przez pojedynczych respondentów zostały ujęte na wykresach w kategorii *inne*. Prezentację wyników rozpoczęto od tej drugiej kwestii – od elementów zamieszkania na wsi, ocenianych najbardziej pozytywnie w stosunku do poprzedniego miejsca zamieszkania (rys. 5.9).

Jak wskazują zestawione wyniki, ankietowani w nowym miejscu zamieszkania najbardziej cenią *ciszę i spokój* (59,1%). Stosunkowo często badane osoby wskazywały też na *bliskość przyrody/dużo zieleni/walory środowiskowe* (29,3%) oraz *przestrzeń (większa przestrzeń w domu i wokół niego)* (26,8%). Co piąty respondent w obecnym miejscu zamieszkania najbardziej ceni *własny ogród* (20,1%), a 18,9% uczestników badania docenia *czyste/świeże powietrze* na wsi. Po 7,3%

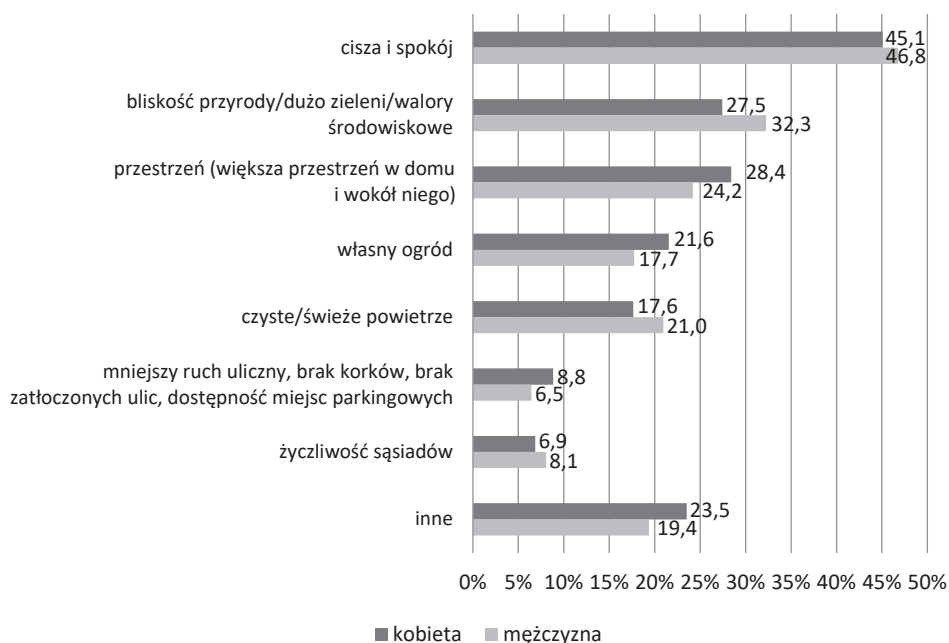
Rys. 5.9. Elementy zamieszkania na wsi oceniane najbardziej pozytywnie w stosunku do poprzedniego miejsca zamieszkania

Źródło: opracowano na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

ankietowanych jako element zamieszkania na wsi oceniany najbardziej pozytywnie w porównaniu z poprzednim miejscem zamieszkania wskazało *mniejszy ruch uliczny, brak korków, brak zatłoczonych ulic, dostępność miejsc parkingowych* oraz *życzliwość sąsiadów*. Wśród innych najbardziej pozytywnych elementów zamieszkania na wsi w stosunku do miasta uczestnicy badania wskazywali m.in. na: *prywatność; wolność; własne lokum; brak sąsiadów za ścianą; dziecko spędza cały dzień na dworze, a nie przed komputerem; czas wolniej płynie; własne miejsce do wypoczynku i rekreacji; koszty utrzymania; przedszkole; plac zabaw*.

Poddając analizie elementy zamieszkania na wsi oceniane najbardziej pozytywnie w stosunku do poprzedniego miejsca zamieszkania z uwzględnieniem płci respondentów (rys. 5.10), nie zauważa się wyraźnej dominacji płci w zakresie konkretnych odpowiedzi. Co ciekawe, nieznaczna przewaga częstotliwości wskazań dokonywanych przez mężczyzn nad wskazaniem kobiet widoczna jest wśród następujących elementów: *bliskość przyrody/dużo zieleni/walory środowiskowe* (mężczyźni – 32,3%, kobiety – 27,5%), *czyste/świeże powietrze* (mężczyźni – 21%, kobiety – 17,6%), *cisza i spokój* (mężczyźni – 46,8%, kobiety – 45,1%) oraz *życzliwość sąsiadów* (mężczyźni – 8,1%, kobiety – 6,9%). Natomiast kobiety nieznacznie częściej wskazywały na: *przestrzeń (większa przestrzeń w domu i wokół niego)*

(kobiety – 28,4%, mężczyźni – 24,2%), *własny ogród* (kobiety – 21,6%, mężczyźni – 17,7%) oraz *mniej ruch uliczny, brak korków, brak zatłoczonych ulic, dostępność miejsc parkingowych* (kobiety – 8,8%, mężczyźni – 6,5%). Z kolei w zakresie odpowiedzi *inne* można zauważyć, że mężczyźni nieco częściej wskazywali na *prywatność, wolność, własne lokum*, podczas gdy kobiety częściej zwracały uwagę na *wolniej płynący czas oraz większe możliwości spędzania czasu przez dzieci na dworze*.

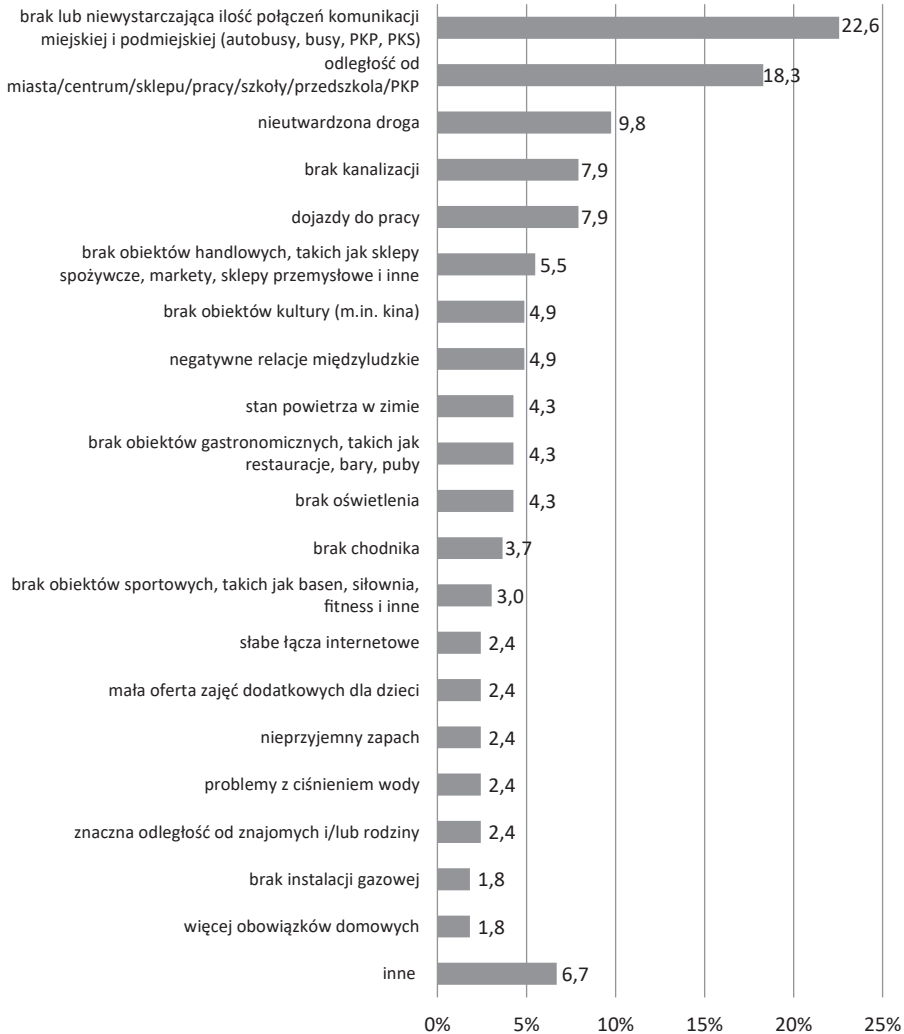

Rys. 5.10. Elementy zamieszkania na wsi oceniane najbardziej pozytywnie w stosunku do poprzedniego miejsca zamieszkania z uwzględnieniem płci respondentów

Źródło: opracowano na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

Wśród elementów zamieszkania na wsi ocenianych negatywnie przez respondentów w stosunku do poprzedniego miejsca zamieszkania (rys. 5.11) szczególnie często pojawiał się *brak lub niewystarczająca liczba połączeń komunikacji miejskiej i podmiejskiej (autobusy, busy, PKP, PKS)* (22,6%), a także *odległość od miasta/centrum/sklepu/pracy/szkoły/przedszkola/PKP* (18,3%). Te dwie kwestie mogą być powodem trudności migrantów w dotarciu do wskazanych przez respondentów miejsc, szczególnie jeśli nie posiadają oni własnego środka lokomocji. Szczególnie trudne jest to w przypadku dzieci dojeżdżających do szkół, także do szkół średnich, oraz na różnego rodzaju zajęcia i treningi odbywające się poza miejscem zamieszkania.

Mogą też powodować dodatkowe utrudnienia związane z koniecznością poświęcenia znacznie większego nakładu czasu i środków, aby dotrzeć do wskazanych miejsc.

Rys. 5.11. Elementy zamieszkania na wsi oceniane negatywnie w stosunku do poprzedniego miejsca zamieszkania

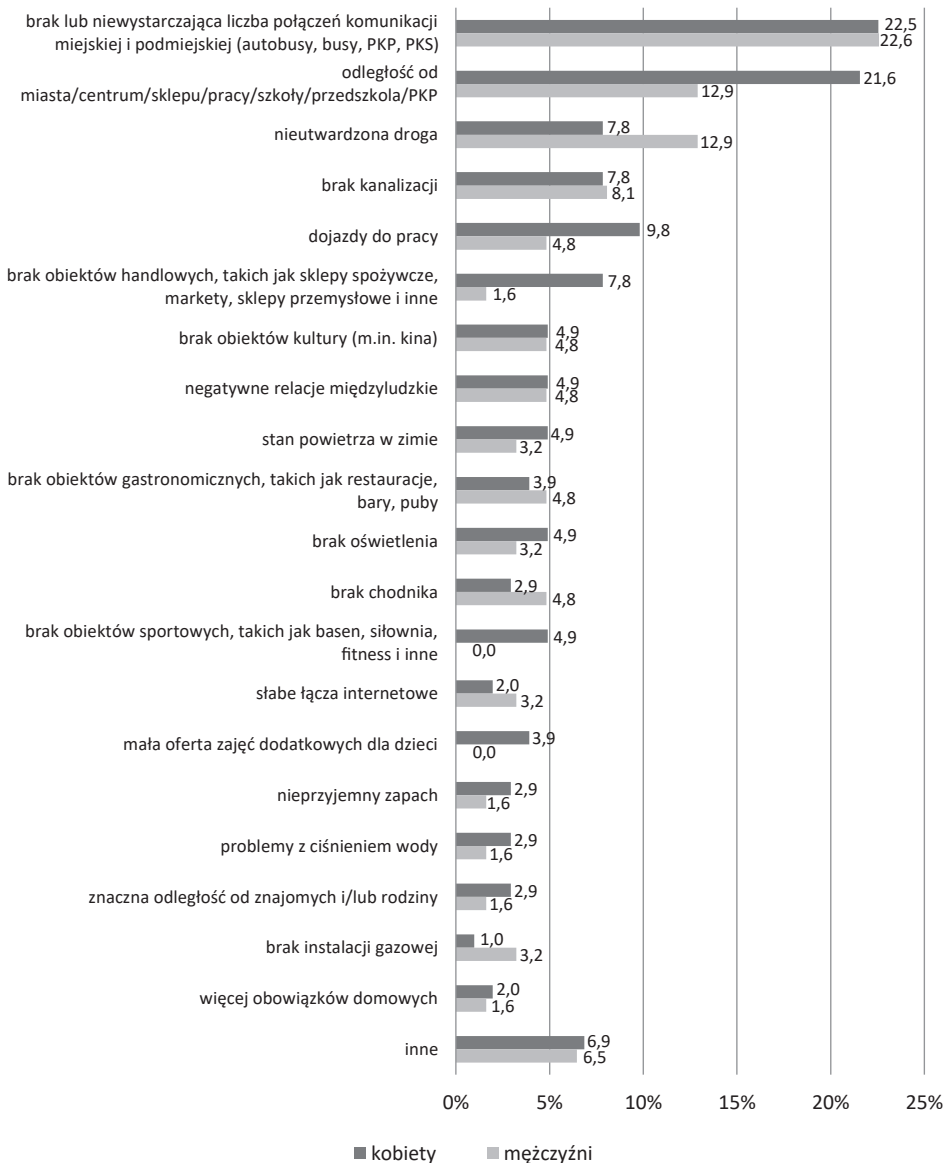
Źródło: opracowano na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

Znacznym utrudnieniem dla ankietowanych są też *dojazdy do pracy* (7,9%). Niemal co dziesiąty uczestnik badania jako negatywny element zamieszkania na wsi wskazywał *nieutwardzoną drogę* (9,8%), a 7,9% ankietowanych wska-

zało na *brak kanalizacji*. Wśród pozostałych elementów infrastruktury respondenci negatywnie w stosunku do poprzedniego miejsca zamieszkania oceniają *brak oświetlenia* (4,3%), *chodników* (3,7%) i *instalacji gazowej* (1,8%), *problemy z ciśnieniem wody* (2,4%), *słabe łącza internetowe* (2,4%). Badani odczuwają też brak: *obiektów handlowych* (5,5%), *obiektów kultury* (4,9%), *obiektów gastronomicznych* (4,3%) czy *obiektów sportowych* (3,0%) oraz *małą ofertę zajęć dodatkowych dla dzieci* (2,4%). Jako elementy zamieszkania na wsi oceniane negatywnie w stosunku do poprzedniego miejsca zamieszkania ankietowani wskazują również na *negatywne relacje międzyludzkie* (4,9%), *znaczną odległość od znajomych i/lub rodziny* (2,4%), *więcej obowiązków domowych* (1,8%) oraz *stan powietrza w zimie* (4,3%). Wśród innych elementów, ocenianych negatywnie przez badane osoby znalazły się m.in. brak profesjonalnej przychodni lekarskiej, banku, bankomatu i kościoła.

Negatywne wskazania dotyczące zamieszkania na wsi nieco różniły się w przypadku mężczyzn i kobiet (rys. 5.12).

Niemal identyczny odsetek kobiet i mężczyzn wskazał na ogólnie najczęściej negatywnie oceniany element zamieszkania na wsi w stosunku do poprzedniego miejsca zamieszkania, tj. *brak lub niewystarczającą liczbę połączeń komunikacji miejskiej i podmiejskiej (autobusy, busy, PKP, PKS)* (kobiety – 22,5%, mężczyźni – 22,6%). Drugi zaś pod względem częstotliwości wskazań w ogóle negatywnie oceniany element zamieszkiwania wsi, tj. *odległość od miasta/centrum/sklepu/pracy/szkoły/przedszkola/PKP*, już zdecydowanie częściej wybierany był przez kobiety (21,6% kobiet i 12,9% mężczyzn), podobnie jak *dojazdy do pracy* (kobiety – 9,8%, mężczyźni 4,8%), co może być spowodowane faktem, że to właśnie kobiety częściej niż mężczyźni pracują w mieście, poza miejscem zamieszkania (por. rys. 5.6: 73,2% kobiet i 58,3% mężczyzn) i częściej niż mężczyźni jako środek komunikacji wykorzystują transport publiczny (por. rys. 5.8: 18,4% kobiet i 10% mężczyzn). Kobiety też częściej niż mężczyźni wskazywały na *brak obiektów handlowych* (kobiety – 7,8%, mężczyźni – 1,6%), co również może być powodowane tym, że kobiety prawdopodobnie częściej od mężczyzn robią zakupy i z tego względu bardziej zauważają ten problem, szczególnie jeśli dojazd do obiektów handlowych wiąże się z koniecznością korzystania ze wspomnianego już transportu publicznego. Kobiety częściej wskazywały też na negatywnie postrzeganą znaczną odległość od rodziny i znajomych (kobiety 2,9%, mężczyźni 1,6%), co może być rezultatem tego, że migranci przeprowadzili się do konkretnej lokalizacji położonej w bezpośredniej bliskości rodziny/znajomych mężczyzn (był to powód przeprowadzki do konkretnej wsi wskazywany częściej przez mężczyzn). Wyłącznie kobiety sygnalizowały *brak obiektów sportowych* (4,9%) oraz *małą ofertę zajęć dodatkowych dla dzieci* (3,9%). Z kolei mężczyźni częściej niż kobiety wskazywali na elementy infrastruktury: *nietwardzone drogi, brak chodników, gazu, słabość sieci internetowej*.

Rys. 5.12. Elementy zamieszkania na wsi oceniane negatywnie w stosunku do poprzedniego miejsca zamieszkania z uwzględnieniem płci respondentów

Źródło: opracowano na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

Podsumowując wskazania badanych dotyczące pozytywnych i negatywnych aspektów życia na wiejskich obszarach podmiejskich, można stwierdzić, że badani migranci w nowym miejscu zamieszkania najbardziej cenią sobie czynniki o charak-

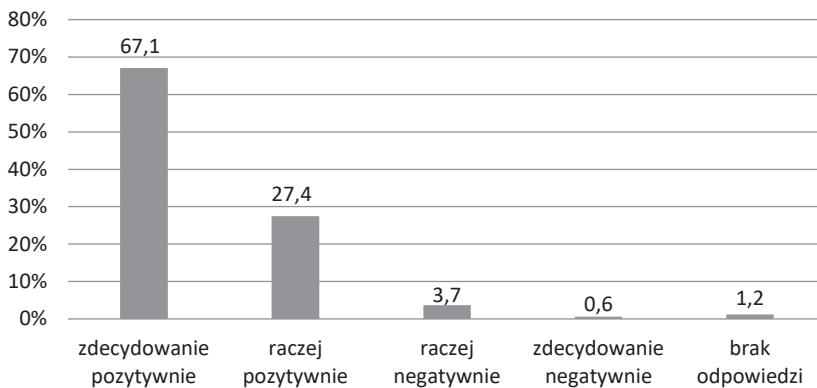
terze środowiskowym, w pewnej mierze wynikające z położenia zamieszkiwanej nieruchomości, tj. poczucie spokoju i ciszę, doceniają też bliskość przyrody, zieleni i inne walory środowiskowe, znacznie rzadziej wskazując czynniki o charakterze komunikacyjno-infrastrukturalnym, które przejawiają się w braku lub niewystarczającej liczbie połączeń komunikacji miejskiej i podmiejskiej, a także znacznej odległości od miasta/centrum/sklepu/pracy/szkoły/przedszkola/PKP. Można sądzić, że wiele problemów związanych z infrastrukturą techniczną zgłaszanych przez badanych ma charakter przejściowy i wynika z nienadążania rozbudowy infrastruktury (drogi, kanalizacja, oświetlenie itd.) za procesami rozrastania się badanych obszarów. Warto też zauważyć, że 4,9% badanych wskazuje na *negatywne relacje międzyludzkie* jako najbardziej negatywny element przeprowadzki z miasta na wieś, podczas gdy 7,3% badanych wskazało życzliwych sąsiadów jako element najbardziej pozytywny w nowym miejscu zamieszkania. Element ten zależy więc najprawdopodobniej od indywidualnych doświadczeń własnych lub członków rodziny/partnerów w relacjach z sąsiadami i społecznością lokalną, które mogły zależeć od różnych wzorców postępowania społeczności lokalnej i przybyszów oraz różnorodności wzorców kulturowych i postaw poszczególnych obecnie sąsiadujących ze sobą przybyszów. Tego typu konflikty lokalne pojawiające się przy budowie osiedli obserwowano również w innych badaniach dotyczących wsi (Jończy, 2010). Interesująca jest również istotna liczba badanych zgłaszająca problem jakości powietrza w zimie, wynikły ze sposobu opalania w lokalnych kotłowniach w domach jednorodzinnych. Jednocześnie czterokrotnie większa liczba badanych wskazała czyste/świeże powietrze jako element oceniany pozytywnie w porównaniu z poprzednim miejscem zamieszkania.

Porównując czynniki wskazywane jako warunkujące migrację i jej kierunek z oceną migracji *post factum*, należy zwrócić uwagę, że negatywne aspekty migracji związane z niedostatkiem infrastruktury nie mają wiernego odzwierciedlenia w odpowiedziach badanych dotyczących czynników determinujących migracje i ich kierunek. Można tym samym wysunąć hipotezę, że o ile badani w swoich decyzjach migracyjnych zwracali uwagę na perspektywę (potencjalne przykrości i koszty) dojazdów, to nie uwzględniali/doceniali uciążliwości związanych z ogólnie uboższą infrastrukturą. Prowadzone z badanymi rozmowy mogą wskazywać, że prawdopodobnie niektóre z uciążliwości (np. nieodśnieżane lub długo nieutwardzane drogi, konieczne do wykonania powtarzalne prace związane z pielęgnacją zieleni, uciążliwości związane z sąsiadującą produkcją rolną itd.) zgłaszane przez respondentów nie były wcześniej przewidywane i kalkulowane. Mogło to wynikać zarówno z tego, że większość badanych nie mieszkała wcześniej na wsi i nie znała wielu uciążliwości charakterystycznych dla tych terenów, odczuwalnych zwłaszcza w chłodniejszych porach roku. Prawdopodobnie z tego wyniknął też swego rodzaju paradoks wyrażający się w tym, że część badanych nie mogła przewidzieć dokuczliwego smogu/niskiej emisji na terenach podmiejskich związanego z niepodłączeniem tych tere-

nów do miejskiej sieci ciepłowniczej oraz mniej rygorystycznego (na wsi w porównaniu do terenów miejskich) egzekwowania przepisów dotyczących ogrzewania i paliw stosowanych w domowych kotłowniach.

W sumie jednak można stwierdzić, że wyniki badań nie wskazują na duże rozbieżności pomiędzy motywami wyjazdów a oceną po dokonaniu migracji. Prawdopodobnie rozbieżności te są słabo zauważalne ze względu na relatywnie dobrą *ex ante* (w porównaniu np. z migracją zagraniczną) wiedzę na temat warunków życia w miejscu docelowym.

W rezultacie uczestnicy badania w większości są zadowoleni z podjętej decyzji o przeprowadzce z miasta na obszary suburbiów (rys. 5.13). Z perspektywy czasu 67,1% ankieterowanych ocenia ją zdecydowanie pozytywnie, a kolejne 27,4% raczej pozytywnie.

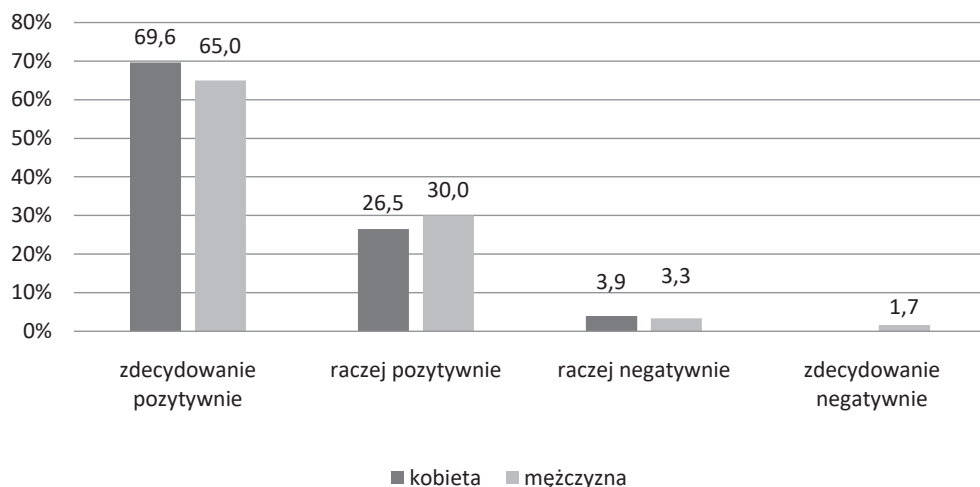

Rys. 5.13. Ocena decyzji o przeprowadzce na wieś

Źródło: opracowano na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

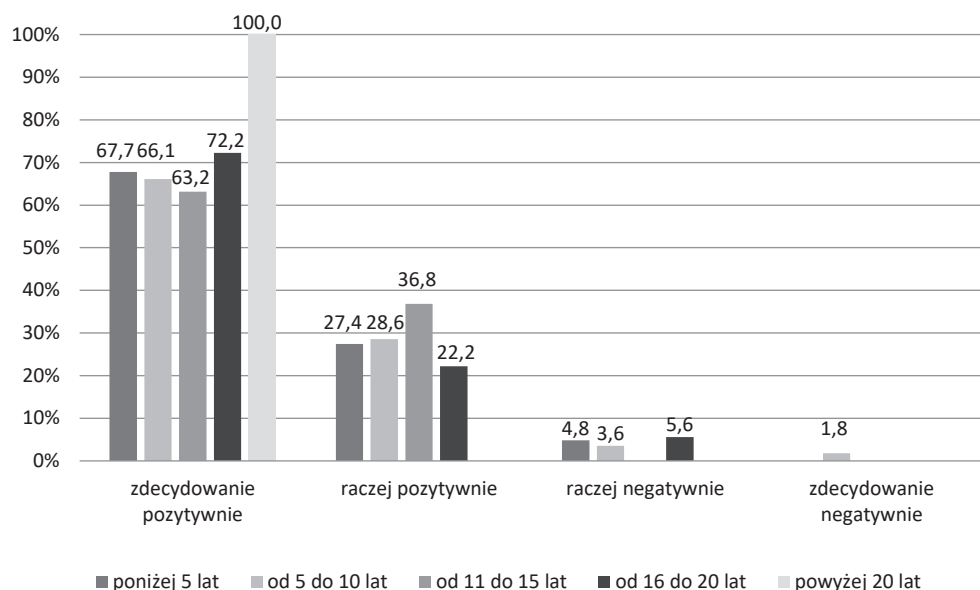
Nie są widoczne znaczące różnice w ocenie decyzji o przeprowadzce z miasta na podmiejskie obszary wiejskie ze względu na płeć respondentów (rys. 5.14). Kobiety nieznacznie częściej niż mężczyźni wskazywały na odpowiedź *zdecydowanie pozytywnie* (odpowiednio: 69,9% i 65%), natomiast mężczyźni nieznacznie częściej wybierali odpowiedź *raczej pozytywnie* (odpowiednio: 30% i 26,5%). W przypadku odpowiedzi *raczej negatywnie* odsetek wskazań kobiet i mężczyzn jest niemal jednakowy (odpowiednio: 3,9% i 3,3%). Zaledwie 1,7% mężczyzn przeprowadzkę z miasta na wieś ocenia *zdecydowanie negatywnie*; tej odpowiedzi nie wskazała żadna kobieta.

Dokonano również zestawienia oceny decyzji o przeprowadzce z miasta na wieś z czasem, jaki respondenci mieszkają na wsi (rys. 5.15). Wszyscy respondenci mieszkający na wsi dłużej niż 20 lat (jednak pamiętać należy, że jest ich stosunkowo

Rys. 5.14. Ocena decyzji o przeprowadzce na wieś z uwzględnieniem płci respondentów

Źródło: opracowano na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

Rys. 5.15. Ocena decyzji o przeprowadzce z uwzględnieniem długości okresu zamieszkiwania na wsi

Źródło: opracowano na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

niewielu) decyzję o przeprowadzce z miasta na wieś z perspektywy czasu oceniają *zdecydowanie pozytywnie* – tę odpowiedź wybrało też 72,2% ankietowanych, którzy na wsi mieszkają od 16 do 20 lat, 67,7% badanych, którzy mieszkają na wsi krócej niż 5 lat, 66,1% respondentów mieszkających na wsi od 5 do 10 lat oraz 63,2% osób mieszkających na wsi od 11 do 15 lat, którzy z kolei stosunkowo często wskazywali na odpowiedź *raczej pozytywnie* (36,8%). Zatem nieco bardziej zadowolone z przeprowadzki z miasta na wieś są te osoby, które na wsi mieszkają już stosunkowo długo/bardzo długo.

Zakończenie

Głównym przedmiotem analiz i źródłem wniosków w niniejszej pracy były wyniki badań kwestionariuszowych przeprowadzonych ze 164 osobami, które przeprowadziły się z miasta na obszary formalnie wiejskie zlokalizowane w powiatach okalających miasto Wrocław. Jak się spodziewano, zdecydowana większość – bo 5/6 respondentów – przeprowadziła się na wieś z Wrocławia, a pozostałe osoby przeniósł się z miast położonych w regionie lub poza nim. Według danych rejestrowych o przemeldowaniach międzygminnych w latach 1989-2021 z Wrocławia do 12 gmin jego strefy zewnętrznej przeprowadziło się 75,1 tys. osób, a udział tego rodzaju mobilności we wszystkich napływach był znacznie mniejszy (w latach 2011-2021 była to 1/4 imigracji).

W przypadku części badanych pochodzących spoza Wrocławia przeprowadzkę do jego strefy podmiejskiej poprzedził pobyt czasowy w tym mieście (studia, okresowe zamieszkanie, m.in. w związku z pracą) albo były to wahadłowe dojazdy pracownicze i edukacyjne. Dokonano w tym zakresie kilku istotnych ustaleń związanych z migracyjnym statusem badanych. Po pierwsze wykazano, że jedynie około połowa respondentów mieszkała w miejscu poprzedniego zamieszkania od urodzenia. Dla podobnej liczby respondentów miejsce, z którego przeprowadzili się na wieś, nie było miejscem pochodzenia, lecz miejscem, w którym żyli przez określony, bardzo zróżnicowany czas. Pewna część badanych mieszkała we Wrocławiu tylko podczas studiów lub krótko po nich. W sumie może to wskazywać na istotny, choć nie dominujący, udział osób (wśród przeprowadzających się do strefy podmiejskiej), które nie były długotrwałymi mieszkańcami Wrocławia.

Ustalono ponadto, że wśród badanych duży jest udział osób, które „wyemigrowały” na wieś, mając w momencie przeprowadzki od 30 do 50 lat. Regularność ta jest w zasadzie zgodna z rozkładami Rogersa-Castro, które nawiązują do cyklu życia człowieka, w tym usamodzielniania się i zakładania rodzin. W przypadku Wrocławia potwierdzono znaną regułę, że do strefy podmiejskiej przenoszą się osoby nieco starsze niż w przypadku migracji ogółem. To przesunięcie migracji w czasie może wynikać z:

- (1) odłożenia decyzji migracyjnej wskutek niedostatecznych zasobów finansowych zaraz po zawarciu małżeństwa lub – w przypadku związków partnerskich – po zamieszkaniu we wspólnym gospodarstwie domowym;
- (2) podjęcia decyzji o przeprowadzce już po jakimś czasie, np. po urodzeniu pierwszego lub zwłaszcza kolejnego dziecka. Powiększenie rodziny zwiększa zapotrzebowanie na przestrzeń mieszkaniową. Jest też impulsem skłaniającym do ustabilizowania statusu zamieszkania;

- (3) wzrostu i stabilizacji dochodów oraz stabilizacji zatrudnienia rzutujących m.in. na zdolność kredytową. Istotna cecha różniąca migracje do stref podmiejskich od innych form migracji (do dużego miasta, zagranicznej, edukacyjnej, zarobkowej) polega na tym, że dokonują się one najczęściej do nabywanych/nabytych nieruchomości, nie zaś do nieruchomości wynajmowanych.

Oczywiście wszystkie te trzy powody mogły wystąpić równocześnie.

Kolejną z prawidłowości, którą udało się ustalić w trakcie badań, jest to, że wśród respondentów reprezentujących migrantów do strefy podmiejskiej Wrocławia dominowały osoby z wyższym wykształceniem – stanowiły one ok. 3/4 ogółu badanych. Odsetek osób z wykształceniem wyższym znacznie zwiększył się w ciągu ostatnich dwóch dekad – jak wynika z danych z NSP 2002 w gminach położonych najbliżej Wrocławia stwierdzano poniżej 20% takich osób (przeciętnie 17%, maksymalnie 23% w gminie Kobierzyce). Wydaje się, że przyczyną tego nie jest jedynie ogólny wzrost udziału populacji z wykształceniem wyższym (w Polsce w latach 2002–2021 był to wzrost z 9,9 do 16,8%), ale może mieć to głębsze przyczyny związane z selektywnością migracji z miast na przedmieścia (względnie z innych obszarów na te przedmieścia). Może to prowadzić do znacznej przebudowy charakteru społecznego suburbiów, w rodzaju np. gentryfikacji.

Za szczególnie istotne uznać należy ustalenie, że jedynie 67,1% badanych jest zameldowanych w miejscu obecnego zamieszkania. Znaczną część respondentów stanowią osoby, które nie zameldowały się w nowym miejscu zamieszkania i wciąż są zarejestrowane we Wrocławiu (21,4%) lub w jeszcze innym miejscu (różnym od miejsca byłego i obecnego zamieszkania – 4,3%). Łącznie daje to aż 1/4 populacji. Przy założeniu, że zjawisko to występuje również w strefach podmiejskich innych miast, powoduje to, że obszary te cechują się wysokim niedoszacowaniem liczby ludności, a także odmienną od zakładanej (na podstawie danych meldunkowych) strukturą demograficzną i – szerzej – społeczną. Potwierdza to również wnioski dotyczące dużej skali tzw. zawieszanej migracji (nierejestrowanej migracji stałej) na obszarach, z których pochodzą badani.

Jak wskazują wyniki ostatniego spisu powszechnego z 2021 r., opublikowane przez GUS już po zakończeniu prezentowanych w niniejszej monografii badań, w 12 gminach strefy zewnętrznej Wrocławia odnotowano wzrost liczby ludności w stosunku do bilansu z końca 2020 r. o 9,7%, w tym w gminach Czernica, Długołęka i Siechnice w granicach 15,4–20,0%. Oznacza to, że cenzus potwierdził powyższe obserwacje oraz w dużej mierze zaktualizował i uwiarygodnił informacje o rzeczywistych stanach ludności.

Innym ustaleniem dotyczącym obecnego miejsca zamieszkania jest forma budownictwa. Blisko 3/4 respondentów mieszka w domach jednorodzinnych, pozostali w domach w zabudowie bliźniaczej i szeregowej lub w mieszkaniach w budynkach wielorodzinnych. Jak już wspomniano, badani są na ogół właścicielami lub współwłaścicielami tych nieruchomości. Przypadki najmu są stosunkowo rzadkie.

Zasadnicze ustalenia badawcze dotyczyły przyczyn migracji z miasta na wieś oraz czynników determinujących ich kierunek i konkretną docelową lokalizację. Związane to było z weryfikacją hipotezy, w której przyjęto, że czynniki środowiskowe i – szerzej – związane z postrzeganiem lepszej na terenie podmiejskim jakości życia decydują o uruchomieniu migracji z miasta na tereny podmiejskie Wrocławia, zaś czynniki ekonomiczne związane z dostępnością i ceną nieruchomości mają decydujące znaczenie przy wyborze konkretnej lokalizacji – docelowego miejsca migracji.

Wprowadzony przez autorów umowny podział czynników na środowiskowe i ekonomiczne wskazał, że o migracji decydują (uruchamiają ją) głównie czynniki pozaekonomiczne, zwłaszcza środowiskowe. Na uruchomienie migracji silnie działają dobrze rozpoznane (bo stanowiące punkt wyjściowy kalkulacji) czynniki wypychające, związane z niezadowalającą oceną środowiskowych warunków życia w mieście (jakość powietrza, kongestia, zanieczyszczenie powietrza, hałas i in.), oraz przyciągające, związane z przekonaniem o wysokich walorach tego środowiska (także w kontekście ewentualnej własnej nieruchomości, np. posiadania ogrodu, miejsca na rekreację itp.). Oznacza to, że przyczyny migracji są podobne jak w krajach wcześniej rozwiniętych.

Znaczenie poszczególnych czynników branych pod uwagę przy przeprowadzce na wieś zależało od płci respondentów. Dla kobiet stosunkowo większe znaczenie miał komfort mieszkaniowy oraz dobro (satisfakcja) rodziny bądź współmieszkańców, a dla mężczyzn – ceny nieruchomości i walory środowiskowe nowego miejsca zamieszkania.

Wyniki przeprowadzonych badań wskazują, że czynniki przyciągające migrantów do konkretnych lokalizacji (decydujące o kierunku migracji) miały często charakter ekonomiczny lub przestrzenno-infrastrukturalny. Badani, którzy zdecydowali się na wyprowadzkę z miasta, starali się wybierać lokalizacje położone relatywnie blisko od ośrodka, który opuścili, i pozostać z nim w dobrej komunikacji (na ogół ze względu na dalsze wykonywanie tam pracy i korzystanie z niektórych elementów szeroko rozumianej infrastruktury).

Wyniki prowadzonych badań wykazały także, że na konkretną lokalizację istotny wpływ mają sieci rodzinne i społeczne, wyrażające się w posiadaniu w danej lokalizacji krewnych i znajomych, a także posiadanie odziedziczonych nieruchomości. Duże znaczenie w wyborze konkretnego, nowego miejsca zamieszkania mają też, podobnie jak w zakresie decyzji o samej migracji, dostępność i ceny nieruchomości. Dość istotne były też walory przyrodnicze i krajobrazowe, uwzględnione w decyzjach podjętych przez jedną trzecią ogółu respondentów.

Porównanie odpowiedzi dotyczących wyboru miejsca migracji udzielonych przez kobiety i mężczyzn również dostarcza ciekawych wniosków. Kobiety relatywnie wyżej oceniają cechy samej nieruchomości (domu, mieszkania) oraz jej odległość od miasta. Z kolei mężczyźni doceniają elementy komunikacyjno-infrastrukturalne,

zamieszkanie w pobliżu znajomych i krewnych, walory przyrodnicze i krajobrazowe oraz generalnie warunki sprzyjające wychowaniu dzieci. Zarysowane ustalenia badawcze nie korespondują z wcześniej prowadzonymi obserwacjami i można je traktować jako te, które wnoszą nową wiedzę w badania problematyki selektywności migracji wewnętrznych.

Przeprowadzone badania nie tylko pozwoliły zidentyfikować powody przeprowadzki na podwrocławskie wsie, innym ważnym wnioskiem było ustalenie, że z niektórych usług i elementów infrastruktury społecznej badani korzystają częściej na obszarze zamieszkania, a z innych – w pobliskim ośrodku miejskim. W gminie zamieszkania częściej korzystają z usług pocztowych i naprawczych, kościoła, szkoły podstawowej i przedszkola. Z kolei w mieście korzystają częściej ze sklepów, banków, zakładów ubezpieczeń, niektórych elementów infrastruktury i usług mało dostępnych na obszarze zamieszkania. W szeregu przypadków korzystanie np. ze szkół i przedszkoli poza miejscem zamieszkania wynika z zatrudnienia w mieście i związanych z tym trudności (komunikacja, czas pracy) z odbiorem dzieci ze szkół, przedszkoli i żłobków o określonych porach.

Uzyskano również opinie badanych dotyczące oceny dokonanej przez nich migracji. Są one w ogromnej większości (prawie 95%) pozytywne, co może świadczyć o tym, że aspekty nowego miejsca zamieszkania zrekompensowały z nadstatkiem utracone korzyści związane ze stałym zamieszkaniami w mieście. Wskazania badanych sygnalizują, że o ile potwierdziły się oczekiwania migrantów związane z większością środowiskowych korzyści z migracji, o tyle nie zdawali sobie oni sprawy w pełni z szeregu uciążliwości, dodatkowych obowiązków i kosztów, także alternatywnych.

Znaczna część powyższych uciążliwości wynika z nienadążania rozbudowy infrastruktury technicznej, w tym drogowej, kanalizacyjnej i energetycznej oraz niedoboru oferty handlowo-usługowej i transportu publicznego. Niekorzyści wynikają jednak również z tego, że pewne elementy infrastruktury transportowej (np. komunikacja miejska, utwardzone drogi), technicznej (np. kanalizacja, gaz) i społecznej (np. żłobki, przedszkola, świetlice) – typowe dla dużych miast – na obszarach wiejskich nie występują lub są rzadkie. W przypadku infrastruktury technicznej korzystanie z niej wymaga też niejednokrotnie dodatkowych nakładów (np. budowa drogi prywatnej i przyłączy) oraz ponoszenia dodatkowych bieżących kosztów funkcjonowania/dostępu do infrastruktury.

Ważnym wnioskiem z badań dotyczącym niekorzyści z migracji z miasta na wieś jest to, że kobiety częściej niż mężczyźni wskazywały więcej negatywnych elementów związanych z zamieszkiwaniem w konkretnej lokalizacji. Być może jest to związane z tym, że to mężczyźni najczęściej byli inicjatorami migracji (23,5% badanych kobiet i 16,1% badanych mężczyzn przyznało, że to małżonek lub partner chciał zamieszkać na wsi, stąd decyzja o przeprowadzce), a kobiety, gdyby mogły

decydować samodzielnie o miejscu zamieszkania, dalej mieszkałyby w mieście, które zazwyczaj¹ cechuje się lepszą ofertą handlowo-usługową, a często również – zwłaszcza w porównaniu z mniejszymi miejscowościami – lepszą infrastrukturą społeczną oraz transportową. Ich nieco gorsza, choć pozytywna ocena *ex post* migracji, wiąże się prawdopodobnie z tym, że przejmują one większość obowiązków związanych m.in z dowozami dzieci do szkoły, na zajęcia pozalekcyjne oraz np. z zakupami.

Być może wpływ na to mają także inne kwestie: większy zakres prac domowych związanych ze sprzątniem i utrzymaniem domu, w tym prac wcześniej niewykonywanych w przypadku zamieszkiwania w niedużym mieszkaniu (obsługa kotłowni, pielęgnacja obejścia i ogrodu, sprzątnie dużej powierzchni, odśnieżanie posesji, poczucie (nie)bezpieczeństwa, kłopoty w przypadku nietwardzonego dojazdu itd.). Charakterystyczne są również pewne zróżnicowania w ocenie zmienionych (przez przeprowadzkę) warunków wychowania dzieci przez mężczyzn i kobiety. O ile mężczyźni częściej uważają, że dzieci łatwiej będzie wychować na wsi, ponieważ ułatwią to dodatkowe obowiązki domowe, jak też przestrzeń do samoorganizacji, samodzielności i inicjatywy, o tyle kobiety dużo silniej postrzegają niedobór dodatkowych zajęć pozalekcyjnych związanych z przebywaniem poza miastem.

Poza wymienionymi wnioskami pochodzącymi bezpośrednio z badań empirycznych można pokusić się o zasygnalizowanie kilku kwestii istotnych dla dalszych badań tej tematyki.

Podstawowym problemem badawczym w tego typu analizach pozostaną z pewnością motywy i determinanty migracji decydujące o przenosinach na obszary podmiejskie dużych miast. W tym zakresie niektóre zagadnienia wymagają pogłębienia badań. Dotyczy to chociażby kalkulacji kosztów i korzyści związanych z migracją, która może dotyczyć zarówno racjonalności tej decyzji, jak i roli w niej informacji na temat ekonomicznych, społeczno-kulturowych, środowiskowo-zdrowotnych i innych warunków w nowym miejscu zamieszkania. Zaproponowany w tym opracowaniu podział na czynniki ekonomiczne i środowiskowe jest nie tylko mało precyzyjny, ale też niewystarczający. Wymagać to będzie modyfikacji narzędzia badawczego, tak aby możliwe było wyodrębnienie decydujących czynników migracji. Można to

¹ Niejednokrotnie na obszarach podmiejskich niektóre elementy infrastruktury społecznej mogą funkcjonować lepiej. Na przykład w mniejszych gminach na lepiej rozwiniętych obszarach wiejskich są mniejsze problemy z przyjęciem dzieci do żłobków, przedszkoli i świetlic, a samorządy często oferują dowóz dzieci do placówek oświatowych. Dobrym przykładem w tym zakresie jest wiele gmin wiejskich centralno-wschodniej części województwa opolskiego, zapewniających dobrą opiekę przedszkolno-szkolną, co prawdopodobnie ma niejednokrotnie bezpośredni wpływ na brak zjawiska feminizacji odpływu ludności. W przeciwieństwie do tego w dużych miastach występują problemy z miejscami w przedszkolach i żłobkach, potęgowane konkurencją o miejsca w placówkach uważanych za „lepsze” i „gorsze”.

uzyskać dzięki wprowadzeniu dodatkowego pytania (o czynnik, który zdecydował o migracji), wprowadzeniu wag czy zastosowaniu skali Likerta przy odpowiedziach na kluczowe pytania.

Można też podjąć próbę ekonomicznej wyceny poszczególnych elementów, które jednostka migrująca (lub członkowie jej gospodarstwa domowego) pozyskuje (w nowym miejscu) lub traci (w dotychczasowym), a które mogą być przedmiotem kalkulacji (wyceny) ekonomicznej badanych. Warto zwrócić uwagę, że te elementy będą wartościowane różnie przez poszczególnych członków gospodarstwa domowego, a przy tym ta wycena może przebiegać odmiennie w różnych okolicznościach – w różnej fazie rozwoju rodziny, przy różnych poziomach dochodów i w różnym wieku badanych. Może to prowadzić do wniosku, że na pozytywne saldo rodzinnych korzyści z migracji mogła się złożyć ujemna wartość dla pojedynczej osoby, która „w imię” korzyści reszty domowników straciła na migracji czy też uzyskała niekorzystne saldo pomiędzy korzyściami a niekorzyściami w określonym okresie życia².

Może też zdarzyć się tak, że decyzja o przeprowadzce na wieś jest korzystna jedynie w określonym czasie, np. kiedy dzieci uczęszczają do pobliskiej szkoły podstawowej, później zaś wiąże się to z trudnościami komunikacyjnymi i izolacją od rówieśników. Prowadzi to do wniosku, że różne lokalizacje mieszkaniowe mogą być optymalne w różnych okresach życia poszczególnych osób w różnym wieku, charakteryzujących się różnym stanem zdrowia, sytuacją zawodowo-edukacyjną, potrzebami, obowiązkami i preferencjami, przy czym mobilność jest ograniczana poprzez olbrzymie koszty transakcyjne. Ciekawym w związku z tym zagadnieniem wydaje się zwłaszcza sposób podejmowania przez rodzinę wspólnej decyzji o wyjeździe, a także zagadnienie charakterystycznego rozwarstwienia życia po zamieszkaniu na wsi. Badania wykazały bowiem, że migranci, w tym także różni członkowie tej samej rodziny i gospodarstwa domowego, mogą w różny sposób uczestniczyć w życiu społeczno-ekonomicznym w nowym miejscu zamieszkania albo w mieście, z którego pochodzą lub w pobliżu którego mieszkają.

Znaczącym zagadnieniem badawczym może być również kwestia, jak cechy bądź walory nowego miejsca zamieszkania, decydujące o dokonanej już migracji, ulegają zmianom, np. w wyniku postępującej rozbudowy wsi, oraz jaki wpływ może to mieć na ocenę podjętej w przeszłości decyzji migracyjnej. Kwestia ta wydaje się jeszcze istotniejsza w przypadku transferów do miejsc szczególnie atrakcyjnych

² Często np. niekorzyści związane z przeprowadzką na wieś są mocno odczuwane przez nastolatków i uczniów szkół średnich, niejako „wyrwanych” przez przeprowadzkę z własnego środowiska rówieśniczego, a ograniczonych w mobilności poprzez nieposiadanie prawa jazdy lub dostępu do środka lokomocji. W trakcie rozmów z respondentami niejednokrotnie kwestie te pojawiały się w rozmowach, w tym także wskazywano sposoby „rekompensaty” nastoletnim czy dorastającym dzieciom pewnych niedogodności związanych z przeprowadzką (własny pokój, skuter, samochód, pies, kot itd.).

przyrodniczo, turystycznie i widokowo, w których dochodzi do dewastacji środowiska i zmian krajobrazu oraz efektu zatłoczenia zmniejszającego użyteczność mieszkaniową i osiedleńczą.

Interesującym zagadnieniem, które być może także zasługuje na uwagę, jest uwzględnianie przez część badanych zwierząt domowych (już posiadanych lub przewidywanych) jako czynnika – elementu współdecydującego o migracji. Jak wskazały wyniki badań, miało to spore znaczenie w niektórych grupach badanych. Można też przypuszczać, że w niektórych przypadkach perspektywa posiadania np. psa była argumentem dla rodzin posiadających dzieci czy młodzieży mogącym je przekonać do przeprowadzki.

Na zakończenie należy dodać, że nowymi oraz silnymi impulsami do podjęcia i rozszerzenia badań nad migracjami z miast na obszary wiejskie, nie tylko położone w sąsiedztwie miast, ale i peryferyjne, są wydarzenia mające miejsce w ostatnich latach związane zarówno z pandemią COVID-19 i wojną rosyjsko-ukraińską, jak i z zagrożeniem terrorystycznym i poniekąd kryzysem uchodźczym. Zdarzenia te doprowadziły do realnego pogorszenia się bezpieczeństwa nie tylko fizycznego, ale także m.in. energetycznego i żywnościowego. W sumie te zdarzenia oddziaływały zarówno na nasilenie transferu miasto–wieś, ale i na częstszy pobyt (lub jego utrwalenie) w drugich i trzecich domach.

Pandemia wpłynęła też na znaczne przyspieszenie rozwoju pracy zdalnej, co w przypadku wielu form zatrudnienia i aktywności gospodarczej istotnie zredukowało mobilność pomiędzy miejscem zamieszkania a miejscem aktywności (zatrudnienia, działalności gospodarczej, edukacji itd.) i tym samym ograniczyło uciążliwości związane z dojazdami. Niewątpliwie mogło to też wpłynąć pozytywnie na ocenę już dokonanych przeprowadzek na peryferie. Obszary wiejskie są też postrzegane jako bardziej samowystarczalne i bezpieczniejsze w przypadku konfliktów zbrojnych lub zagrożeń terrorystycznych. Wszystko to skłania do wniosku, że w przyszłości mogą nastąpić zmiany w uwarunkowaniach oraz natężeniu i kierunkach migracji miasto–wieś.

Aneks

Badanie, którego elementem jest niniejszy kwestionariusz, jest realizowane w Katedrze Ekonomii i Badań nad Rozwojem Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. Ma ono na celu ustalenie powodów i skutków migracji ludności z miast na wieś oraz określenie oczekiwań i potrzeb ludności w nowym miejscu zamieszkania. Posłuż się jedynie do celów naukowych.

.....

1. Proszę podać nazwę miasta, z którego przeprowadził(a) się Pan/Pani na wieś i wsi, do której nastąpiła przeprowadzka.

miasto..... wieś.....

2. Jak długo mieszkał(a) Pan/Pani w wymienionym mieście przed przeprowadzką na wieś?

- a) od urodzenia
- b) lat, wcześniej w
- c) tylko podczas studiów, lub krótko po nich. Przed studiami mieszkałem(am) w
....., na wsi/w mieście

3. Proszę wskazać powody, które spowodowały, że przeprowadził(a) się Pan/Pani na wieś (proszę zaznaczyć kółkiem powody, które były dla Pana/Pani istotne i podkreślić/dopisać i podkreślić ten powód, który miał znaczenie decydujące).

- a) niższe ceny nieruchomości na wsi niż w mieście
- b) zanieczyszczenie powietrza, hałas, korki, brak przestrzeni w mieście
- c) małżonek/partner chciał tam mieszkać
- d) chęć posiadania ogrodu, własnej przestrzeni rekreacyjnej
- e) posiadanie/zamiar posiadania zwierząt – *jakich?*.....
- f) chęć mieszkania w pobliżu lasu, jeziora....., inne walory środowiska – *jakie?*
- g) niższe czynsz/opłaty (w przypadku zamieszkiwania na wsi w domu/mieszkanie wynajmowanym)
- h) powiększenie/zamiar powiększenia rodziny i potrzeba dysponowania większą powierzchnią mieszkalną
- i) uważałem(am), że na wsi są lepsze warunki do wychowania dzieci
- j) otrzymanie w spadku/prezencie domu/działki/mieszkania
- k) inne powody – *jakie?*

4. Co sprawiło, że przeprowadził(a) się Pan/Pani na wybraną wieś, a nie gdzie indziej (np. do innej wsi) (proszę zaznaczyć/dopisać względy, które miały istotne znaczenie i podkreślić powód najważniejszy).

- a) tam znalazłem tanią nieruchomość
- b) podobała mi się sama nieruchomość (niekoniecznie jej lokalizacja)

- c) bliska odległość od miasta/miejsca pracy/prowadzenia działalności gospodarczej
- d) wybrana lokalizacja posiada dobre połączenia komunikacyjne (PKP/tramwaje/autobusy)
- e) walory przyrodnicze, krajobrazowe – *proszę napisać jakie?*
- f) inne walory tej lokalizacji – *jakie?*.....
- g) w pobliżu zamieszkuje rodzina
- h) w pobliżu zamieszkują znajomi
- i) nieruchomości otrzymałem(am)/odziedziczyłem(am), nie miałem(am) wpływu na jej lokalizację
- j) zdecydowały inne powody – *jakie?*

5. Przed przeprowadzką mieszkał(a) Pan/Pani w:

- a) wynajmowanym mieszkaniu lub domu
- b) własnym mieszkaniu/mieszkaniu partnera(ki)
- c) własnym domu/domu partnera(ki)
- d) w innych warunkach (*proszę krótko opisać*)

6. Proszę określić formę swojego obecnego zamieszkania (*proszę zaznaczyć odpowiedź i podkreślić odpowiednią jej część*):

- a) dom wolnostojący zakupiony/otrzymany w prezencie/spadku/wybudowany własnym nakładem/wynajmowany
- b) dom w zabudowie bliźniaczej/szeregowej otrzymany/zakupiony/wynajmowany
- c) mieszkanie w większym budynku zakupione/otrzymane/wynajmowane

7. Proszę określić główne źródła utrzymania Pana/Pani rodziny/gospodarstwa domowego?

- a) praca zarobkowa w Polsce
- b) działalność gospodarcza w Polsce
- c) praca lub działalność gospodarcza za granicą
- e) emerytura/renta
- f) inne zarobki, świadczenia, wpływy, oszczędności – *proszę wyjaśnić jakie?*.....

8. W jakiej miejscowości Pan/Pani pracuje/prowadzi działalność gospodarczą?

- a) wieś lub gmina, w której zamieszkuję
- b) miasto, z którego się wyprowadziłem
- c) inna miejscowość – *jaka?*

9. Czym dojeżdża Pan/Pani do pracy/miejsca prowadzenia działalności gospodarczej?

- a) samochód
- b) transport publiczny, lokalny

- c) nie dojeżdżam
 d) inaczej – jak?.....

10. Gdzie korzysta Pan/Pani z następujących usług, infrastruktury i instytucji?

(proszę wstawić znaki X we właściwych polach tabeli).

	Miasto	Miejscowość (lub gmina) obecnego zamieszkania
Kościół		
Ośrodek zdrowia		
Banki i instytucje finansowe		
Poczta		
Obiekty handlowe		
Obiekty sportowe (np. fitness, basen)		
Fryzjer		
Usługi i warsztaty naprawcze		
Agencje ubezpieczeniowe		
Żłobek		
Przedszkole		
Szkoła podstawowa		
Restauracje, puby itp.		

11. Jakich elementów infrastruktury prywatnej i usługowej oraz użyteczności publicznej (spośród wymienionych wyżej lub innych) brakuje Panu/Pani i pańskiej rodzinie najbardziej w miejscu zamieszkania na wsi i jej najbliższym otoczeniu?

.....

12. Jak z perspektywy czasu ocenia Pan/Pani decyzję o przeprowadzce na wieś?

- a) zdecydowanie pozytywnie
 b) raczej pozytywnie
 c) raczej negatywnie
 d) zdecydowanie negatywnie

13. Jakie elementy zamieszkania na wsi ocenia Pan/Pani najbardziej pozytywnie w porównaniu do poprzedniego miejsca zamieszkania?

.....

14. Jakie elementy zamieszkania na wsi ocenia Pan/Pani negatywnie w porównaniu do poprzedniego miejsca zamieszkania?

.....
.....
.....

15. Czy zamierza Pan/Pani zmienić w przyszłości miejsce zamieszkania?

- a) nie
- b) zamierzam w przyszłości wrócić do poprzedniego domu/mieszkania – *kiedy?*.....
- c) zamierzam przeprowadzić się do miasta/miejsca swojego pochodzenia, ale do innej lokalizacji – *jakiej?*, *kiedy?*
- d) zamierzam przeprowadzić się gdzieś indziej – *dokąd?*

Metryczka

- 16. Płeć: a) kobieta, b) mężczyzna
- 17. Wiek: a) 18-30, b) 31-40, c) 41-50, d) 51-60, e) 61 i więcej
- 18. Wykształcenie: a) podstawowe, b) średnie, c) wyższe
- 19. Dzieci: a) liczba....., wiek i płeć dzieci:
- 20. Zawód wyuczony, zawód wykonywany
- 21. Rok przeprowadzki na wieś:
- 22. Obywatelstwo: a) wyłącznie polskie, b) polskie i niemieckie, c) inne – *jakie?*
- 23. Miejsce zameldowania: a) w miejscu zamieszkania, b) w mieście, z którego się przeniósł(-am), c) gdzie indziej – *gdzie?*.....

Literatura

- Abrams, J. B., Gosnell, H., Gill, N. J. i Klepeis, P. J. (2012). Re-creating the rural, reconstructing nature. *Conserv. Soc.*, 10, 270-284.
- Andersen, H. T., Egsgaard-Pedersen, A., Hansen, H. K., Lange, E. S. i Nørgaard, H. (2022). Counter-urban activity out of Copenhagen: Who, where and why?. *Sustainability*, 14, 6516.
- Argent, N., Smailes, P. i Griffin, T. (2007). The amenity complex: Towards a framework for analysing and predicting the emergence of a multifunctional countryside in Australia. *Geogr. Res. – GEOGR RES*, 45, 217-232. <https://doi.org/10.1111/j.1745-5871.2007.00456.x>
- Babbie, E. (2004). *Podstawy badań społecznych*. Warszawa: PWN.
- Baludin de The, C., Carantino, B. i Lafourcade, M. (2018). The carbon 'carprint' of suburbanization: New evidence from French cities. *CEPR Discussion Papers*, 13086.
- Bank Danych Lokalnych. (b.d.). Pobrane z <https://bdl.stat.gov.pl/>
- Barcus, H. R. (2004). Urban-rural migration in the USA: An analysis of residential satisfaction. *Regional Studies*, 38(6), 643-657. <https://doi.org/10.1080/003434042000240950>
- Barrington-Leigh, C. i Millard-Bal, A. (2015). A century of sprawl in the United States. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 112(27), 8244-8249. DOI: 10.1073/pnas.1504033112
- Bartoš, M., Kušová, D. i Těšitel, J. (2009). Motivation and life style of the Czech amenity migrants (case study). *Eur. Countrys*, 1. DOI: 10.2478/v10091-009-0014-4
- Baza Demografia. (b.d.). Pobrane z <https://demografia.stat.gov.pl/BazaDemografia/StartIntro.aspx>
- Beim, M. (2009). *Modelowanie procesu suburbanizacji w aglomeracji poznańskiej*. Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe.
- Biegańska, J. (2019). *Społeczno-geograficzny wymiar przemian stref podmiejskich w Polsce*. Toruń: Wyd. Naukowe UMK.
- Bochnia, N. (2021). *Migracje z miasta na wieś i ich skutki dla rozwoju lokalnego – na przykładzie migracji w powiecie polkowickim* [praca magisterska przygotowana pod kierunkiem R. Jończygo]. Wrocław.
- Borjas, G. J. (2014). *Immigration economics*. Cambridge: Harvard University Press.
- Borjas, G. J., Bronars, S. G. i Trejo, S. J. (1992). Self-selection and internal migration in the United States. *Journal of Urban Economics*, 32(2), 159-185. [https://doi.org/10.1016/0094-1190\(92\)90003-4](https://doi.org/10.1016/0094-1190(92)90003-4)
- Brezdeń, P. i Szymkie, R. (2019). Changes in the location of industry in the suburban zone of a post-socialist city. Case study of Wrocław (Poland). *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 110(2), 102-122.
- Cameron, G. i Muellbauer, J. (1998). The housing market and regional commuting and migration choices. *Scottish Journal of Political Economy*, 45, 420-446.
- Christiansen, P. i Loftsgarden, T. (2011). *Drivers behind urban sprawl in Europe*. Oslo: Institute of Transport Economics (TØI).
- Ciok, S. (1992). Urbanizacja wsi w strefie podmiejskiej Wrocławia. W: W. Misiak (red.), *Miasta polskie w procesie przemian. Studia nad Wrocławiem i Oleśnicą, Sociologia*, 3. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Ciok, S. (2014). Budownictwo mieszkaniowe w strefie podmiejskiej Wrocławia. *Space-Society-Economy*, 13, 127-147.
- Costello, L. (2009). Urban-rural migration: Housing availability and affordability. *Australian Geographer*, 40(2), 219-233. DOI: 10.1080/00049180902974776.

- Couch, C. i Karecha, J. (2006). Controlling urban sprawl: Some experiences from Liverpool. *Cities*, 23, 353-363. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2006.05.003>.
- Cyran, R. (2016). Proces suburbanizacji na przykładzie miasta Bielsko-Biała i wybranych gmin powiatu bielskiego. *Stud. Ekon.*, 279, 204-213.
- Czarnecki, A. (2019). Urbanizacja kraju i jej etapy. W: M. Halamska, M. Stanny, J. Wilkin (red.), *Ciężkość i zmiana. Sto lat rozwoju polskiej wsi* (t. I). Warszawa: Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, 51-76.
- Czyż, T. (2009). Koncepcja aglomeracji miejskiej i obszaru metropolitalnego w polskiej geografii miast. W: W. Maik (red.), *Agglomeracje miejskie w Polsce na przełomie XX i XI wieku: problemy rozwoju przekształceń strukturalnych i funkcjonowania*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uczelniane WSG.
- De Jong, G. F., Root, B. D., Gardner, R. W., Fawcett, J. T. i Abad, R. G. (1985). Migration intentions and behavior: Decision making in a rural Philippine province. *Population and Environment*, 8(1-2), 41-62. <https://doi.org/10.1007/BF01263016>.
- Degórska, B. (2017). *Urbanizacja przestrzenna terenów wiejskich na obszarze metropolitalnym Warszawy. Kontekst ekologiczno-krajobrazowy*. Warszawa: Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania im. Stanisława Leszczyńskiego Polska Akademia Nauk.
- Długosz, M. i Szymkie, R. (2021). Migratory outflow from Wrocław: Directions of population flows within the framework of internal migration in the period 2002-2018. *Quaestiones Geographicae*, 40(2), 19-33. <https://doi.org/10.2478/quageo-2021-0014>.
- Dmochowska-Dudek, K. i Bednarek-Szczepańska, M. (2018). A profile of the Polish rural NIMBYist. *Journal of Rural Studies*, 58, 52-66.
- Dobroch, B. (2016). Zanieczyszczone powietrze zmusza do ucieczki z Krakowa. *Polityka*, 3.
- Dolińska, A., Jończy, R. i Śleszyński, P. (2020). *Migracje pomaturalne w województwie dolnośląskim wobec depopulacji regionu i wymogów zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.
- Dolińska, A., Jończy, R. i Śleszyński, P. (2021). *Sytuacja demograficzna i zatrudnienie na obszarach wiejskich województwa dolnośląskiego*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.
- Dotzblasz, S. (2000). Konflikty przestrzenne w zagospodarowaniu strefy podmiejskiej Wrocławia. W: S. Ciok, D. Ilnicki (red.), *Przekształcenia regionalnych struktur funkcjonalno-przestrzennych*, 5. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Drejerska, N. i Chrzanowska, M. (2014). Commuting in the Warsaw suburban area from a spatial perspective – an example of empirical research. *Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Oeconomica*, 6(309), 87-96.
- Dziewoński, K. i Korcelli P. (red.), (1981). *Studia nad migracjami i przemianami systemu osadniczego w Polsce. Prace Geograficzne*, 140. Warszawa: Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN.
- Fiedor, B., Czaja, S., Graczyk, A. i Jakubczyk, Z. (2002). *Podstawy ekonomii środowiska i zasobów naturalnych*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Fouberg, E., Murphy, A. i DeBlij, H. (2012). *Human geography: People, place, and culture*. New Jersey: John Wiley & Sons Inc.
- Frey, W. H., Liaw, K.-L. i Lin, G. L. (2000). State magnets for different elderly migrant types in the United States. *International Journal of Population Geography*, 44, 21-44.
- Fuguitt, G. V. i Brown, D. L. (1972-1988). Residential preferences and population redistribution. *Demography*, 27, 589-600(1990). <https://doi.org/10.2307/2061572>.
- Gałczyńska, B. i Kulikowski, R. (2000). Wieś i rolnictwo strefy podmiejskiej Warszawy. Zróżnicowanie przestrzenne i procesy transformacji. *Dokumentacja Geograficzna*, 20. Warszawa: IGiPZ PAN.
- Gama Marques, P. (2022). Wpływ działań służących gospodarowaniu wodą deszczową na pojemność retencyjną terenów mieszkaniowych. *Builder*, 26(37).
- Gant, R. L., Robinson G. M. i Fazal, S. (2011). Land-use change in the “edgelands”. Policies and pressures in London’s rural-urban fringe. *Land Use Policy*, 28, 266-279.

- Gargiulo, V., Sateriano, A., Di Bartolomei, R. i Salvati, L. (2012). Urban sprawl and the environment. *Geogr. Environ. Sustain.*, 5, 46-62.
- Germani, A. R., Scaramozzino, P., Castaldo, A. i Talamo, G. (2021). Does air pollution influence internal migration? An empirical investigation on Italian provinces. *Environmental Science and Policy*, 120, 11-20. <https://doi.org/10.1016/j.envsci.2021.02.005>
- Gibas, P. i Heffner, K. (2018). Społeczne i ekonomiczne koszty bezładu przestrzeni – osadnictwo obszarów wiejskich. W: A. Kowalewski, T. Markowski, P. Śleszyński (red.), *Koszty chaosu przestrzennego*, *Studia KPZK PAN*, 182, 63-195.
- Glorioso, R. S. i Moss, L. A. G. (2007). Amenity migration to mountain regions: Current knowledge and a strategic construct for sustainable management. *Soc. Change*, (37), 137-161. DOI: 10.1177/004908570703700108
- Główny Urząd Statystyczny [GUS]. (2022, 24 września). *Pojęcia stosowane w statystyce publicznej*. Pobrane z <https://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/212,pojecie.html>
- Golachowski, S. (1965). Proces semiurbanizacji w województwie opolskim. *Kwartalnik Opolski*, 11, 54-58.
- Golonka, T (2019). *Czynniki decydujące o migracji z miasta na wieś. Wpływ imigrantów z miasta na rozwój lokalny* [praca magisterska napisana pod kierunkiem R. Jończego]. Wrocław.
- Gonda-Soroczyńska, E. (2009). Przemiany strefy podmiejskiej Wrocławia w ostatnim dziesięcioleciu. *Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich*, (4), 149-165.
- Górecka, S., Kozieł, R. i Tomczak, P. (2009). Przemiany demograficzne na Dolnym Śląsku w latach 1999-2007. W: J. Łoboda (red.), *Dolny Śląsk. Studia regionalne. Rozprawy Naukowe Instytutu Geografii i Rozwoju Regionalnego Uniwersytetu Wrocławskiego*, (10), 23-39.
- Górny, A. i Kaczmarczyk, P. (2003). Uwarunkowania i mechanizmy migracji zarobkowych w świetle wybranych koncepcji teoretycznych. *CMR Working Papers*, 49.
- Greenwood, M. J. (1997). Internal migration in developed countries. W: M. Rosenzweig i O. Stark (red.), *Handbook of Population and Family Economics* (s. 647-720). Amsterdam: Elsevier.
- Greenwood, M. J. (2001). Internal migration (further types). W: N. J. Smelser i P. Baltes (red.), *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences* (s. 7737-7741). Elsevier.
- Grigorescu, I., Kucsicsa, G., Mitrićă, B., Mocanu, I. i Dumitrașcu, M. (2021). Driving factors of urban sprawl in the Romanian plain. Regional and temporal modelling using logistic regression. *Geocar-to Int.*, 1-27. <https://doi.org/10.1080/10106049.2021.1967465>
- Grykień, S. (2008a). Gmina Kobierzyce – harmonijne łączenie funkcji rolniczej z aktywizacją gospodarczą i procesami suburbanizacji. W: A. Jezierska-Thole, L. Kozłowski (red.), *Gospodarka przestrzenna*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK.
- Grykień, S. (2008b). Podwrocławskie gminy Kobierzyce i Długotęka jako obszary sukcesu gospodarczego. *Dokumentacja Geograficzna*, 36, 208-212.
- Gutry-Korycka, M. (red.). (2005). *Urban Sprawl. Warsaw Agglomeration Case Study*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Gwiaździńska-Goraj, M. (2008). Rozwój gmin wiejskich w sąsiedztwie Olsztyna. W: A. Jezierska-Thole, L. Kozłowski (red.), *Gospodarka przestrzenna* (s. 119-125). Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK.
- Habibia, S. i Asadi, N. (2011). *Causes, results and methods of controlling urban sprawl. International Conference on Green Buildings and Sustainable Cities* (s. 133-141). Bologna: Elsevier.
- Hanley, N., Shogren, J. F. i White, B. (1997). *Environmental economics in theory and practice*. London: Macmillan Press.
- Harańczyk, A. (2015). Procesy suburbanizacji w Krakowskim Obszarze Funkcjonalnym. *Stud. Miej.*, 18, 131-146.
- Harasimowicz, A. (2017). W kierunku rozwoju zrównoważonego: granice wzrostu miast. W: E. Broniewicz (red.), *Gospodarowanie przestrzeni w warunkach rozwoju zrównoważonego* (s. 45-66). Białystok: Oficyna Wydawnicza Politechniki Białostockiej.

- Harris, J. R. i Todaro, M. P. (1970). Migration, unemployment and development: A two-sector analysis. *The American Economic Review*, 60(1), 126-142.
- Heffner, K. (2016). Proces suburbanizacji a polityka miejska w Polsce. W: T. Marszał (red.), *Miasto – region – gospodarka w badaniach geograficznych. W stulecie urodzin Profesora Ludwika Straszewicza* (s. 75-110). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Hennig, E. I., Schwick, C., Soukup, T., Orlitova, E., Kienast, F. i Jaeger, J. A. G. (2015). Multi-scale analysis of urban sprawl in Europe: Towards a European de-sprawling strategy. *Land Use Policy*, 49, 483-498.
- Hicks, J. R. (1932). *The theory of wages*. London: Macmillan.
- Hjerpe, E., Hussain, A. i Holmes, T. (2020). Amenity migration and public lands: Rise of the protected areas. *Environ. Manage.*, 66, 56-71. <https://doi.org/10.1007/s00267-020-01293-6>.
- Hoogerbrugge, M. i Burger, M. (2022). Selective migration and urban-rural differences in subjective well-being: Evidence from the United Kingdom. *Urban Studies*, 59(10), 2092-2109.
- Huk, J. (2004). Migracje ludności na Dolnym Śląsku w latach 1989-1998. Kierunki i efektywność. *Czasopismo Geograficzne*, 75(1-2), 33-64.
- Ilnicki, D. (2002a). Przekształcenia wybranych elementów struktur demograficznych miejscowości charakterystycznych dla strefy podmiejskiej Wrocławia. *Bulletin of Geography. Socio-economic Series*, 1, 202-214.
- Ilnicki, D. (2002b). Przemiany w strukturach demograficznych w miejscowościach strefy podmiejskiej Wrocławia. Przykład Mirków i Bielany Wrocławskie. *Biuletyn Geograficzny IG PAN*, 1, 201-214.
- Jadach-Sepiolo, A., Krystek-Kucewicz, B. i Muszyńska-Jeleszyńska, D. (2018). *Żywiotowa suburbanizacja. Przegląd literatury przedmiotu oraz mechanizmów ograniczania i kontroli*. Warszawa: Wyd. Texter.
- Jadach-Sepiolo, A. i Zathey, M. (2021). Alternative between revitalisation of city centres and the rising costs of extensive land use from a Polish perspective. *Land*, 10(5): 488.
- Jakóbczyk-Gryszkiewicz, J. (1998). *Przeobrażenia stref podmiejskich dużych miast. Studium porównawcze strefy podmiejskiej Warszawy, Łodzi i Krakowa*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Jałowicki, B. (1972). *Miasto i społeczne procesy urbanizacji: problemy, teorie, metody*. Warszawa-Kraków: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Jończy, R. (2002). Relacje płacowo-kosztowe jako czynniki determinujące transgraniczne przepływy siły roboczej. Propozycja kalkulacji mikro- i makroekonomicznej. *Ekonomia i Międzynarodowe Stosunki Gospodarcze*, (9), 105-117.
- Jończy, R. (2006). *Wpływ migracji zagranicznych na dysharmonię rozwoju województwa opolskiego (ze szczególnym uwzględnieniem rynku pracy)*. Opole: Wydawnictwo Instytut Śląski.
- Jończy, R. (2010). *Migracje zagraniczne z obszarów wiejskich województwa opolskiego po akcesji Polski do Unii Europejskiej. Wybrane aspekty demograficzne i ekonomiczne*. Opole-Wrocław: Instytut Śląski.
- Jończy, R. (2014). Problem nierejestrowanej emigracji definitywnej (emigracji zawieszonyj) w badaniu procesów społeczno-gospodarczych na obszarach wiejskich. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, (360).
- Jończy, R. (2017). *Sytuacja demograficzna i zatrudnienie na obszarach wiejskich województwa opolskiego*. Opole-Wrocław: Instytut Śląski.
- Jończy, R., Śleszyński, P., Dolińska, A., Ptak, M., Rokitowska-Malcher, J. i Rokita-Poskart, D. (2021). Environmental and economic factors of migration from urban to rural areas: Evidence from Poland. *Energies*, 14(24), 8467.
- Jończy, R. i Rokita-Poskart, D. (2009). *Migracje zagraniczne i zatrudnienie na obszarach wiejskich województwa opolskiego w kontekście światowego spowolnienia gospodarczego. Stan i tendencje: Raport z badań*. Opole: Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego.
- Jończy, R. i Rokita-Poskart, D. (2011). *Zagraniczne migracje zarobkowe z województwa opolskiego w latach 2008-2010. Diagnoza i rekomendacje w kontekście zrównoważonego rozwoju regionalnego (ze szczególnym uwzględnieniem rynku pracy i sfery fiskalnej)*. Opole: Urząd Marszałkowski.

- Jończy, R., Rokita-Pokart, D. i Tanas, M. (2013). *Exodus absolwentów szkół średnich województwa opolskiego do dużych ośrodków regionalnych kraju i za granicę*. Wrocław-Opole: Instytut Śląski.
- Kacprzak, E. i Głębocki, B. (2016). Urban sprawl a zmiany zasobów użytków rolnych na obszarach wiejskich aglomeracji poznańskiej w latach 1990-2016. *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, (34), 99-118.
- Kaczmarek, T. (2020). Różne oblicza suburbanizacji. Od przedmieść w cieniu miasta post-suburbiiów. *Prace i Studia Geograficzne*, 65, 103-113.
- KajdaneK, K. (2011a). *Pomiędzy miastem a wsią. Suburbanizacja na przykładzie osiedli podmiejskich Wrocławia*. Kraków: Nomos.
- KajdaneK, K. (2011b). Suburbanizacja w Polsce – pejzaż społeczno-przestrzenny. *Przegląd Socjol.*, 60, 303-320.
- KajdaneK, K. (2012). *Suburbanizacja po polsku*. Kraków: Nomos.
- Kaufmann, V. (2005). *Re-thinking Mobility*. Routledge.
- Kazak, J. (2013). Wskaźniki przestrzenne niezrównoważonej zabudowy podmiejskiej okolic Wrocławia. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 293, 122-134.
- Kazak, J. i Pilawka, T. (2013). Warunki życia a migracje w strefie suburbanialnej Wrocławia. *Journal of Agribusiness and Rural Development*, 04(30), 71-81.
- Klaasen, L. i Paelinck, J. (1979). The future of large towns. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 1095-1104.
- Kłos, L. i Leśniewska, G. (2019). Równowaga życiowa jako uwarunkowanie ekomigracji. *Edukacja Humanistyczna*, 2, 27-38.
- Kociuba, D. (2017). Delimitacja miejskich obszarów funkcjonalnych ośrodków wojewódzkich w realizacji zintegrowanych inwestycji terytorialnych w Polsce – teoria versus praktyka. *Studia Regionalne i Lokalne*, 69(3), 54-78.
- Koman, W. (2017). Suburbanizacja wewnętrzna Zabrza. *Studia Miejskie*, 26, 151-164.
- Korcelli, P. (1995). Urban restructuring in East-Central Europe: Selected questions. *Geographia Polonica*, 66, 7-12.
- Korcelli, P. i Weesep, J. V. (1990). *Migration and residential mobility in the Warsaw region. Residential mobility from Poland to the Netherland* (s. 46-58). Amsterdam-Utrecht: KNAG,.
- Korenik, S., Rynio, D. i Zakrzewska-Półtorak, A. (2016). Miejski Obszar Funkcjonalny Wrocławia jako rdzeń województwa dolnośląskiego. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, (452), 207-218.
- Kovács, Z., Farkas, Z. J., Egedy, T., Kondor, A. C., Szabó, B., Lennert, J., Baka, D. i Kohán, B. (2019). Urban sprawl and land conversion in post-socialist cities: The case of metropolitan Budapest. *Cities*, 92, 71-81. DOI: 10.1016/j.cities.2019.03.018.
- Kowalewski, A., Markowski, T. i Śleszyński P. (red.). (2018). *Studia nad chaosem przestrzennym* (t. 1-3). *Studia KPZK*, 182(1-3). Warszawa: PAN KPZK.
- Kruszyna, M., Śleszyński, P. i Rychlewski, J. (2021). Dependencies between demographic urbanization and the agglomeration road traffic volumes: Evidence from Poland. *Land*, 10(47). <https://doi.org/10.3390/land10010047>
- Krześ, A. (2015). Konkurencyjność Wrocławskiego Obszaru Metropolitalnego – wybrane aspekty. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, (408), 128-138.
- Krzysztofik, R., Kantor-Pietraga, I., Runge, A. i Spórna, T. (2017). Is the suburbanisation stage always important in the transformation of large urban agglomerations? The case of the Katowice conurbation. *Geographia Polonica*, 90(2), 71-85.
- Kubeš, J. (2015). Analysis of regulation of residential suburbanisation in hinterland of post-socialist 'one hundred thousands' city of České Budějovice. *Bulletin of Geography. Socio-economic Series*, 27, 109-131.

- Kubiak, Ł. (2019). Dynamika i skutki suburbanizacji Bydgoszczy na przykładzie gminy Nowa Wieś Wielka. *Konwersatorium Wiedzy o Mieście*, 32(4), 95-105.
- Kuhn, R. (2015). Internal migration: Developing countries. W: J. Wright, *International encyclopedia of the social & behavioral sciences (second edition)* (s. 433-442). Oxford: Elsevier.
- Kurek, S. (2005). Territorial distribution of population change in Poland in the years 1991-2001. *Bulletin of Geography. Socio-economic Series*, 4, 117-134.
- Kurek, S., Gałka, J. i Wójtowicz, M. (2014a). *Wpływ suburbanizacji na przemiany wybranych struktur demograficznych i powiązań funkcjonalno-przestrzennych w Krakowskim Obszarze Metropolitalnym*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego.
- Kurek, S., Rachwał, T. i Wójtowicz, M. (2014b). Industrial and commercial suburbanization in post-socialist city: The Kraków Metropolitan Area (Poland). *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis Studia Geographica*, 5, 55-76.
- Kurek, S., Wójtowicz, M. i Gałka, J. (2020). *Functional urban areas in Poland: Demographic trends and migration patterns*. Cham: Springer.
- Lee, E. S. (1966). A theory of migration. *Demography*, 3(1), 47-57.
- Lisowski, A. (2005). Procesy centralizacji i decentralizacji w aglomeracji warszawskiej w latach 1950-2002. *Prace i Studia Geograficzne*, 35, 13-44.
- Lisowski, A. i Grochowski, M. (2009). Procesy suburbanizacji. Uwarunkowania, formy, konsekwencje. *Biuletyn KPZK*, 240, 216-280.
- Lityński, P. (2017). Wpływ niekontrolowanej urbanizacji na obciążenie budżetowe gmin miejskich obszarów funkcjonalnych. *Studia KPZK PAN* 174, 372-381.
- Lityński, P. i Hołuj, P. (2017). Urban sprawl costs: The valuation of households' losses in Poland. *Journal of Settlements and Spatial Planning*, 8(1), 11-35.
- Loeffler, R. i Steinicke, E. (2007). Amenity Migration in the U.S. Sierra Nevada. *Geogr. Rev.* 97, 67-88. <https://doi.org/10.1111/j.1931-0846.2007.tb00280.x>
- Lundholm, E. i Malmberg, G. (2006). Gains and losses, outcomes of interregional migration in the five Nordic countries. *Geogr. Ann. Ser. B Hum. Geogr.*, 88, 35-48.
- Ładysz, J. i Mayer, M. (2016). Czynniki i przejawy suburbanizacji postindustrialnej w miastach średnich województwa dolnośląskiego na przykładzie Bolesławca i Jeleniej Góry.
- Łowicki, D. (2019). Landscape pattern as an indicator of urban air pollution of particulate matter in Poland. *Ecological Indicators*, 97, 17-24.
- Maleszka, W. i Szymytkie, R. (2009). Zmiany ludnościowe w strefie podmiejskiej Wrocławia. W: W. Kamińska, M. Mularczyk (red.), *Współczesne procesy urbanizacji obszarów wiejskich*. Kielce: Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy Jana Kochanowskiego w Kielcach, 19-34.
- Mandziuk, M., Kazak, J. i Szewrański, S. (2014). Ochrona zasobów przyrodniczych a rozwój przestrzenny strefy podmiejskiej – przykład gminy Długoleś. *Inżynieria Ekologiczna*, 37, 151-161.
- Mantey, D. (2011). *Żywiotowość lokalizacji osiedli mieszkaniowych na terenach wiejskich obszaru metropolitalnego Warszawy*. Warszawa: Wydział Geografii i Studiów Regionalnych UW.
- Mantey, D. (2013). Pułapka suburbanizacji, czyli o planach migracyjnych młodych piaseczan. *Przegląd Geograficzny*, 85(2), 271-289.
- Mantey, D. (2016). Potencjalne konflikty przestrzenne w strefie podmiejskiej z perspektywy potrzeb mieszkańców na przykładzie podwarszawskiej gminy Lesznowola. *Studia Regionalne i Lokalne*, 3(65), 117-140.
- Mantey, D. i Sudra, P. (2019). Types of suburbs in post-socialist Poland and their potential for creating public spaces. *Cities*, 88, 209-221.
- Marcińczak, S., Siejkowska, A. i Jakóbczyk-Gryszkiewicz, J. (2010). *Dynamika i skutki procesów urbanizacji w regionach miejskich po 1990 roku na przykładzie regionu miejskiego Łodzi*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

- Marcouiller, D., Clendenning, G. i Kedzior, R. (2002). Natural amenity-led development and rural planning. *J. Plan. Lit. – J PLAN LIT* 16, 515-542. <https://doi.org/10.1177/088541202400903572>.
- Marshall, H. H. i Stahura, J. M. (1979). Determinants of black suburbanization: Regional and suburban size category patterns. *The Sociological Quarterly*, 20(2), 237-253.
- Matarrita-Cascante, D. (2017). Moving the amenity migration literature forward: Understanding community-level factors associated with positive outcomes after amenity-driven change. *J. Rural Stud.*, 53, 26-34. DOI: 10.1016/j.jrurstud.2017.05.004
- Miczyńska-Kowalska, M. (2019). Suburbanizacja strefy podmiejskiej Lublina. *Rocz. Nauk. Ekon. Rol. i Rozw. Obsz. Wiej.*, 106, 72-86. <https://doi.org/10.22630/RNR.2019.106.1.6>
- Mierzejewska, L. (2018). Przestrzeń publiczna strefy podmiejskiej (na przykładzie Poznania). *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, (15), 85-97.
- Millennium Ecosystem Assessment. (2005). *Ecosystems and human well-being: Desertification synthesis*. Washington, DC.
- Miłkowska, D. (2019). Suburbanizacja jako proces powiększania się strefy podmiejskiej na przykładzie gminy Siedlce. W: *Nauka młodych. Przeszłość, teraźniejszość, przyszłość*. XVIII Konferencja Studenckich i Doktoranckich Kół Naukowych (s. 55-58). Siedlce: Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach.
- Miszewska, B. (1985). Przemiany morfologiczne osadnictwa wiejskiego w strefie podmiejskiej Wrocławia. Metoda analizy. *Acta Universitatis Lodzianis. Folia Geographica*, 5, 103-122.
- Moss, L. (2006). The amenity migrants: Ecological challenge to contemporary Shangri-La. W: *The Amenity Migrants: Seeking and sustaining mountains and their cultures*, 3-25. <https://doi.org/10.1079/9780851990842.0003>
- Moss, L. (1994). Beyond tourism: The amenity migrants. W: M. Mannermaa, S. Inayatullah, R. Slaughter (red.), *Coherence and chaos in our uncommon futures. World futures studies federation* (s. 121-128).
- Mról, M. (2020). Kategoryzacja uwarunkowań procesu suburbanizacji w świetle literatury zagranicznej i krajowej. *Urban Development Issues*, 66, 7-14.
- Nadin, V., Fernández-Maldonado, A., Zonneveld, W., Stead, D., Dąbrowski, M., Piskorek, K., ... Münter, A. (2018). *COMPASS – Comparative analysis of territorial governance and spatial planning systems in Europe applied research 2016-2018 final report*. Luxembourg: European Commission.
- Novotná, M., Preis, J., Kopp, J. i Bartoš, M. (2013). Changes in migration to Rural regions in the Czech Republic: Position and perspectives | Migrační změny v rurálních regionech České Republiky: Stav a perspektivy. *Morav. Geogr. Reports*, 21, 37-54. DOI: 10.2478/mgr-2013-0015
- Nowak, M. J. (2017). Niesprawność władz publicznych a system gospodarki przestrzennej. *Studia KPZK PAN*, 175.
- Nowak, M. J., Śleszyński, P. i Ostrowska, A. (2020). Orzeczenia sądów administracyjnych w systemie gospodarki przestrzennej – perspektywa funkcjonalna i realizacyjna: studium przypadku województwa mazowieckiego. *Samorząd Terytorialny*, (7-8), 109-128.
- OECD. (2018). *Rethinking urban sprawl: Moving towards sustainable cities*. Paris: OECD Publishing.
- OECD, (2020). *Cities in the World: A new perspective on urbanisation, OECD urban studies*. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/d0efcbda-en>
- Oleniacz, R., Gorzelnik, T. i Bogacki, M. (2021). Impact of urban, suburban and industrial background on air pollution levels of dust substances in North-Eastern part of Krakow (Poland). *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, 642.
- Ołów-Wachowicz, A. (2020). Zmęczeni miastem. Nowi mieszkańcy, nowy styl życia. *Kierunek Zmian*, (3), 17-20.
- Pałak M. (2016). *Nowe oblicza przedmieść. Socjologiczne studium suburbanizacji w Polsce na przykładzie Rzeszowa*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.

- Park, S., Chapman, R. i Munroe, D. K. (2022). Examining the relationship between migration and land cover change in rural U.S.: Evidence from Ohio, United States, between 2008 and 2016. *J. Land Use Sci.* 17, 60-78. <https://doi.org/10.1080/1747423X.2021.2020920>
- Parysek, J. (2008). Procesy suburbanizacyjne w aglomeracji poznańskiej. W: T. Kaczmarek, A. Mizgajski (red.), *Powiat poznański. Jakość przestrzeni i jakość życia* (s. 71-90). Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe.
- Paül, V. i Tonts, M. (2005). Containing urban sprawl: Trends in land use and spatial planning in the Metropolitan Region of Barcelona. *J. Environ. Plan. Manag.*, (48), 7-35. <https://doi.org/10.1080/0964056042000308139>.
- Perlik, M. (2006). The Specifics of Amenity Migration in the European Alps. W: *The amenity migrants: Seeking and sustaining mountains and their cultures* (s. 215-231). CABI Books. CABI International. <https://doi.org/10.1079/9780851990842.0215>
- Pilszak, W. (2022). Problemy zarządzania rozwojem lokalnym w kontekście przemieszczeń ludności z miasta na wieś na przykładzie wsi Radwanice [praca magisterska napisana pod kierunkiem R. Jończego]. Wrocław: Uniwersytet Ekonomiczny.
- Plan Zagospodarowania Województwa Dolnośląskiego*. (2020). Wrocław.
- Plan Zrównoważonej Mobilności dla Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Wrocławia [PZM MOFW] (b.d.).
- Potrykowska, A. i Śleszyński, P. (1999). *Migracje wewnętrzne w Warszawie i województwie warszawskim. Atlas Warszawy, 7*. Warszawa: Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN.
- Pytel, S. (2017). The influence of migrations on the suburbs of large cities in Poland. *Studia Miejskie*, (28), 121-147.
- Rasker, R., Gude, P. H., Gude, J. A. i van den Noort, J. (2009). The economic importance of air travel in high-amenity rural areas. *J. Rural Stud.*, 25, 343-353. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2009.03.004>.
- Ravenstein, E. G. (1889). The laws of migration. *Journal of the Royal Statistical Society*, 52(2).
- Rejter, M. (2018). Suburbanizacja po łódzku na przykładzie Starej Gadki zlokalizowanej w strefie podmiejskiej Łodzi. *Studia Miejskie*, 32, 85-98.
- Republic, C. (2008). Amenity migration in the context of landscape. *J. Landsc. Ecol.*, 5-21.
- Resnik, D. B. (2010). Urban sprawl, smart growth, and deliberative democracy. *American Journal of Public Health*, 100(10), 1852-1856. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2009.182501>
- Rocznik demograficzny* (2021). Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
- Rogers, A. i Castro, L. (1981). *Model migration schedules. Research report RR-81-30*. Laxenburg: International Institute for Applied Systems Analysis.
- Rosner, A. (2016). Współczesne procesy zmian zaludnienia obszarów wiejskich w Polsce. *Studia KPZK PAN*, 167, 232-249.
- Sasser, A. C. (2010). Voting with their feet: Relative economic conditions and state migration patterns. *Regional Science and Urban Economics*, 40(2-3), 122-135. <https://doi.org/10.1016/j.regsciurbe-co.2010.02.001>
- Sądowska, Z., Biegańska, J. i Wysocka, D. (2022). Jakość życia ze szczególnym uwzględnieniem konfliktów społecznych i przestrzennych w strefie podmiejskiej Bydgoszczy i Torunia. *Czasopismo Geograficzne*, 93(2), 217-242. <https://doi.org/10.12657/czageo-93-09>
- Serafin, P. (2016). Rozlewanie się miast na przykładzie Nowego Sącza w województwie małopolskim. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, (443), 204-219.
- Serra, P., Saurí, D. i Salvati, L. (2018). Peri-urban agriculture in Barcelona: Outlining landscape dynamics vis à vis socio-environmental functions. *Landsc. Res.*, 43, 613-631. <https://doi.org/10.1080/01426397.2017.1336758>.
- Shao, Z., Sumari, N. S., Portnov, A., Ujoh, F., Musakwa, W. i Mandela, P. J. (2021). Urban sprawl and its impact on sustainable urban development: A combination of remote sensing and social media data. *Geo-spatial Inf. Sci.* 24, 241-255. <https://doi.org/10.1080/10095020.2020.1787800>

- Shryock, H. i Siegel, S. (1973). *The methods and materials of demography*. Washington DC: US Government Printing Office.
- Sjaastad, L.A. (1962). The costs and returns of human migration. *Journal of Political Economy*.
- Stodczyk, J. (2001). *Przestrzeń miasta i jej przeobrażenia*. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Smętkowski, M., Jałowiecki, B. i Gorzelak, G. (2008). *Obszary metropolitalne w Polsce: problemy rozwojowe i delimitacja. Raporty i analizy EUROREG 1/2009*. Warszawa.
- Smutek, J. (2012a). Migracje ludności na tereny podmiejskie a rozwój usług w obszarach metropolitalnych w Polsce w latach 2000-2010. *Ekonomiczne Problemy Usług*, 95, 203-216.
- Smutek, J. (2012b). Suburbanizacja, rozwój niezrównoważony i jego konsekwencje dla wydatków gmin w Polsce. *Handel Wewnętrzny*, 2, 142-153.
- Solarek, K. (2013). Struktura przestrzenna strefy podmiejskiej Warszawy. Determinanty współczesnych przekształceń. *Prace Naukowe Politechniki Warszawskiej. Seria Architektura*, 13(7).
- Sołtys, J. (2018). Uwarunkowania i skutki żywiołowej suburbanizacji w Polsce. Czy opanowanie jej jest możliwe? *Stud. Kom. Przestrz. Zagospod. Kraj. PAN*, 187, 40-50.
- Spórna, T. (2018). The suburbanisation process in a depopulation context in the Katowice conurbation, Poland. *Environmental & Socio-economic Studies*, 6(1), 57-72. <https://doi.org/10.2478/environ-2018-0007>
- Spórna, T. (2019). Proces suburbanizacji w strefie zewnętrznej konurbacji katowickiej – przykład Sławkowa. *Konwersatorium Wiedzy o Mieście*, 32, 65-77. <https://doi.org/10.18778/2543-9421.04.05>
- Spórna, T. i Krzysztofik, R. (2020). 'Inner'suburbanisation – Background of the phenomenon in a polycentric, post-socialist and post-industrial region. Example from the Katowice conurbation, Poland. *Cities*, 104(102789).
- Stanilow, K. i Sýkora, L. (2014). *Confronting Suburbanization: Urban Decentralization in Postsocialist Central and Eastern Europe*. Wiley-Blackwell.
- Staszewska, S. (2013). *Urbanizacja przestrzenna strefy podmiejskiej polskiego miasta*. Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe.
- Stawarz, N., Sander, N. i Sulak, H. (2021). Internal migration and housing costs – A panel analysis for Germany. *Population, Space and Place*, 27(4), 1-12. <https://doi.org/10.1002/psp.2412>
- Stelmaszewska, N. (2020). Konsekwencje suburbanizacji dla miast i stref podmiejskich w świetle literatury krajowej i zagranicznej. *Urban Development Issues*, 66(1), 25-34. <https://doi.org/10.2478/udi-2020-0008>
- Struzik, J. (2019). Analiza prasy. W: J. Struzik (red.), *O wsi bez uprzedzeń. Raport z badań*. Kraków: Fundacja Przestrzeń Kobiet. ISBN 9788393713073.
- Sudra, P. (2018). Ewolucja kryteriów delimitacji wielkomiejskich układów osadniczych w Polsce. *Przeгляд Geograficzny*, 90(2), 181-208.
- Šveda, M., Madajová, M. i Podolák, P. (2016). Behind the differentiation of suburban development in the hinterland of Bratislava. *Slovakia. Sociol. Cas.*, 52, 893-925. <https://doi.org/10.13060/00380288.2016.52.6.290>.
- Szmytkie, R. (2013). W kwestii metropolii i obszarów metropolitalnych. *Przeгляд Administracji Publicznej*, 2.
- Szmytkie, R. (2020). The impact of residential suburbanization on changes in the morphology of villages in the suburban area of Wrocław, Poland. *Environmental & Socio-economic Studies*, 8(4), 24-43.
- Szmytkie, R. (2021). Suburbanisation processes within and outside the city: The development of intra-urban suburbs in Wrocław, Poland. *Moravian Geographical Reports*, 29(2), 149-165. <https://doi.org/10.2478/mgr-2021-0012>
- Szmytkie, R. i Nowak, B. (2017). Przeobrażenia morfologiczne wsi w strefie podmiejskiej Wrocławia. *Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Geographica Socio-Oeconomica*, (29), 47-64. <https://doi.org/10.18778/1508-1117.29.03>

- Szmytkowska, M. i Masik, G. (2005). Społeczne aspekty suburbanizacji w obszarze metropolitalnym Trójmiasta. W: P. Lorens (red.), *Problem suburbanizacji* (s. 71-80). Warszawa: Wydawnictwo Urbanista.
- Szymańska, D. i Biegańska, J. (2011). Fenomen urbanizacji i procesy z nim związane. *Studia Miejskie*, 4, 13-38.
- Śleszyński, P. (2006). Demograficzny wymiar procesów suburbanizacji w Polsce po 1989 roku. W: S. Kozłowski (red.), *Żywiotowe rozprzestrzenianie się miast. Narastający problem aglomeracji miejskich w Polsce. Studia nad Zrównoważonym Rozwojem* (s. 105-124). Białystok-Lublin-Warszawa: Ekonomia i Środowisko.
- Śleszyński, P. (2011). Oszacowanie rzeczywistej liczby ludności gmin województwa mazowieckiego z wykorzystaniem danych ZUS. *Studia Demograficzne*, 2, 35-57.
- Śleszyński, P. (2013a). Delimitacja Miejskich Obszarów Funkcjonalnych stolic województw. *Przegląd Geograficzny*, 85(2), 173-197.
- Śleszyński, P. (2013b). Demographic changes in the functional urban areas in Poland, 2000-2010. *Geographia Polonica*, 86(2), 169-170.
- Śleszyński, P., Nowak, M., Sudra, P., Załączna, M. i Blaszkę, M. (2021a). Economic consequences of adopting local spatial development plans for the spatial management system: The case of Poland. *Land*, 10(112). <https://doi.org/10.3390/land10020112>
- Śleszyński, P., Heffner, K., Solga, B. i Wiśniewski, R. (2021b). Geograficzne badania migracji w Polsce po 1989 r. *Przegląd Geograficzny*, 93(4), 605-632.
- Śleszyński, P., Nowak, M., Brelik, A., Mickiewicz, B. i Oleszczyk, N. (2021c). Planning and settlement conditions for the development of renewable energy sources in Poland: Conclusions for local and regional policy. *Energies*, 14(1935). <https://doi.org/10.3390/en14071935>
- Śleszyński, P., Nowak, M., Legutko-Kobus, P., Hołuj, A., Lityński, P., Jadach-Sepiolo, A. i Blaszkę, M. (2021d). *Suburbanizacja w Polsce jako wyzwanie dla polityki rozwoju*. Warszawa: Polska Akademia Nauk.
- Tammar, T., Van Ham, M., Leetmaa, K., Kährrik, A. i Kamenik, K. (2013). Types of spatial mobility and the ethnic context of destination neighbourhoods in Estonia. *Demographic Research*, 34, 161-192.
- Takahashi, Y., Kubota H., Shigeto, S., Yoshida T. i Yamagata, Y. (2021). Diverse values of urban-to-rural migration: A case study of Hokuto City, Japan. *Journal of Rural Studies*, 87, 292-299.
- Tian, Y., Qian, J. i Wang, L. (2021). Village classification in metropolitan suburbs from the perspective of urban-rural integration and improvement strategies: A case study of Wuhan, central China. *Land Use Policy*.
- Todaro, M. (1980). Internal Migration in Developing Countries: A Survey. W: *Population and Economic Change in Developing Countries: t. I.* (s. 361-402). Chicago: University of Chicago Press.
- Tomczak, P., Latocha, A., Sikorski, D., Szmytkie, R., Kajdanek, K. i Miodońska, P. (2021). Od regresu do sukcesu. Identyfikacja obszarów wiejskich na podstawie poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego. *Studia Regionalne i Lokalne*, 4(86), 26-47.
- van den Berg, L., Drewett, R., Klaassen, L. H., Rossi, A. i Vijverberg, C. H. (1982). *A study of growth and decline*. Oxford: Pergamon Press.
- Vukomanovic, J. i Orr, B. J. (2014). *Landscape aesthetics and the scenic drivers of amenity migration in the New West: Naturalness, visual scale, and complexity*. <https://doi.org/10.3390/land3020390>
- Wdowicka, M. i Mierzejewska, L. (2020). Procesy suburbanizacji w strefie podmiejskiej Poznania. *Prace i Studia Geograficzne*, 65(3), 125-137.
- Węclawowicz, G. (1996). *Contemporary Poland: Space and society*. London: UCL Press.
- Więclaw-Michniewska, J. (2004). Migracje mieszkańców osiedli suburbanialnych w Krakowie. W: J. Słodczyk i D. Rajchel (red.), *Przemiany demograficzne i jakość życia ludności miast*. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 163-170.
- Więclaw-Michniewska, J. (2006). *Krakowskie suburbia i ich społeczność*. Kraków: Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego.

- Wilson, B. i Chakraborty, A. (2013). The environmental impacts of sprawl: Emergent themes from the past decade of planning research. *Sustainability*, 3302-3327. <https://doi.org/10.3390/su5083302>
- Włodarczyk-Demidowicz, M. (2022). *Zarządzanie rozwojem lokalnym wobec drenażu ludności z miasta na wieś* [praca magisterska przygotowana pod kierunkiem R. Jończego]. Wrocław.
- Wolny, A. i Źróbek, R. (2017). The interdependence between suburban enclaves and the road network in the development process: A case study in Poland. *Geographia Polonica*, 90(2), 41-57.
- Woźniak, M. (2018). A sustainable energy economy in rural areas in Poland. *Polityka Energetyczna – Energy Policy Journal*, 21(1), 69-84.
- Wójcik, M. (2008). *Przemiany społeczno-gospodarcze wsi aglomeracji łódzkiej w okresie transformacji ustrojowej*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Wójcik, M. (2013). Gentryfikacja wsi – „jak daleko od miasta”?, W: J. Jakóbczyk-Gryszkiewicz (red.), *Procesy gentryfikacji, cz. II. XXVI Konwersatorium Wiedzy o Mieście* (s. 165-174). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Wysocka, D., Biegańska, J. i Grzelak-Kostulska, E. (2022). Identyfikacja i ocena głównych problemów rozwoju strefy podmiejskiej w dokumentach strategicznych i planistycznych gmin powiatów bydgoskiego i toruńskiego. *Czasopismo Geograficzne*, 93(1), 83-106.
- Zaiceva, A. (2014). The impact of aging on the scale of migration. *IZA World of Labor*, (99). DOI: 10.15185/izawol.99
- Zathey, M. (2005). Proces suburbanizacji w regionie miejskim Wrocławia – wrocławska strefa suburbanalna. W: P. Lorens (red.), *Problem suburbanizacji* (s. 191-199). Warszawa: Towarzystwo Urbanistów Polskich.
- Zborowski, A. i Raźniak, P. (2013). Suburbanizacja rezydencjonalna w Polsce – ocena procesu. *Studia Miejskie*, 9, 37-50.
- Zębik, G. (2011). Typology of suburban communities in Poland. *Bulletin of Geography. Socio-economic Series*, 16, 173-188.
- Zysk, E. (2013). Funkcja mieszkaniowa na obszarach wiejskich na przykładzie gminy Stawiguda – aspekty społeczne i rynku nieruchomości. W: K. Kurowska (red.), *Planowanie rozwoju przestrzeni wiejskiej*. Olsztyn: Urząd Marszałkowski Województwa Warmińsko-Mazurskiego.
- Źróbek-Róžańska, A. i Zadworny, D. (2016). Can urban sprawl lead to urban people governing rural areas? Evidence from the Dywity Commune, Poland. *Cities*, 59, 57-65.
- Źróbek-Róžańska, A. i Wolny, A. (2017). Zatrzymać czy pozwolić? Nieoczywiste skutki suburbanizacji. Studium podolsztyńskich gmin wiejskich. *Stud. Miej.*, 9-23. <https://doi.org/10.25167/sm2017.026.01>

Spis rysunków

2.1. Wrocławski Obszar Metropolitalny	35
3.1. Struktura napływów w Polsce w latach 1989-2021 według różnych typów gmin docelowych migracji.....	44
3.2. Struktura napływów w województwie dolnośląskim w latach 1989-2021 według kategorii obszarów docelowych	45
3.3. Rejestrowane odpływy z Wrocławia w latach 1989-2021 do jego strefy podmiejskiej (12 gmin według delimitacji P. Śleszyńskiego, 2013)	48
3.4. Kierunki i natężenie odpływów z Wrocławia w latach 1989-2021 w stosunku do populacji docelowej	49
3.5. Struktura wieku i płci odpływów z Wrocławia w latach 2015-2019 (wartości obliczone dla pięciolecia, tj. suma odpływów w tym okresie podzielona została przez przeciętną liczbę ludności w tym czasie).....	51
4.1. Czas, przez jaki respondenci zamieszkują badane podmiejskie obszary wiejskie.....	53
4.2. Miejsce zameldowania respondentów	54
4.3. Okres, przez jaki niezameldowani respondenci mieszkają na badanych obszarach wiejskich.....	54
4.4. Powody przeprowadzki z miasta na wieś	55
4.5. Powody migracji z miasta na wieś z uwzględnieniem płci respondentów.....	58
4.6. Powody migracji z miasta na wieś z uwzględnieniem wieku respondentów	60
4.7. Powody migracji z miasta na wieś z uwzględnieniem czasu, przez jaki respondenci mieszkają na wsi	61
4.8. Powody wyboru konkretnej lokalizacji (wsi).....	63
4.9. Powody wyboru konkretnej lokalizacji (wsi) z uwzględnieniem płci respondentów	66
5.1. Forma miejsca zamieszkania respondentów przed przeprowadzką na wieś.....	68
5.2. Forma obecnego zamieszkania respondentów	68
5.3. Forma obecnego zamieszkania respondentów z uwzględnieniem czasu, od jakiego mieszkają oni na wsi	69
5.4. Główne źródła utrzymania rodziny/gospodarstwa domowego respondentów	70
5.5. Miejsce pracy/prowadzenia działalności gospodarczej	71
5.6. Miejsce aktywności zawodowej z uwzględnieniem płci respondentów	71
5.7. Forma środka transportu do miejsca aktywności ekonomicznej.....	72
5.8. Forma środka transportu do miejsca aktywności ekonomicznej z uwzględnieniem płci respondentów	72
5.9. Elementy zamieszkania na wsi oceniane najbardziej pozytywnie w stosunku do poprzedniego miejsca zamieszkania.....	76
5.10. Elementy zamieszkania na wsi oceniane najbardziej pozytywnie w stosunku do poprzedniego miejsca zamieszkania z uwzględnieniem płci respondentów	77
5.11. Elementy zamieszkania na wsi oceniane negatywnie w stosunku do poprzedniego miejsca zamieszkania.....	78

5.12. Elementy zamieszkania na wsi oceniane negatywnie w stosunku do poprzedniego miejsca zamieszkania z uwzględnieniem płci	80
5.13. Ocena decyzji o przeprowadzce na wieś	82
5.14. Ocena decyzji o przeprowadzce na wieś z uwzględnieniem płci respondentów	83
5.15. Ocena decyzji o przeprowadzce z uwzględnieniem długości okresu zamieszkiwania na wsi	83

Spis tabel

2.1. Rodzaje mobilności przestrzennej	11
1.2. Środowiskowe czynniki wypychające migrantów z miasta i przyciągające na wieś lub tereny podmiejskie	21
2.1. Zmiany liczby ludności w latach 2002-2021 we Wrocławskim Obszarze Metropolitalnym (WrOM) oraz w Miejskim Obszarze Funkcjonalnym Wrocławia (MOFW)	37
3.1. Liczba i struktura pochodzenia rejestrowanych migrantów w wybranych strefach podmiejskich stolic województw w latach 2000 i 2021	44
3.2. Struktura rejestrowanych napływów do strefy podmiejskiej Wrocławia w latach 1989-2021 (podział na trzy okresy, każdy po 11 lat)	46
3.3. Rejestrowane odpływy z Wrocławia w latach 1989-2021 do gmin podmiejskich (według delimitacji P. Śleszyńskiego, 2013)	48
4.1. Powody przeprowadzki z miasta na wieś w podziale na ekonomiczne, środowiskowe i pozostałe	57
4.2. Powody wyboru konkretnej lokalizacji (wsi) w podziale na ekonomiczne, środowiskowe i pozostałe	64
5.1. Miejsce korzystania przez respondentów z wymienionych usług, infrastruktury, instytucji	74

Migration from villages to cities. Determinants and chosen consequences both in the economic and in the spatial and environmental dimension (on the example of the suburban area of Wrocław)

Abstract

The subject of the monograph is migrations from cities to the surrounding rural areas. This phenomenon, which is now commonly observed in highly developed countries, intensified in Poland in the late 1990s. Initially, the intensity of migration from city centers to extensively developed external zones or outside the city's administrative borders was strongly territorially differentiated and noticeable mainly in communes directly adjacent to large cities, from which migrants could travel daily to the city, which is often the place of their professional activity. This trend is still maintained and is now becoming even more pronounced than in the past, including from around the middle of the first decade of the 21st century, it has been affecting smaller and smaller urban centers.

In light of the growing scale of migrations from cities to suburban areas observed in Poland, the aim of this study is to gather knowledge about the conditions and reasons determining contemporary migrations from the city to the countryside, including determining the role of environmental and economic factors in migration decisions, as well as learning the opinions of respondents on the assessment of migration in terms of various conditions and elements of life.

Empirical research was carried out using the method of a diagnostic survey carried out among 164 people who moved from the city to the rural areas of the suburban area of the Wrocław Metropolitan Area – one of the five most dynamically developing metropolitan areas in Poland, characterized by both attracting people from the periphery and outflow population to suburban areas. This area is an interesting case of the center of a highly polarized region (about 40% of the voivodship's population lives in Wrocław), where the phenomenon of overpopulation is observed, resulting in worse access to goods, especially those of an environmental and spatial nature.

As part of the work undertaken, it was found that the factors triggering migration were mainly push factors related to the unsatisfactory assessment of environmental living conditions in the city (air quality, congestion, air pollution, noise, etc.) and attracting factors related to beliefs about the high values of this environment (also in the context of a possible own property, e.g. having a garden, space for recreation, etc.). In addition, the results of the conducted research indicate that the factors attracting migrants to specific locations (determining the direction

of migration) were often economic, related to the availability and price of real estate, or spatial and infrastructural.

The adopted research procedure also made it possible to obtain the opinion of the respondents regarding the assessment of their migration. Post factum assessments of migration are overwhelmingly positive. The indications of the respondents indicate that while the migrants' expectations related to the majority of environmental benefits of migration were confirmed, they were not fully aware of many nuisances, additional obligations and costs, including alternative ones.